बिष्णुपुर गाँउपालिका
गाँउ कार्यपालिकाको कार्यालय
बिष्णुपुर प्र.म., सिराहा
प्रदेश नं. २, नेपाल

बिष्णुपुर गाँउपालिका पार्श्वचित्र - २०७९
अन्तिम प्रतिवेदन

परामर्शदाता:

रिलायन्स ईन्जिनियर्स एण्ड कन्सल्टेन्टस प्रा.लि.

नाम	:	बिष्णुपुर गाँउपालिकाको पार्श्वचित्र २०७९
सर्वाधिकार	:	बिष्णुपुर गाँउपालिकाका कार्यालय, बिष्णुपुर , सिराहा
परामर्शदाता	:	रिलायन्स ईन्जिनियर्स एण्ड कन्सल्टेन्टस प्रा.लि.
समन्वय	:	बिष्णुपुर गाँउपालिकाका कार्यालय, बिष्णुपुर , सिराहा
आर्थिक लगानी	:	बिष्णुपुर गाँउपालिकाका कार्यालय, बिष्णुपुर , सिराहा

हाम्रो प्रयास

बिष्णुपुर गाँउपालिकाको कार्यालयले गाँउपालिकाको पार्श्वचित्र तयार पार्नका लागि स्थानीय सरोकारवालाहरूको कार्यशाला गोष्ठी सञ्चालन गरी गाँउपालिका वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि , स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, राष्टिय योजना आयोगको योजना तर्जुमा सम्बन्धी निर्देशिका तथा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको निर्देशन अनुरूप यस गाँउपालिकाको पार्श्वचित्र २०७९ तयार पारिएको छ ।

यस दस्तावेजबाट स्थानीय क्षमता विकास गरी बाह्य निर्भरता कम गर्दै स्थानीय स्रोतसाधनको बढीभन्दा बढी उपयोगमा ल्याउने र जनचेतनाको अधिकतम विकास तथा वृद्धि गरी चालु र भविष्यमा तर्जुमा हुने गाँउपालिका सम्बन्धी योजना, कार्यक्रम बीच तालमेल, समन्वय तथा कार्यगत एकता र एकीकरण गरी गाँउपालिकाको विकास कार्यमा दोहोरोपन हुन नदिनका साथै विकास र चेतनाको गति अगाडि बढाउन सहयोग पुग्ने विश्वास गरेको छु ।

बिष्णुपुर गाँउपालिकाको दस्तावेजमा रहेको सूचनालाई व्यवस्थित गर्नका लागि गाँउपालिकाको सक्रियता एवम् सचेतना र निरन्तरताको अभ्यास गाँउपालिकाभित्र रहेको अवस्था केलाउनुका साथै जनचाहनाको आधारमा सम्भाव्यताको पहिचान गर्न र त्यसको समाधानका लागि विकासका साझेदारहरूसँगको अन्तर सम्बन्ध र पारदर्शी कार्यशैली अपरिहार्य महसुस गरेको छु ।

बिष्णुपुर गाँउपालिकांको वस्तुस्थिति विवरणबाट प्राप्त विश्लेषणलाई व्यवहारमा उतार्नका लागि जुनसुकै र जस्तोसुकै परिस्थितिमा पनि नमुनाको रूपमा सक्रिय भई सबै पक्षबाट आत्मासात् गरी समृद्धि र विकासको महान् अभियानलाई साकार पार्न सबै वर्गले योगदान गर्नु हुनेछ भन्ने कामनाका साथ यो पार्श्वचित्र तयारीका दौरानमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरू, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरू, बुद्धिजीवी, समाजसेवी, हाम्रा गणक भाइबहिनी, अग्रज महिला दिदीबहिनी, व्यवसायी, चेतनशील जनसमुदायहरूमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस पार्श्वचित्रलाई सफलतापूर्वक लेखन, विश्लेषण तथा अनुसन्धान गर्नु हुने परामर्शदातालाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । धन्यवाद ।

श्री सत्यनारायण यादब
गाँउपलिका अध्यक्ष
बिष्णुपुर गाँउपालिका, सिराहा

प्रशासन प्रमुखका तर्फबाट

नेपाली जनताको दसकौँ लामो सङ्घर्षको परिमाण स्वरूप जारी भएको नेपालको संविधानले कल्पना गरेबमोजिम स्थानीय तहको पुनः संरचनासँगै प्राप्त गरेका अधिकारहरू र स्वायत्तता तथा त्यसलाई व्यवहारमा उतार्न प्रत्यक्ष निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू आएपछि जनताहरूको इच्छा, आकांक्षा र अपेक्षाहरू चुलिएर गएका छन् । यस्तो अवस्थामा जनप्रतिनिधिहरू र स्थानीय तहमा काम गर्ने कर्मचारीहरूलाई कार्य सम्पादन गर्न कम चुनौतिपूर्ण छैन । यसलाई व्यवस्थापन गर्न नीति, योजना र कार्यक्रम बनाउन अवाश्यक हुन्छ । त्यसका लागि भरपर्दो आधिकारिक र पर्याप्त सूचनाहरू आवश्यक पर्दछ ।

त्यसलाई नै मध्य नजर गरी बिष्णुपुर गाँउपालिका, गाँउ कार्यपालिकाको कार्यालयले गाँउपालिका पार्श्वचित्र तयार पार्नका लागि नेपाल सरकारबाट प्राप्त नीति तथा निर्देशन र परिपत्रको पूर्ण पालना गर्दै साविकाका गा.वि.स/गाँउपालिका, विभिन्न सङ्घसंस्था, गाउँबस्ती, वडा तथा विभिन्न द्वितीय तथ्याङ्कहरूलाई समेटी यस गाँउपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । हामी सबैको साझा उद्देश्य यस गाँउपालिका तथा यस अर्न्तगतका सबै वडाहरूमा विकासको समान अवसर प्रदान गरी मूल प्रवाहमा सहभागी गराई समुन्नत, व्यवस्थित, सफा र दिगो रूपमा विकसित गर्नु नै हो ।

गाँउपालिकालाई समय र युग सुहाउँदो विकासको गतिमा अगाडि बढाउनको लागि प्रथमतः विकासका पूर्वाधारहरू तयार गर्नुपर्ने हुन्छ । जसको लागि विभिन्न क्षेत्रका सूचना र तथ्याङ्कहरू सङ्कलन, विश्लेषण र प्रशोधन आवश्यक हुन्छ । एकीकृत रूपमा सूचना तथा तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गर्नु प्रधान कार्य रहेको महसुस भएकाले गाँउपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको हो । बिष्णुपुर गाँउपालिकाले परिवर्तित समय क्रमसँगै गाँउपालिकाको विकाससँग सम्बन्धित सूचना र तथ्याङ्कहरू पनि परिवर्तन

हुँदै गएकाले समयानुकुल परिमार्जनको आवश्यकतालाई मध्यनजर राखी बिष्णुपुर गाँउपालिका कार्यालयले पार्श्वचित्र २०७९ तयार गरी पकाशनमा ल्याएको छ ।

यस पार्श्वचित्रमा गाँउपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, साँस्कृतिक, जनसाङ्ख्यिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य, सञ्चार, खानेपानी, विद्युतलगायतका विभिन्न उपयोगी सूचनाहरूलाई समेटिएको छ । पर्याप्त समय तथा साधनस्रोतको प्रयोग गरी घरधुरी सर्वेक्षणका साथै प्राथमिक सूचनाहरू सङ्कलनसमेत गरी यथार्थपरक तथ्याङ्कहरूको वस्तुस्थिति समावेश गर्ने प्रयत्न गरिएको छ । यस पुस्तिका निमार्णको क्रममा जनप्रतिनिधिहरू, सेवा प्रदायक संस्था, तथ्याङ्क सङकलक साथीहरू, शिक्षक, नागरिक समाज,

बुद्धिजीवी, उद्योगी, व्यापारी, पत्रकार, युवा क्लव र विभिन्न कार्यालयले आवश्यक सूचनाहरू उपलब्ध गराइदिनु भएकोमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । पाठक वर्गमा पुस्तकप्रति आफ्नो अमूल्य सल्लाह सुझाव र टिप्पणी केही भए टिपाइ दिनु भई आगामी प्रकाशनलाई परिष्कृत गर्न सहयोग गरी दिनु हुन अनुरोध गर्दछु ।

धन्यवाद ।

दिप कुमार यादब

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

बिष्णुपुर गाँउपालिका, सिराहा

बिष्णुपुर गाउपालिकाको वस्तूगत विवरण (पार्श्वचित्र) २०७९ सारांश

क.सं	विषय	विवरण
१	परिचय	२ न प्रदेश, सिराहा जिल्लामा पर्ने बिष्णुपुर गाँउपालिका विष्णुपुर प्र.म., राजपुर, थल्लहा कटहा र लक्ष्मिपुर प्र.म. गाविसहरु समेटिएर बनेको हो । जम्मा पाँचवटा वडामा बिभाजित यस गाँउपालिका बिचमा अवस्थित छ ।
२	भौगोलिक अवस्थिति	
	अक्षांश	अक्षांश २६.८३° उत्तर
	देशान्तर	देशान्तर ८६.३६° पुर्ब
	औसत उचाइ	समुद्र सतह देखी करबि ८० देखी १२६ मिटर सम्म
	क्षेत्रफल	२६.३४ वर्ग किलोमिटर
	सिमाना	पुर्व: अर्नमा गाउँपालिका पश्चिम: कल्याणपुर नगरपालिका दक्षिण: सिरहा नगरपालिका उतर: नरहा गाउंपालिका
३	जलवायु	उष्ण
४	घरपरिवार सङ्ख्या	४५२८
५	जनसङ्ख्या	२१,५६६ (पुरुष : १०,५०३ , महिला : ११,०५७ र तेस्रो लीङ्ग ६)
६	साक्षरता प्रतिशत	६१ प्रतिशत
७	मुख्य धर्म	हिन्दु
८	मुख्य भाषा	नेपाली, मैथली
९	मुख्य समुदाय	थारू, मुस्लमि ,क्षेत्री
१०	सञ्चार सुविधा	मोबाइल /टि .भी/ रेडियो /पत्रपत्रिका/नेट/इन्टरनेट
११	खानेपानीको सुविधा	ट्यूववेल/बोरिङ्ग/ ह्याण्ड पम्प/

बिषयसुची

हाम्रो प्रयास

बिष्णुपुर गाउपालिकाको वस्तूगत विवरण (पार्श्वचित्र) २०७९ सारांश

बिषयसुची

तालिका सुची

चित्र सुची

परिच्छेद १ : परिचय १

१.१ पृष्ठभुमि १

१.२ उद्देश्य १

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू २

१.४ वस्तूस्थिति विवरण ढाचा, औजार तथा तयारीको कार्यविधि ४

१.४.१ वस्तूगत विवरण तयारी गोष्ठी तथा कार्ययोजना स्वीकृति ६

१.४.२ सहजकर्ता तथा गणक छनौट अभिमूखीकरण र परिचालन ६

१.४.३ तथ्याङ्क सङ्कलन ८

१.४.४ तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोत नक्सा तयारी ९

१.४.५ वस्तूस्थिति विवरणको मस्यौदा तयारी १०

१.४.६ वस्तूस्थिति विवरण सूझाव सङ्कलन १०

१.४.७ वस्तूगत विवरण अन्तिम प्रतिवेदन तयारी १०

परिच्छेद २ : गाउपालिकाको चिनारी ११

२.१ भौगोलिक अवस्थिति ११

२.२ ऐतिहासिक चिनारी तथा नामाकरण १२

२.३ राजनीतिक अवस्थिति १२

२.४ धरातलीय अवस्था १२

२.५ प्राकृतिक सम्पदा १३

२.६ सास्कृतिक उत्कृष्टता १३

२.७ विकासका सम्भावनाहरु १३

परिच्छेद ३ : पारिवारिक विवरण तथा जनसङ्ख्याको अवस्था १५
३.१ बस्ती र घरपरिवार विवरण १५
३.२ जनसङ्ख्या वितरणको अवस्था १५
३.३ उमेर तथा लिङ्गको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण १६
३.४ जातिगत आधारमा जनसङ्ख्या विवरण २१
३.५ मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण २२
३.६ धर्मअनूसार जनसङ्ख्या विवरण २३
३.७ पेशाको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण २४
३.८ अपाङताको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण २५
३.९ बसाईसराइ सम्बन्धी विवरण २६
३.१० जन्म दर्ता सम्बन्धी विवरण २८
३.११ नेपाली नागरिकता सम्बन्धी विवरण २९
परिच्छेद ४ : आर्थिक अवस्था ३०
४.१ प्रमूख आर्थिक विवरण ३०
४.१.१ प्राविधिक, सीपयूक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संशाधनको विवरण ३०
४.१.२ विपन्नता स्तरीकरण विवरण ३१
४.१.३ घर र भवनको स्वामित्व ३२
४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व ३३
४.२.१ भू-उपयोग ३३
४.२.२ भु-स्वामित्व ३४
४.३ कृषि तथा पशु विकास ३४
४.३.१ बाझो जमिन सम्बन्धी विवरण ३४
४.३.२ प्रमूख कृषि उत्पादन ३५
४.३.३ चौपाया, माछा, मौरी तथा पशूपक्षी ३६
४.४.४ खाद्यान्न अवस्था सम्बन्धी विवरण ३७
परिच्छेद ५ : सामाजिक अवस्था ३९
५.१ शैक्षिक तथा मानव संशाधन विकास ३९

५.१.१ साक्षरता विवरण ३९

५.१.२ विद्यालय जान लाग्ने समय ४१

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण ४१

५.२.१ स्वास्थ्य चौकी जान लाग्ने समय ४१

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई ४२

५.३.१ खानेपानीको स्रोतको विवरण ४२

५.३.२ खानेपानी पर्याप्ताको विवरण ४३

५.३.३ खानेपानीको गूणस्तरको विवरण् ४४

५.३.४ शौचालय प्रयोगको अवस्था ४४

५.३.५ फोहोरमैला व्यवस्थापन ४५

५.३.६ वैवाहिक स्थिति ४६

परिच्छेद ६ : वन तथा वातावरणीय स्थिति ४७

६.१ जोखिमयुक्त (संवेदनशील स्थानमा बसोबास गरेका परिवार) को विवरण ४७

६.२ गाउपालिकाबाट अनूमति पत्र र नक्सा ४७

६.३ विपद्को किसिम अनुसार जोखिम ४८

६.३.१ भुकम्प प्रतिरोधी घर तथा भवनहरू ४८

६.३.२ खूल्ला क्षेत्र र आपत्कालीन समयमा काम लाग्ने संसाधनहरु ४८

६.३.३ घर वा भवनमा आगलागी सम्बन्धी विवरण ४९

परिच्छेद ७ : भौतिक विकासको अवस्था ५०

७.१ यातायात पुर्वाधार ५०

७.१.१ घरसम्म जाने सडकको किसिम अनुसार घरपरिवार विवरण ५०

७.२ विद्युत् तथा वैकल्पिक उर्जा ५१

७.२.१ बिद्युतको पहूच ५१

७.२.२ इन्धन उपयागे विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार) ५१

७.२.३ बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार ५२

७.२.४ आधुनिक सुबिधामा पहुच सम्बन्धी विवरण ५४

७.३ आवास तथा भवन ५५

७.३.१ घरको किसिमको आधारमा घरधुरी ५५

७.३.२ घरको तल्ला आधारमा घरधुरी ५६

७.३.३ छानाको किसिमको आधारमा घरधुरी ५७

७.३.४ घरको जगको प्रकार ५८

तालिका सुची

तालिका १: गाउपालिकाको विवरण ११

तालिका २: बिष्णुपुर गाउपालिकाको वडा विभाजन १२

तालिका ३: विकासका सम्भावनाहरु १३

तालिका ४: वडागत जनसङ्ख्या वितरण २०७९ र २०६८ १५

तालिका ५: औसत परिवार सङ्ख्या तथा जनघनत्व वितरण १६

तालिका ६: उमेर समुह तथा लिङ्गको आधारमा बिष्णुपुर गाउपालिकाको जनसङ्ख्या विवरण १७

तालिका ७: वडाअनुसार उमेर समुह तथा लिङ्गको आधारमा बिष्णुपुर गाउपालिकाको जनसङ्ख्या विवरण १९

तालिका ८: जातिगत आधारमा जनसङ्ख्या विवरण २१

तालिका ९: मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण २२

तालिका १०: धर्मअनूसार जनसङ्ख्या विवरण २३

तालिका ११: पेशाको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण २४

तालिका १२: अपाङ्ताको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण २५

तालिका १३: बसाईसराई गरी जाने जनसङ्ख्या विवरण २६

तालिका १४: बसाईसराई गरी जानेकोको किसिमको विवरण २७

तालिका १५: बसाई सराई गरी जानूको कारण सम्बन्धी विवरण २७

तालिका १६: बसाई सराई गरी गएको स्थान २७

तालिका १७ : जन्म दर्ता सम्बन्धी विवरण २८

तालिका १८: जन्म दर्ता नगर्नूको कारण २८

तालिका १९: नेपाली नागरिकता सम्बन्धी विवरण २९

तालिका २०: नेपाली नागरिकता नलिनुको कारण २९

तालिका २१: प्राविधिक, सीपयूक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संशाधानको विवरण ३१

तालिका २२: कूल आम्दानीले खर्च धान्न सम्बन्धी विवरण ३१

तालिका २३: खर्च धान्न नसके मिलाउने व्यवस्था सम्बन्धी विवरण ३२

तालिका २४: घर र भवनको स्वामित्व विवरण ३२

तालिका २५: भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण ३३

तालिका २६: महिलाको नाममा चल-अचल सम्पत्ति भएको परिवार सम्बन्धी विवरण ३४

तालिका २७: बाझो जग्गा सम्बन्धी विवरण ३५

तालिका २८: विभिन्न कृषि उत्पादन गर्ने घरपरिवार सम्बन्धी विवरण ३६

तालिका २९: चौपाया,माछा, मौरी तथा पशुपक्षीपालन गर्ने घरपरिवार सम्बन्धी विवरण ३७

तालिका ३०: खाद्यान्न अवस्था सम्बन्धी विवरण ३८

तालिका ३१: सारक्षरता विवरण ३९

तालिका ३२: सारक्षर तथा सोभन्दा माथिको शैक्षिक अवस्था ४०
तालिका ३३: विद्यालय जान लाग्ने समय ४१
तालिका ३४: स्वास्थ्य चौकी जान लाग्ने समय ४२
तालिका ३५: खानेपानीको स्रोतको विवरण ४३
तालिका ३६: खानेपानी पर्याप्ताको विवरण ४३
तालिका ३७: पानीको गूणस्तरको विवरण ४४
तालिका ३८: पानीको प्रशोधन विधि सम्बन्धी विवरण ४४
तालिका ३९: शौचालयको स्वामित्वको विवरण ४५
तालिका ४०: फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण ४५
तालिका ४१: वैवाहिक स्थिति विवरण ४६
तालिका ४२: जोखिमयूक्त सम्बन्धी विवरण ४७
तालिका ४३: गाउपालिका बाट अनूमति पत्र र नक्सा सम्बन्धी विवरण ४७
तालिका ४४: भुकम्प प्रतिरोधी घर तथा भवनहरू सम्बन्धी विवरण ४८
तालिका ४५: घर छेउमा खुल्ला तथा सुरक्षित क्षेत्र सम्बन्धी विवरण ४९
तालिका ४६: आपत्कालीन समयमा काम लाग्ने संसाधनहरुको विवरण ४९
तालिका ४७: आगो लागि सम्बन्धी विवरण ४९
तालिका ४८: घरसम्म जाने सडकको किसिम अनुसार घरपरिवार विवरण ५०
तालिका ४९: बिद्युतको पहूचको बिबरण ५१
तालिका ५० : खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ५२
तालिका ५१: बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवारको विवरण ५३
तालिका ५२: बत्ती बाल्ने बिजुलीको मिटर सम्बन्धी विवरण ५३
तालिका ५३: संचारको पहुचको विवरण ५४
तालिका ५४: सवारी साधन सम्बन्धी बिबरण ५४
तालिका ५५: साइकल सम्बन्धी बिबरण ५४
तालिका ५६: मोटरसाइकल सम्बन्धी बिबरण ५५
तालिका ५७: कार सम्बन्धी बिबरण ५५
तालिका ५८: घरको किसिमको आधारमा घरधुरीको विवरण ५५
तालिका ५९: घरको तल्ला आधारमा घरधुरीको विवरण ५६
तालिका ६०: छानाको किसिमको आधारमा घरधुरीको विवरण ५७
तालिका ६१: घरको जगको प्रकारको आधारमा घरपरीवारको विवरण ५८

चित्र सुची

चित्र १: घरधुरी र जनसंख्या बिबरण १६

चित्र २:उमेर समुह तथा लिङ्गको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण १८

चित्र ३: जातजातिको बिबरण २२

चित्र ४: मातृभाषाको विवरण २३

चित्र ५: धर्म अनुसार विवरण २४

चित्र ६: अपाङ्गताको आधारमा विवरण २६

चित्र ७: बसाई सराईको विवरण २८

चित्र ८: घरको स्वामित्व सम्बन्धी बिबरण ३३

चित्र ९: प्रमुख कृषि उत्पादन विवरण ३६

चित्र १०: चौपाया तथा पशुपक्षी विवरण ३७

चित्र ११ : कृषि उत्पादनबाट खान पुग्ने महिना ३८

चित्र १२: सारक्षरता विवरण ४०

चित्र १३: शैक्षिक अवस्था सम्बन्धी विवरण ४०

चित्र १४: खानेपानीको स्रोतको विवरण ४३

चित्र १५: वैवाहिक स्थिति विवरण ४६

चित्र १६: घरसम्म जाने सडकको किसिम अनुसार घरपरिवार विवरण ५१

चित्र १७: खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण ५२

चित्र १८: बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवारको विवरण ५३

चित्र १९: घरको किसिमको आधारमा घरधुरी ५६

चित्र २०: घरको तल्ला आधारमा घरधुरी ५७

चित्र २१: छानाको किसिमको आधारमा घरधुरी ५८

चित्र २२:घरको जगको प्रकार ५९

परिच्छेद १ : परिचय

१.१ पृष्ठभुमि

स्थानीय योजना तर्जुमा तथा अनुगमनलाई सूचनामा आधारित, व्यवस्थित, एकीकृत, नतिजामूलक, सहभागितामूलक र प्रभावकारी बनाउन वस्तुगत विवरणले निर्णयकर्ता तथा विकास प्रदायक संस्थालाई महत्त्वपूर्ण आधार प्रदान गर्दछ । नेपालको संविधानअनुसार नेपाल सरकारबाट स्वीकृत सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन, स्थानीय तह शासन सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी विधेयक तथा स्थानीय तहको सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी आदेश २०७९, स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७९ ले स्थानीय तहलाई आ-आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक र दीर्घकालीन योजनाहरू तयार गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । सोअनुसार स्थानीय तहको रणनीतिक/आवधिक, एकीकृत एवम् वार्षिक योजना तर्जुमा र नतिजा अनुगमनको लागि क्षेत्रगत स्थितिसहित स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण तयारी आवश्यक रहेको छ । यही आवश्यकता परिपूर्तिको लागि यस गाँउपालिकाको जनसङ्ख्या, भौगोलिक अवस्था, समाजिक विशेषता, प्राकृतिक सम्पदा, आर्थिक अवस्था, विकासको स्थिति आदि स्पष्ट हुने आधारभूत तथ्याङ्क, सूचक वा आधार रेखाको विवरण रहेको दस्तावेज नै यस गाँउपालिकाको वस्तुगत विवरण हो । उक्त विवरणमा यस गाँउपालिकाको, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकासका क्षेत्रमा गाँउपालिकाभित्र रहेका भौतिक, प्राकृतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, सामाजिक, मानवीय स्रोत साधनहरूको तथ्याङ्कको विश्लेषण र प्रस्तुति संलग्न रहेको छ ।

१.२ उद्देश्य

यस पार्श्वचित्र मूलतः यस गाँउपालिकाको आगामी नीति तथा कार्यक्रम, योजना तर्जुमा गर्नका लागि तथ्याङ्कीय आधार र्सिजना गर्ने सन्दर्भमा तयार गरिएको हो । यसले योजना तथा कार्यक्रमको निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कनजस्ता कुराको लेखाजोखा गर्न मद्दत गर्नेछ ।

क) गाँउपालिकाभित्र रहेका सेवा सुविधाहरूको बारेमा जानकारी गराउने ।

ख) गाँउपालिका क्षेत्रभित्रको सम्भावना र समस्याहरूको अवगत गराउने ।

ग) गाँउपालिकाको जनसाङ्ख्यिक तथा विकासात्मक वस्तुस्थितिको बारेमा जानकारी गराउनु ।

घ) गाँउपालिकाभित्र बसोवास गर्ने मानिसहरूको आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, शैक्षिक, तथा पेसागत स्थितिको बारेमा जानकारी गराउने ।

ङ) गाँउपालिका क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक स्रोत साधन तथा सीपको पहिचान गरी समष्टिगत विवरण प्रस्तुत गर्ने ।

च) गाँउपालिकाको वास्तविक र वस्तुगत सूचना सङ्कलन तथा व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।

छ) गाँउपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्कको आधारमा जिल्ला तथा राष्ट्रिय स्तरसम्म सूचनाको उपलब्धता गराई ब्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।

ज) गाँउपालिका स्तरमा सञ्चालित कार्यक्रमको पृष्ठपोषण ९ँभभमदबअप० प्रदान गरी आगामी कार्यक्रमको लागि मार्गनिर्देश गर्ने ।

झ) गाँउपालिकाको भावी योजना तथा कार्यक्रम र नीति निर्माणको कामलाई आधार प्रदान गर्ने ।

ञ) स्थानीय आवश्यकता र स्रोत साधनको विनियोजनको अवस्थाको जानकारी गराउने ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

सङ्घीय शासन प्रणाली तथा देहायअनुसारका प्रमुख विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थामा आधारित रहेर यस वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यविधिबमोजिम चरणबद्ध र व्यवस्थित रूपमा गाँउपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण तयार गर्न सक्नेछन् ।

१. नेपालको संविधान :

नेपालको संविधानको अनुसूची ५ को क्रमसङ्ख्या १३ मा केन्द्रीय तथ्याङ्क (राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय मानक र गुणस्तर) लाई सङ्घको अधिकारको सूचीमा राखी नेपाल सरकारले यसको मापदण्ड निर्धारण गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ भने अनुसूची ६ को क्रमसङ्ख्या ६ मा प्रदेश तथ्याङ्कलाई प्रदेशको अधिकारको सूचीमा सूचीकृत गरिएको छ । संविधानको धारा ५७ को उपधारा (४), धारा २१४ को उपधारा (२), धारा २२१ को उपधारा (२), धारा २२६ को उपधारा (१) अनुसार स्थानीय तहको अधिकारको सूची अनुसूची ८ बमोजिम हुनेछ । नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको अधिकारको सूचीको क्रमसङ्ख्या ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क तथा अभिलेख सङ्कलन सम्बन्धी अधिकार तथा क्रमसङ्ख्या १७ मा बेरोजगारको तथ्याङ्क सङ्कलन सम्बन्धी अधिकारलाई सूचीकृत गरेको छ ।

२. नेपाल सरकारबाट स्वीकृत सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारहरूको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन :

नेपाल सरकारबाट स्वीकृत सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको कार्य विस्तृतीकरणले केन्द्रीय तथ्याङ्क अन्तर्गत तथ्याङ्क सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, कानुन, मापदण्ड, राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको व्यवस्थापन र गुणस्तर निर्धारण, राष्ट्रियस्तरको गणना र सर्वेक्षण व्यवस्थापन, नेपाल स्ट्याण्डर्ड वर्गीकरण र मापदण्ड विकास र प्रयोग तथा तथ्याङ्कसम्बन्धी सल्लाहकारी भूमिका बारे उल्लेख गरेको छ । यसै गरी प्रदेश तथ्याङ्कअन्तर्गत तथ्याङ्क सम्बन्धी प्रदेश नीति, कानुन तथा मापदण्ड, नेपाल स्ट्याण्डर्ड वर्गीकरण र मापदण्डअनुसार प्रादेशिक तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन, प्रदेश तहको तथ्याङ्कको सूचना प्रणाली व्यवस्थापन तथा प्रादेशिक तथ्याङ्कीय अभिलेख संरक्षण र व्यवस्थापन आदि उल्लेख गरेको छ । संविधानको अनुसूची ८ को स्थानीय तहको एकल अधिकारको विस्तृतीकरणले स्थानीय तथ्याङ्क सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड तर्जुमा, बेरोजगारको तथ्याङ्कसहित स्थानीय तहको आधारभूत तथ्याङ्क व्यवस्थापन, तथ्याङ्कीय अभिलेख व्यवस्थापन, सूचना तथा प्रविधियुक्त तथ्याङ्क व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारमा रहेको छ ।

३. तथ्याङ्क ऐन, २०१५ तथा नियमावली, २०४१ :

जनतालाई अधिक मात्रामा ठोस हित हुने नीति निर्धारण गर्न, सरकारी निकायहरूको प्रशासकीय निपुणता बढाउन र मुलुकको आर्थिक गतिविधिबारे यथार्थ ज्ञान प्राप्त गर्न नेपाल सरकारलाई यथार्थ आधार चाहिने र त्यस्तो आधार जुटाउन तथ्याङ्क सङ्कलन सम्बन्धी सुविधाको व्यवस्था गर्न तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण, अभिलेख र प्रकाशन गर्ने कामको निमित्त एक केन्द्रीय विभागको स्थापना गरी शान्ति, सुव्यवस्था, जनताको सुविधा र आर्थिक हित कायम राख्न तथ्याङ्क ऐन, २०१५ जारी गरिएको छ । तथ्याङ्क ऐन २०१५ को दफा ७ (क) उपदफा १ अनुसार सरकारी कार्यालय, सरकारी स्वामित्व भएको वा यस उद्देश्यको लागि सरकारी सहायता प्राप्त संस्था वा विदेशी व्यक्ति वा संस्थाले व्यावसायिक उद्देश्यले कुनै आर्थिक कुराको लगत, खबर वा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न चाहेमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट स्वीकृति प्राप्त गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसअनुसार तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न मनासिव देखिएमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले स्वीकृति दिनेछ र त्यसरी स्वीकृति दिँदा विभागले तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रणाली र आवश्यक देखिएका अन्य शर्तसमेत तोकिदिन सक्नेछ । तथ्याङ्क नियम, २०४१ अनुसार केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रमुख जिम्मेवारी देहायअनुसार हुनेछ :

(क) नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएका कुराहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन, सङ्ग्रह एवम् साङ्ख्यिकीय सुधार, विश्लेषण र प्रकाशन गर्ने गराउने,

(ख) नेपालभरि तथा कुनै भागमा आर्थिक, सामाजिक, जनसङ्ख्या इत्यादि जुनसुकै कुराको तथ्याङ्क सर्वेक्षण गर्ने र सो सम्बन्धी विवरण सङ्कलन गर्ने गराउने,

(ग) तथ्याङ्क सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्ने

(घ) राष्ट्रिय गणनाहरू (जनसङ्ख्या, कृषि, उद्योग व्यापार, यातायात र अन्य आवश्यक सबै किसिमका गणना) लिने प्रबन्ध मिलाउने र तिनको सञ्चालन गर्ने भनी उल्लेख गरिएको छ ।

४. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ :

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ३ दफा ११ को उपदफा २ को च (२) र (३) ङ को (२), (४), (५) र (६) मा स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन, दफा ११ को उपदफा २ थ (१), (२) (३), (४) र (५) मा बेरोजगारको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा दफा १२ को वडा समितिको काम, कर्तव्य, अधिकार अन्तर्गत उपदफा २ को ख मा तथ्याङ्क अद्यावधिक तथा संरक्षण अन्तर्गत खण्डीकृत तथ्याङ्क र सूचनासहितको वडाको पार्श्वचित्र तयार तथा अद्यावधिक गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

५. स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ :

दिग्दर्शनको दफा ८.२ मा गाँउपालिका वा गाँउपालिकाले वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्नु पूर्व स्थानीय तहको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा पूर्वाधार लगायतका क्षेत्रको यथार्थ स्थिति देखिने गरी वस्तुस्थिति विवरण (एचयार्षभि) तयार वा अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ । अद्यावधिक वस्तुस्थिति विवरण आफ्नो ध्भदकष्तभ मार्फत सार्वजनिक गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

१.४ वस्तूस्थिति विवरण ढाचा, औजार तथा तयारीको कार्यविधि

यस गाँउपालिकाको पार्श्वचित्र तयारी गर्न गाउँ/गाँउ वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यविधि, २०७९ अनुरूप तयार गरिएको छ । स्थानीय वस्तुगत विवरण किन, कसरी, कहिले र कसले गर्ने भनी सबै तहगत प्रक्रिया निर्धारण गर्न शुरुवाती चरणमा वस्तुगत विवरणको सूचकगत स्तरीय ढाँचा, तथ्याङ्क सङ्कलन/सर्वेक्षण औजार र कार्यविधि तयारी गरिएको छ । यस अन्तर्गतका कार्यहरू देहायबमोजिम गरिएको छ :-

(अ) प्रथमतः गाँउपालिका क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, जनसङ्ख्या, सामाजिक, आर्थिक, प्राकृतिक, भौतिक, वातावरणीय र संस्थागत वस्तु स्थिति झल्कने र भौगोलिक (वडा) तथा सामाजिक (लैङ्गिक र जातिगत) रूपमा खण्डीकृत विवरण खुल्ने गरी गाउँ/गाँउ वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यविधि, २०७९ मा उल्लेखित विषय सूचीबमोजिमको वस्तुगत विवरणको स्तरीय ढाँचा स्वीकृत गरिएको छ ।

(आ) स्वीकृत वस्तुगत विवरणको स्तरीय ढाँचामा उल्लेख भएका विवरण तयार गर्न विश्वसनीयता र उपलब्धताका आधारमा तथ्याङ्कका स्रोतहरूको आँकलन गरी देहायबमोजिमका स्रोतबाट सूचना प्रविधिमा आधारित तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन गरिएको छ :-

- घरपरिवार सर्वेक्षण (सबै घरपरिवार)
- संस्थागत सर्वेक्षण (गाँउपालिकाको कार्यालय, डिभिजन तथा जिल्ला स्थित विषयगत कार्यालय, शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था, बैंक तथा औद्योगिक/व्यवसायिक प्रतिष्ठान, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग तथा मातहतका कार्यालय, सङ्घ संस्था, सामुदायिक संस्था आदिको अभिलेख तथा उपलब्ध विवरण)
- सहभागितामूलक लेखाजोखा सर्वेक्षण (जानिफकार अन्तरवार्ता, लक्षित समूह छलफल, स्थलगत अध्ययन, समूहगत छलफल आदि)

(इ) पारिवारिक विवरण सङ्कलनका लागि विद्युतीय माध्यममा आधारित इम्प सफ्टवेयर प्रणाली प्रयोग गरिएको छ ।

(ई) केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग तथा अन्तर्गतका कार्यालय, गाँउ कार्यपालिकाको कार्यालय, डिभिजन तथा जिल्ला स्थित विषयगत कार्यालय, विद्यालय, स्रोत केन्द्र, सेवा केन्द्र, चौकी, सङ्घसंस्था तथा समुदायमा आधारित संस्था आदि सबैको अभिलेख तथा प्रतिवेदन, नापी विभागबाट प्रकाशित नक्सा तथा विभिन्न अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदनबाट प्राप्त संस्थागत विवरण (द्वितीय स्रोत तथ्याङ्क) सङ्कलन गरिएको छ ।

(ए) जानिफकार अन्तरवार्ता, लक्षित समूह छलफल, स्थलगत अध्ययन, समूहगत छलफल आदि जस्ता सहभागितामूलक लेखाजोखा विधि प्रयोग गरी पारिवारिक विवरण तथा संस्थागत विवरणबाट थप सूचना सङ्कलन गरिएको छ ।

(ऐ) बिष्णुपुर गाँउपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारी गर्नु पूर्व गाँउ वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि २०७९ को विषय सूची बमोजिमको स्तरीय ढाँचा, अनुसूची १ बमोजिमको तथ्याङ्क सङ्कलन फाराम

र यस कार्यविधिमा उल्लिखित प्रक्रिया गाँउ कार्यपालिकाले स्वीकृत लिई सम्पन्न गरिएको छ । यसरी स्वीकृत गर्दा वस्तुगत विवरणको कानुनी तथा नीतिगत आधार, तयारी गोष्ठी, तथ्याङ्क सङ्कलन, भण्डारण, प्रशोधन, विश्लेषण, प्रमाणीकरण कार्यशाला र अन्तिम प्रतिवेदन प्रकाशनका कार्यहरूसमेत समावेश भएको छ ।

१.४.१ वस्तूगत विवरण तयारी गोष्ठी तथा कार्ययोजना स्वीकृति

वस्तुगत विवरण तयारीको उद्देश्य, अवधारणा, कानुनी तथा नीतिगत आधार, तयारी विधि तथा प्रक्रिया, तथ्याङ्क सङ्कलन फाराम र सूचना प्रविधि, सरोकारवालाहरूको पहिचान तथा भूमिका र कार्ययोजना सम्बन्धमा प्रस्तुति तथा सहभागितामूलक ढङ्गले छलफल बिष्णुपुर गाँउपालिकामा गरियो । कार्यशालामा सिलसिलेबार रूपमा उपरोक्त विषयहरूको प्रस्तुति र छलफलमा सहजीकरण गरी साझा धारणा, बुझाइ र प्रतिवद्धता कायम गरिएको छ । वस्तुगत विवरण तयारी कार्यशालामा प्रमुखले तोकेबमोजिम देहायबमोजिमको सहभागिता गराइएको थियो :

१) गाँउ कार्यपालिकाका प्रमुख र पदाधिकारीहरू

२) गाँउपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

३) वडा अध्यक्षहरू

४) विषयगत कार्यालयका प्रमुखहरू

५) गाँउपालिकाबाट छनौट गरिएका स्थानीय स्तरको जानकार विशेषज्ञ/ नागरिक समाजका व्यक्तिहरू

६) सङ्घसंस्थाका प्रतिनिधित्व हुने गरी अध्यक्ष र प्रमुखले आमन्त्रण गरेका प्रतिनिधिहरू

७) स्थानीय क्रियाशील राजनीतिक दलका प्रमुखहरू

१.४.२ सहजकर्ता तथा गणक छनौट अभिमूखीकरण र परिचालन

स्थानीय परिवेश र सर्वेक्षणबारे ज्ञान, अनुभव भएकालाई प्राथमिकता दिई स्थानीय जानिफकारलाई गणकको रूपमा लिइएको छ । भौगोलिक अवस्थिति, जनसङ्ख्याको सघनता र कार्यको मात्रा, कार्य चाप तथा समय सीमाका आधारमा प्रत्येक वडामा दुई जना गणकहरूको छनौट गरी परिचालन गरिएको छ :

१. बिष्णुपुर गाँउपालिकाको पारिवारिक विवरण सङ्कलनका लागि उपयुक्त योग्यता र अनुभवका आधारमा यथोचित सङ्ख्यामा सम्बन्धित वडाबाट जानकार योग्य व्यक्तिलाई गणकको रूपमा छनौट गरिएको छ ।

२. पारिवारिक विवरण सर्वेक्षण कार्यमा संलग्न गणकहरूको योग्यता कम्तीमा १० कक्षा पास र तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य वा सामाजिक परिचालन वा स्थानीय परिवेशसँग जानकार भएको व्यक्तिहरू रहेका छन् ।

३. छनौट गरिएका गणकहरूलाई गाँउ कार्यपालिकाका तथा सहजकर्ताद्वारा तथ्याङ्क सङ्कलन औजार तथा तथ्याङ्क सङ्कलन विधि तथा प्रक्रियाबारे जानकारी प्रदान गर्न मिति २०७८/१२/२० देखि २०७९/१/२१ विभिन्न समुह बनाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।

४. अभिमुखीकरण कार्यक्रमको प्रारम्भमा गणकहरूको आचारसंहितासहित तथ्याङ्क सङ्कलनका व्यवहारिक समस्या र समाधानका बारेमा प्रस्ट पारिएको छ तत्पश्चात् पारिवारिक विवरण सङ्कलन फाराममा उल्लेखित हरेक प्रश्नमा केन्द्रित रही वस्तुगत र स्थानगत वास्तविकतालाई मध्यनजर गरी कार्यविधिका प्रावधानहरूलाई बोध गराउँदै गणकहरूलाई अभिमुखीकरण गरिएको छ । व्यवहारिक अभ्यासका क्रममा आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गरी फाराममा उल्लेख भएबमोजिम तथ्याङ्क सङ्कलनको सुनिश्चितता हुने गरी अभ्यस्त गराइएको छ ।

५. पारिवारिक विवरण सङ्कलन कार्यमा सूचना प्रविधि जस्तै ट्यावलेट वा स्मार्टफोनजस्ता विद्युतीय माध्यमको प्रयोग गर्नु पर्ने भएकोले सोहीअनुसार स्मार्टफोन वा ट्याबलेटको प्रयोग गरी माथि उल्लेख भएबमोजिमको तरिकाबाट अभ्यस्त गराइएको छ ।

६. ट्याबलेट वा स्मार्टफोनजस्ता विद्युतीय माध्यमबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न गणकहरू छनौट तथा परिचालन गर्दा सो साधन भएका तथा अभ्यस्त स्थानीय व्यक्तिलाई परिचालन गर्दा उपयुक्त हुने हुँदा सोहीअनुसार गरिएको छ ।

७. पारिवारिक विवरण सङ्कलन प्रक्रियामा वडा समिति र वडा कार्यालयले आवश्यक संयोजन, सहयोग र अनुगमन प्रक्रियाबाट सम्पन्न गरिएको छ ।

८.गणकहरूको पारिश्रमिक नियमानुसार निर्धारण गरिएको छ ।

१.४.३ तथ्याङ्क सङ्कलन

वस्तुगत विवरणका लागि 'गाँउ वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७९, बमोजिम निर्धारित फाराम प्रयोग गरी आवश्यक तथ्याङ्क, सूचना वा विवरण सङ्कलन गरिएको छ । गाँउपालिकाको वस्तुगत विवरणको स्तरीय सूचकगत ढाँचाअनुसार मुख्य गरेर संस्थागत र पारिवारिक सर्वेक्षण गरी प्राथमिक र द्वितीय दुई प्रकारका स्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । यसरी तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने क्रममा गाँउपालिकाका प्रमुखको निर्देशन बमोजिम गाँउ कार्यपालिकाको सूचना शाखाको प्रमुखसँग आवश्यक समन्वय, संयोजन र व्यवस्थापन गरिएको छ । पारिवारिक विवरण सङ्कलनको लागि अनुसूची १ मा प्रस्तुत तथ्याङ्क सङ्कलन फाराम तथा) संस्थागत /आधारभूत) तथ्याङ्क विवरण सङ्कलनका लागि गाँउ वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७९ को अनुसूची ३ (क) मा उल्लिखित तथ्याङ्क सङ्कलन फाराम प्रयोग गरिएको छ । साथै वस्तुगत विवरण तयारी तथा अद्यावधिक गर्न प्राथमिक स्रोतबाट सूचना सङ्कलन गर्न जोड दिइएको तथा प्राथमिक स्रोत उपलब्ध नहुने अवस्थामा द्वितीय स्रोत मार्फत विवरण सङ्कलन गरिएको छ । जसमा निम्न लिखित स्रोतलाई प्राथमिक स्रोत तथा संस्थागत/आधारभूत (द्वितीय स्रोत) को रूपमा लिई सूचना सङ्कलन गरिएको छ : प्राथमिक स्रोत

१. पारिवारिक विवरण सर्वेक्षण

२. अन्य सर्वेक्षण (जानिफकार तथा लक्षित समूह अन्तरवार्ता, सहभागितामूलक लेखाजोखा र अन्य) बिष्णुपुर गाँउपालिकाको वस्तुगत विवरण तयार गर्ने क्रममा देहायको स्थिति रहेकोले प्राथमिक स्रोत (पारिवारिक विवरण सर्वेक्षण) बाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको हो ।

३. आधारभूत तथ्याङ्क, सूचना वा विवरण नरहेको तथा अद्यावधिक गर्नुपर्ने अवस्था रहेको,

४. राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन पाँच वर्षभन्दा पुरानो भएको,

५. स्थानीय तहको नयाँ संरचनाअनुसार भौगोलिक (वडागत) र सामाजिक (लैङ्गिक र जातजातिगत) रूपमा खण्डीकृत तथ्याङ्क आधार तयार गर्नु पर्ने भएकोले,

६. स्थानीय तहमा नीति तथा योजना तर्जुमा, सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन, नतिजा मापनका लागि स्थानीय परिवेशअनुसार आवश्यक तथ्याङ्क विवरण आवश्यक देखिएकोले,

७. संरचनागत, सामाजिक र भौतिक परिवर्तनबाट सिर्जित नयाँ आयाम र सवाल (वातावरण, जलवायु परिवर्तन, विपद् आदि) सम्बोधनलाई उपलब्ध सूचनाले पूरा गर्न नसकेकोले, द्वितीय स्रोत

१. केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले प्रकाशन गर्ने जनसङ्ख्या सर्वेक्षण, गणना तथा अन्य आर्थिक सर्वेक्षण प्रतिवेदनहरू ।

२. जिल्ला स्तरमा विषयगत कार्यालय र सरोकारवालाहरूबाट प्रकाशित प्रगति प्रतिवेदन, विवरण तथा अभिलेखहरू ।

३. प्रमाणित भएका अनुसन्धान संस्था वा अनुसन्धानकर्ताका प्रकाशनहरू ।

४. पर्यटकीय क्षेत्र प्रवर्द्धनको लागि प्रकाशन भएका प्रमाणित सूचना पुस्तिकाहरू ।

५. आधिकारिक तथा विश्वसनीय अन्य प्रतिवेदन तथा प्रकाशनहरू ।

१.४.४ तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोत नक्सा तयारी

क) तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण पारिवारिक विवरण तथा संस्थागत सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई तथ्याङ्कको प्रकृति, स्रोत र आवश्यकताअनुसार प्रशोधन तथा विश्लेषण गरिएको छ । वस्तुगत विवरण तयारीको पारिवारिक विवरण तथा संस्थागत सर्वेक्षण विधिबाट सङ्कलन गरिएको तथ्याङ्कलाई देहायअनुसार प्रशोधन तथा विश्लेषण गरिएको छ :-

(क) स्मार्टफोन /ट्यावलेट प्रयोग गरेर पारिवारिक विवरण सर्वेक्षण गरिया । यस प्रकारको तथ्याङ्क सिधै कम्प्युटर प्रणालीमा आबद्ध हुनाले कम्प्युटरबाटै सिधै विश्लेषण गरिएको छ ।

(ख) सहभागितामूलक लेखाजोखा तथा संस्थागत सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई कम्प्युटरको MS Excel सिटमा तथ्याङ्क प्रशोधन गरी तथ्याङ्क शास्त्रीय विधिबाट विश्लेषण गरिएको छ ।

(ग) उपरोक्त अनुसार सङ्कलित तथ्याङ्कको प्रशोधन तथा विश्लेषण विज्ञबाट गरिएको छ ।

(घ) विश्लेषणबाट प्राप्त सूचनाहरूलाई विषय सूची बमोजिमको खण्डीकृत गरिएको छ ।

(ङ) तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषणबाट प्राप्त सूचना तथा विवरणलाई आवश्यकताअनुसार उपयुक्त तालिका नं. सूचकाङ्क, रेखाचित्र, नक्सा वा अन्य उपयुक्त स्वरूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

(च) सम्भव भएसम्म विश्लेषणबाट प्राप्त सूचनालाई कम्तीमा दुई समयको अन्तरालमा वा केन्द्रीय विवरणसँग तुलना गरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

(छ) सङ्कलित तथ्याङ्कको प्रशोधन, विश्लेषण र प्रस्तुतिका लागि विज्ञ प्राविधिक टोलीले गरेको छ ।

१.४.५ वस्तूस्थिति विवरणको मस्यौदा तयारी

वस्तुगत विवरणको ढाँचा, सर्वेक्षण औजार तथा कार्यविधि, वस्तुगत विवरण तयारी कार्यशाला, तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण प्रक्रियाको अन्तिम परिणाम वस्तुगत विवरण प्रतिवेदन कार्यविधिमा दिइएको ढाँचाअनुसार तथ्याङ्क विश्लेषणबाट प्राप्त सूचना तथा विवरण र स्रोत नक्साको आधारमा वस्तुगत विवरणको मस्यौदा तयार गरिएको छ ।

१.४.६ वस्तूस्थिति विवरण सूझाव सङ्कलन

वस्तुगत विवरणको ढाँचा, सर्वेक्षण औजार तथा कार्यविधि, वस्तुगत विवरण तयारी कार्यशाला, तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण प्रक्रियाको अन्तिम परिणाम वस्तुगत विवरण प्रतिवेदन कार्यविधिमा दिइएको ढाँचाअनुसार तथ्याङ्क विश्लेषणबाट प्राप्त सूचना तथा विवरण र स्रोत नक्साको आधारमा वस्तुगत विवरणको मस्यौदा तयार गरिएको छ । तथ्याङ्क विश्लेषण गरी प्राप्त भएको सूचनालाई क्षेत्रगत, लैङ्गिक तथा सामाजिक आधारमा खण्डीकृत गरी निर्धारित ढाँचाबमोजिमका तालिका नं., सूचकाङ्क, ग्राफ र चित्र, नक्सा, आदि बीच तार्किक सम्बन्धको आधारमा क्रमबद्ध तरिकाले प्रस्तुत गरिएको छ । तथ्याङ्क विश्लेषणका क्रममा कुनै विवरण अधुरो, अस्पष्ट र विरोधाभासपूर्ण देखिएमा सो तथ्याङ्कलाई सरोकारवालासँग पुनः छलफल गरी निर्क्यौल गरिएको छ । वस्तुगत विवरणलाई प्रस्तुत गर्न, बुझ्न र प्रयोग गर्न सजिलो हुने गरी उपयुक्त भाग, खण्ड र उपखण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गरिएको छ तथा वस्तुगत विवरण तयारी कार्यसँग बैंठक पुस्तिका तथा कागजात तथा प्रयोगमा आएका औजार (फाराम) हरूलाई अनुसूचीमा र प्रयोग भएका दस्तावेजहरूको विवरणलाई अनुसन्धान पद्धतिको मान्यता अनुरूप सन्दर्भ सामग्रीको सूचीमा समावेश गरिएको छ ।

१.४.७ वस्तूगत विवरण अन्तिम प्रतिवेदन तयारी

प्रमाणीकरण कार्यशालाबाट प्राप्त भएका सुझावहरूलाई समावेश गरी देहायअनुसार वस्तुगत विवरणलाई अन्तिम रूप दिइएको छ :-

(क) मस्यौदा प्रतिवेदनमा परिमार्जन गर्नुपर्ने विषयहरू, कार्यशालाबाट प्रस्तुत सुझावहरूबारे सम्बन्धित सरोकारवालासँग आवश्यकतानुसार पुनः परामर्श गरी वस्तुगत विवरणलाई पूर्णता दिइएको छ ।

(ख) वस्तुगत विवरणको स्तरीयता र गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि विज्ञहरूका सुझावहरूलाई समेत ध्यान दिई समावेश गरिएकोछ ।

(ग) वस्तुगत विवरणको विद्युतीय प्रति तयार भइसकेपछि सो प्रतिवेदनलाई गाँउपालिकामा सार्वजनिक गरी आवश्यकताअनुसार छायाँ प्रति, विद्युतीय वा छापा माध्यमबाट प्रकाशन गरिने छ ।

परिच्छेद २ : गाउपालिकाको चिनारी

बिष्णुपुर गाँउपालिका नेपालको प्रशासनिक विभाजन अनुसार सिराहा जिल्ला र २ न. प्रदेशमा पर्दछ। भौगोलिक रुपमा अक्षांश २६.८३° उत्तर र देशान्तर ८६.३६° पुर्व सम्म देशान्तर र समुन्द्रि सतहबाट ८० देखी १०६ मि.का उचाई सम्म फैलिएको छ यो गाँउपालिका । बिष्णुपुर गाँउपालिका २ न. प्रदेशमा अवस्थित सिराहा जिल्लाको मध्य तराई भागमा अवस्थित छ। प्रशासकिय हिसाबमा यस गाँउपालिकामा तत्कालिन ४ वटा गाँउ विकास समिति (विष्णुपुर प्र.म., राजपुर, थल्लहा कटहा र लक्ष्मिपुर प्र.म.) समेटेर निर्माण गरिएको हो। सिराहा जिल्लामा नयाँ गठन भएका गाँउपालिकाहरु मध्ये बिष्णुपुर विकासका सम्भावना बोकेको गाँउपालिकाको रुपमा रहेको छ। साथै सचेत राजनैतिक दल र उत्प्रेरीत गाँउपालिका बासी समेत यो गाँउपालिका दिगा विकासका श्रोतका रुपमा रहेका छन्। यस गाँउपालिकामा विभिन्न जातजाती तथा धर्म मान्ने मानिसहरुको बसोबास रहेको छ।

२.१ भौगोलिक अवस्थिति

नेपालको मानचित्रमा बिष्णुपुर गाँउपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति निम्नानुसार रहेको छ।

तालिका १: गाउपालिकाको विवरण

प्रदेश	: २ नं. प्रदेश
जिल्ला	: सिराहा
गाँउपालिका	: बिष्णुपुर गाँउपालिका
वडा सङ्ख्या	: ५
भौगोलिक अवस्थिति	: अक्षांश २६.८३° उत्तर र देशान्तर ८६.३६° पुर्व
क्षेत्रफल	: २६.३४ वर्ग कि. मि.
उचाइ	: समुद्र सतह देखी करबि ८० देखी १०६ मिटर सम्म
सिमाना	: पुर्व: अर्नमा गाउँपालिका पश्चिम: कल्याणपुर नगरपालिका दक्षिण: सिरहा नगरपालिका उतर: नरहा गाउंपालिका
जलवायु	: उष्ण

२.२ ऐतिहासिक चिनारी तथा नामाकरण

बिष्णुपुर गाँउपालिको नामाकरण सम्बन्धमा साबिक बिष्णुपुर प्र.म.बाट बिष्णुपुर गाँउपालिका रहन् गएको छ ।

२.३ राजनीतिक अवस्थिति

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको नमुनाबमोजिम गठित गाँउपालिका, गाउँपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको सङ्ख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार माननीय सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२७ मा देहाय बमोजिम प्रशासकीय हिसाबमा यस गाँउपालिका तत्कालीन विष्णुपुर प्र.म., राजपुर, थल्लहा कटहा र लक्ष्मिपुर प्र.म. गाँबिसहरूलाई समेटेर निर्माण गरिएको हो । जुन वडागत रूपमा निम्नानुसार रहेको छ ।

तालिका २: बिष्णुपुर गाउपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं.	सामावेश भएका साविका गा.वि.स	साविक वडा नं.
१	बिष्णुपुर प्र.म.	१-९
२	राजपुर	१,२,३,५
३	राजपुर	४,६-९
४	थलाहा कटाहा	१-९
५	लक्ष्मीपुर प्र.म.	१-९

स्रोत : राजपत्र २०७३।११।२७ गते

२.४ धरातलीय अवस्था

भौगोलिक रूपमा अक्षांश २६.८३° उत्तर र देशान्तर ८६.३६° पुर्व र ८० देखी १०६ मिटर उचाइसम्म फैलिएको यो गाँउपालिका तराई क्षेत्रमा पर्दछ । प्राकृतिक सम्पदाको प्रचूरता, उर्वर जमिन तथा सिँचाईको स्रोतको उपलब्धता हुनुले यस स्थान कृषि र पशुपालनको लागि उपयुक्त स्थल मानिन्छ । यहाँको प्रमुख कृषि उत्पादनको रुपमा धान, आलु ,उखुँ गहुँ, मकै, मास, तोरी पर्दछन् ।

२.५ प्राकृतिक सम्पदा

बिष्णुपुर गाँउपालिका प्राकृतिक रुपमा धनी क्षेत्र हो । यस क्षेत्रको प्राकृतिक वन जंगल, खनिज, विभिन्न वालीहरु उब्जाउन सकिने जमिन, खोला ,नदी यस क्षेत्रका प्रमुख प्राकृतिक सम्पदा हुन् । त्यसै गरी खेत तथा बारी क्षेत्रमा प्रचुर रुपमा धान, गहुँ, मकै ,उँखु,दालको खेतीको सम्भावना पाइन्छ । थारु , मुस्लीम, चौधरी , ब्राम्हण, क्षेत्री, लगायतको बसोबास रहेको यो तराई क्षेत्रमा आ-आफ्ना जातिगत धर्म, संस्कृति र परम्परा जिवित रहेका छन् । यस गाँउपालिका क्षेत्रफलमा कायम रहेको यो सांस्कृतिक विविधताले अनेकतामा एकताको उदाहारणलाई जिवन्त राखेको पाइन्छ ।

२.६ सास्कृतिक उत्कृष्टता

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण नेपाल विश्व पर्यटन मानचित्रमा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रुपमा सुपरिचित छ । बिष्णुपुर गाँउपालिका भित्र पनि विभिन्न किसिमका मठ ,मन्दिर र मस्जीतहरु रहेका छन् भने यस गाँउपालिकामा विभिन्न मेला, उत्सव र विभिन्न किसिमका साँस्कृतिक कलाहरुमा यस गाँउपालिका धनी रहेको छ ।

२.७ विकासका सम्भावनाहरु

बिष्णुपुर गाँउपालिका अर्न्तगत विकासका सम्भावनाहरु प्रसस्त रुपमा पाउन सकिन्छ । यस गाँउपालिकाको विकासलाई मध्ये नजर गर्दा यहाँ उखु उत्पादनलाई प्रथम प्राथमिकता दिन सकिन्छ भने यस गाँउपालिकामा भएका विभिन्न किसिमका प्राकृतिक तथा संस्कृतिक स्थलहरुको विकास गरि पर्यटन लाई बृद्धि गर्न सकिन्छ । बिष्णुपुर गाँउपालिकाका प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक रुपले सम्पन्न क्षेत्र हो यस क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरु , आर्थिक अभ्यास र उपलब्ध मानविय पूँजी तथा पूर्वाधार लगायतको अवस्थालाई हेर्ने हो भने यस बिष्णुपुर गाँउपालिकामा विकास प्रशस्त सम्भावनाहरुको आंकलन गर्नु सकिन्छ । बिष्णुपुर गाँउपालिकामा विकास सम्भावनाहरुलाई देहाय बमोजिमको तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३: विकासका सम्भावनाहरु

क्र.सं.	विषय क्षेत्र/उपक्षत्र	सम्भावना
१	प्राकृतिक श्रोत तथा साधन	• उर्वरशिल भुमी
२	आर्थिक	• व्यापक धान र उखु उत्पादन र उखुको लागि उर्वरभूमि

		• खाद्यान्न, दलहन, तेलहन, तरकारी, मौरीपालन, पशुपालनको परम्परागत अभ्यास
		• नदि तटिय समथर उर्वर भूमि र समथर चरण क्षेत्र
		• व्यापार र व्यवसायकका लागि बजार केन्द्रहरुको विस्तार
		• वैदेशिक रोजगारीमा विस्तार
		• बजारसँगको सहज पहुँच
		• औपचारिक वित्तीय कारोवारका लागि बैक तथा वित्तीय संस्थाको स्थानीय स्तरमा स्थापना
३	सामाजिक	
		• प्रारम्भिक वाल विकास केन्दको स्थापना र सञ्चालन
		• १२ कक्षाको मावि सम्मको शैक्षिक संस्था सम्मको पहुँच
		• स्वास्थ्य चौकी स्थापना
		• स्वास्थ्य सेवा विस्तार कार्य प्रारम्भ
		• पूर्ण सरसफाईका अभ्यास
		• धारामा आधारित खानेपानी सुबिधा विस्तार
		• गौरा, जनैपुर्णिमा, दशै, तिहार, माघे सक्रान्ती, चैते दशैं जस्ता चाडपर्वको मौलिक अभ्यास
		• धार्मिक तथा भाषिक रुपमा करिव एकरुपता
		• युवा श्रृजनशिलताको खोजी
४	भौतिक पूर्वाधार	• मुख्य राजमार्ग सम्म सडकको सहज पहुँच र मलंगवा हुदै भारत सम्मपुग्ने सडक
		• स्थानीयस्तरमा सडक विस्तार र स्तरोन्नती
		• विद्युत सेवा विस्तार
		• गाँउपालिकामा इन्टरनेट तथा मोवाइल फोनको सुविधा विस्तार
५	सुशासन तथा संस्थागत	• विकासकार्यमा जनसहभागिता तथा परिचालनको अभ्यास
		• गाँउकार्यपालिका, विषयगत शाखा, समितिको गठन र सञ्चालन
		• गैससको विकास कार्यमा संलग्नता

परिच्छेद ३ : पारिवारिक विवरण तथा जनसङ्ख्याको अवस्था

३.१ बस्ती र घरपरिवार विवरण

बस्ती भन्नाले कुनै पनि ठाउँमा निश्चित क्षेत्र ओगटेर बसेका जनसङ्ख्याको समूहलाई जनाउँदछ । परिवार, घर तथा टोल मिलेर एउटा बस्तीको संरचना हुन्छ । जहाँ भौतिक तथा जैविक पर्यावरणको अवस्थिति तथा सन्तुलन रहेको हुनुपर्छ । वास्तवमा कुनै पनि क्षेत्रको विकास तथा विस्तार हुनको लागि त्यस क्षेत्रमा रहेका बस्तीको ठूलो योगदान रहेको हुन्छ । थोपा थोपा मिलेर जसरी सागर बनेको हुन्छ । त्यसै गरी बस्ती-बस्ती मिलेर वडा अनि वडा-वडा मिलेर सिङ्गो गाउँ/गाँउको स्वरूप तयार भएको हुन्छ ।

३.२ जनसङ्ख्या वितरणको अवस्था

घरधुरी सर्वेक्षण २०७९ अनुसार बिष्णुपुर गाँउपालिकाको कुल जनसङ्ख्या २१,५६६ मध्ये पुरुषको सङ्ख्या १०,५०३ महिलाको सङ्ख्या ११,०५७ र तेस्रो लिङ्गीको सङ्ख्या ६ रहको देखिन्छ भने जम्मा घरपरिवार सङ्ख्या ७,५२८ रहको देखिन्छ । यस गा.पा.मा औसत परिवार सङ्ख्या ४.७६ रहेको छ । यस गा.पा.को जनघनत्व ८१८.४४ प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ । वडागत रूपमा जनसङ्ख्याका वितरणलाई तलको तालिका नं. ४ तथा स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ ।

तालिका ४: वडागत जनसङ्ख्या वितरण २०७९ र २०६८

घरघुरी सर्वेक्षण २०७९						राष्ट्रिय जनगणना २०६८
वडा नं.	घरघुरी	जनसंख्या	पुरुष	महिला	तेस्रो लीङ्ग	जनसंख्या
१	१३७४	६४२८	२८०५	३६२२	१	५२०८
२	६१२	२८९९	१५२८	१३७१	०	२१९४
३	६६३	३२१३	१५३१	१६८१	१	२८८५
४	१०५०	५१७६	२८०१	२३७३	२	४४३०
५	८२५	३८५०	१८३८	२०१०	२	३८०५
जम्मा	४५२४	२१५६६	१०५०३	११०५७	६	१८५२२

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

तालिका ५: औसत परिवार सङ्ख्या तथा जनघनत्व वितरण

वडा	जम्मा घरधुरी	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्ग	औषत परिवार संख्या	क्षेत्रफल	जनघनत्व
१	१३७४	६४२८	२८०५	३६२२	१	४.६८	९.३	६९१.१८
२	६१२	२८९९	१५२८	१३७१	०	४.७४	३.६१	८०३.०५
३	६६३	३२१३	१५३१	१६८१	१	४.८५	३.१	१०३६.४५
४	१०५०	५१७६	२८०१	२३७३	२	४.९३	६.१५	८४१.६३
५	८२५	३८५०	१८३८	२०१०	२	४.६७	४.१९	९१८.८५
जम्मा	४५२४	२१५६६	१०५०३	११०५७	६	४.७७	२६.३५	८१८.४४

स्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण २०७९

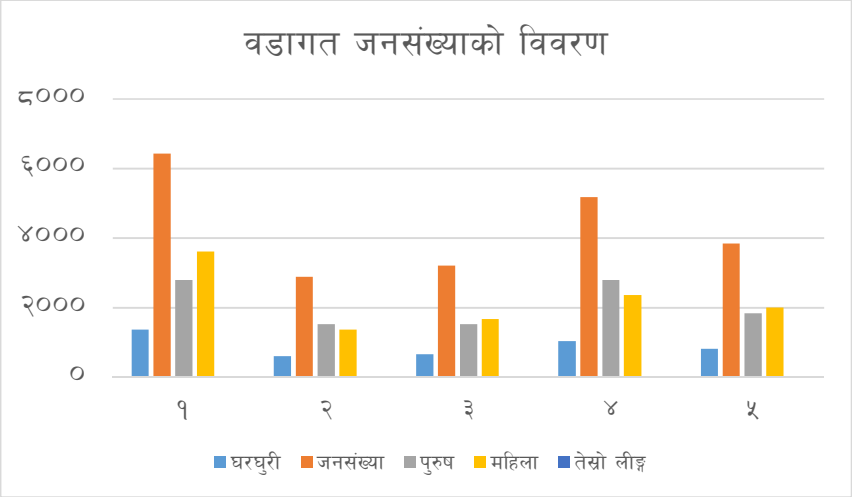

चित्र १: घरधुरी र जनसंख्या बिबरण

३.३ उमेर तथा लिङ्गको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

उमेर समूहको आधारमा जनसङ्ख्या विवरणलाई हेर्दा बिष्णुपुर उमेर गाँउपालिकामा सबैभन्दा बढी २० देखि २४ वर्ष उमेर समूहको जनसङ्ख्या बढी देखिन्छ। पुरुषको जनसङ्ख्या मात्रै हेर्दा पनि सोही समूहका व्यक्तिहरूको जनसङ्ख्या उच्च देखिन्छ भने महिलाको हकमा सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या पनि सोहि उमेर समूहमा देखिन्छ । उमेर समूह तथा लिङ्गको आधारमा बिष्णुपुर गाँउपालिकाको जनसङ्ख्याको विस्तृत विवरण तलको तालिका नं. ६ र ७ मा तथा तलको चित्र २ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ६: उमेर समुह तथा लिङ्गको आधारमा बिष्णुपुर गाउपालिकाको जनसङ्ख्या विवरण

उमेर अनुसार जनसंख्या विवरण	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
०-५ वर्ष सम्म	४८३	२०९	२५९	५३४	४८६	१९७१
५-९ वर्ष सम्म	७१६	३०७	३२३	६१४	३७८	२३३८
१०-१४ वर्ष सम्म	५९५	२४७	२८४	५१६	३४८	१९९०
१५-१९ वर्ष सम्म	५६६	२२८	२७८	४५२	२८३	१८०७
२०-२४ वर्ष सम्म	११२३	५९०	६६३	६७८	६११	३६६५
२५-२९ वर्ष सम्म	५५४	२४१	२३१	४०५	३०७	१७३८
३०-३५ वर्ष सम्म	४१८	१७२	२०५	३६६	२४७	१४०८
३५-३९ वर्ष सम्म	४४५	१९८	२१७	३८२	२८०	१५२२
४०-४५ वर्ष सम्म	३६४	१४२	१५९	२७६	२२०	११६१
४५-४९वर्ष सम्म	२६४	११०	१२०	१८५	१६५	८४४
५०-५४ वर्ष सम्म	२६९	९१	११८	१६७	१३६	७८१
५५-५९ वर्ष सम्म	१६१	८६	८०	१४५	१०४	५७६
६०-६४ वर्ष सम्म	१५७	८६	८४	१५४	८५	५६६
६५-६९ वर्ष सम्म	१०७	८३	५६	१३८	७३	४५७
७० देखी माथी	२०६	१०९	१३६	१६४	१२७	७४२
जम्मा	६४२८	२८९९	३२१३	५१७६	३८५०	२१५६६

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

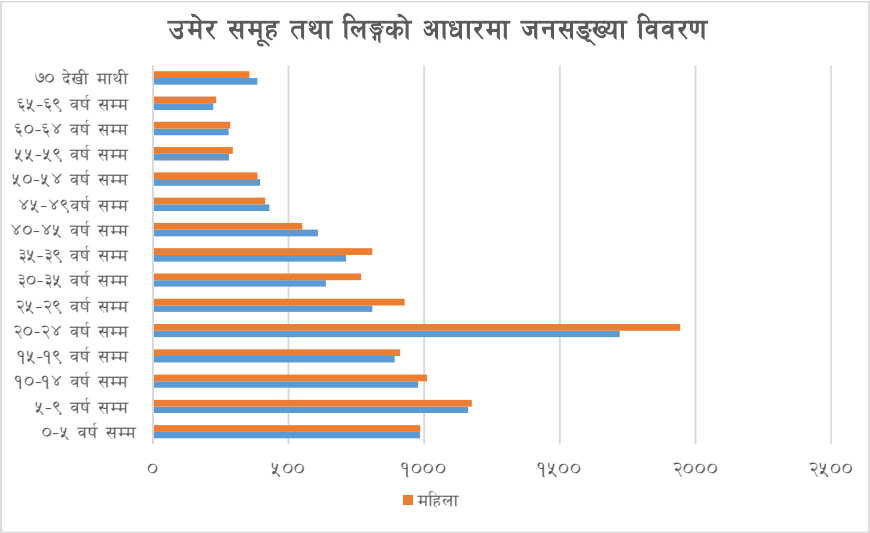

चित्र २:उमेर समुह तथा लिङ्गको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

तालिका ७: वडाअनुसार उमेर समुह तथा लिङ्गको आधारमा बिष्णुपुर गाउपालिकाको जनसङ्ख्या विवरण

उमेर तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण	वडा															गा.पा.मा जम्मा			गा.पा गत जम्मा
	१			२			३			४			५						
	पू	म	व.ज	पू	म	व.ज	पू	म	व.ज	पू	म	व.ज	पू	म	व.ज	पूरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	
०-५ वर्ष सम्म	२०८	२७५	४८३	१२४	८५	२०९	१२३	१३६	२५९	३०६	२२८	५३४	२२४	२६२	४८६	९८५	९८६	०	१९७१
५-९ वर्ष सम्म	३१०	४०६	७१६	१७५	१३२	३०७	१६५	१५८	३२३	३३३	२८१	६१४	१७९	१९९	३७८	११६२	११७६	०	२३३८
१०-१४ वर्ष सम्म	२६२	३३३	५९५	१२९	११८	२४७	१२९	१५५	२८४	२८१	२३५	५१६	१७७	१७०	३४७	९७८	१०११	१	१९९०
१५-१९ वर्ष सम्म	२६५	३०१	५६६	१०७	१२१	२२८	१३७	१४०	२७७	२५२	१९९	४५१	१३१	१५२	२८३	८९२	९१३	२	१८०७
२०-२४ वर्ष सम्म	४६१	६६२	११२३	२८९	३०१	५९०	३२०	३४३	६६३	३५३	३२५	६७८	२९८	३१२	६१०	१७२१	१९४३	१	३६६५
२५-२९ वर्ष सम्म	२३०	३२४	५५४	१२७	११४	२४१	१०८	१२३	२३१	१९५	२१०	४०५	१५०	१५७	३०७	८१०	९२८	०	१७३८
३०-३५ वर्ष सम्म	१७९	२३९	४१८	८१	९१	१७२	९५	११०	२०५	१७७	१८८	३६५	१०७	१४०	२४७	६३९	७६८	१	१४०८
३५-३९ वर्ष सम्म	१८१	२६४	४४५	१०८	९०	१९८	९४	१२३	२१७	२०५	१७७	३८२	१२५	१५५	२८०	७१३	८०९	०	१५२२
४०-४५ वर्ष सम्म	१७७	१८६	३६३	७९	६३	१४२	७९	८०	१५९	१६२	११४	२७६	११२	१०८	२२०	६०९	५५१	१	११६१
४५-४९वर्ष सम्म	१२१	१४३	२६४	६०	५०	११०	५०	७०	१२०	११३	७२	१८५	८५	८०	१६५	४२९	४१५	०	८४४
५०-५४ वर्ष सम्म	१२६	१४३	२६९	५१	४०	९१	५९	५९	११८	८७	८०	१६७	७२	६४	१३६	३९५	३८६	०	७८१

५५-५९ वर्ष सम्म	७०	९१	१६१	४८	३८	८६	४५	३५	८०	७३	७२	१४५	४५	५९	१०४	२८१	२९५	०	५७६
६०-६४ वर्ष सम्म	७९	७८	१५७	४७	३९	८६	३८	४६	८४	८२	७२	१५४	३४	५१	८५	२८०	२८६	०	५६६
६५-६९ वर्ष सम्म	४३	६४	१०७	४०	४३	८३	२९	२७	५६	८०	५८	१३८	३१	४२	७३	२२३	२३४	०	४५७
७० देखी माथी	९३	११३	२०६	६३	४६	१०९	६०	७६	१३६	१०२	६२	१६४	६८	५९	१२७	३८६	३५६	०	७४२
जम्मा	२८०५	३६२२	६४२७	१५२८	१३७१	२८९९	१५३१	१६८१	३२१२	२८०१	२३७३	५१७४	१८३८	२०१०	३८४८	१०५०३	११०५७	६	२१५६६

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

३.४ जातिगत आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

यस गाँउपालिकामा १७ भन्दा बढी प्रकारका जातजातिका मानिसहरू बसोवास गर्ने गरेका छन् । तथ्याङ्क अनुसार यहाँ बसोवास गर्ने प्रमुख जातिहरूमा यादब, सदा, कोईरी र पाशवान लगायतका रहेका छन् । अन्य अन्तर्गत ब्राम्हण (पहाडी), तेली / साही आदि रहेका छन् । तलको तालिका नं. ८ मा यस सम्बन्धी विवरणलाई विस्तृत रूपमा देखाइएको छ ।

तालिका ८: जातिगत आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

जात /जाती	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
कापर	४३८	३४	९७	३०	०	५९९	2.78%
कोइरी	६७५	८१	५४	३	६८२	१४९५	6.93%
क्षेत्री	१०	०	०	०	२	१२	0.06%
तेली	१५४	२१०	९५	२२८	१०१	७८८	3.65%
दनुवार	६७	०	०	१४	८	८९	0.41%
दास	४६	५	१६२	१४०	८	३६१	1.67%
महरा	४७८	८२	४२५	५६८	१४	१५६७	7.27%
पासवान	३१५	२८	२११	११७	१०६०	१७३१	8.03%
ब्राम्हण (तराइ)	३	७	०	०	९	१९	0.09%
ब्राम्हण (पहाडी)	०	०	०	१०	०	१०	0.05%
मण्डल	२३५	०	८२	२७	५२	३९६	1.84%
मलिक	२८	०	०	९०	०	११८	0.55%
मुखिया	२५९	०	०	०	०	२५९	1.20%
यादव	२४२२	२२२५	१३१६	२९९८	९४९	९९१०	45.95%
सदा	४१२	१२	४१०	२११	२४३	१२८८	5.97%
साफी	३२	६	१२५	१४९	५२	३६४	1.69%
राजपुत	०	०	३४	१	०	३५	0.16%
अन्य	८५४	२०९	२०२	५९०	६७०	२५२५	11.71%
जम्मा	६४२८	२८९९	३२१३	५१७६	३८५०	२१५६६	१

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

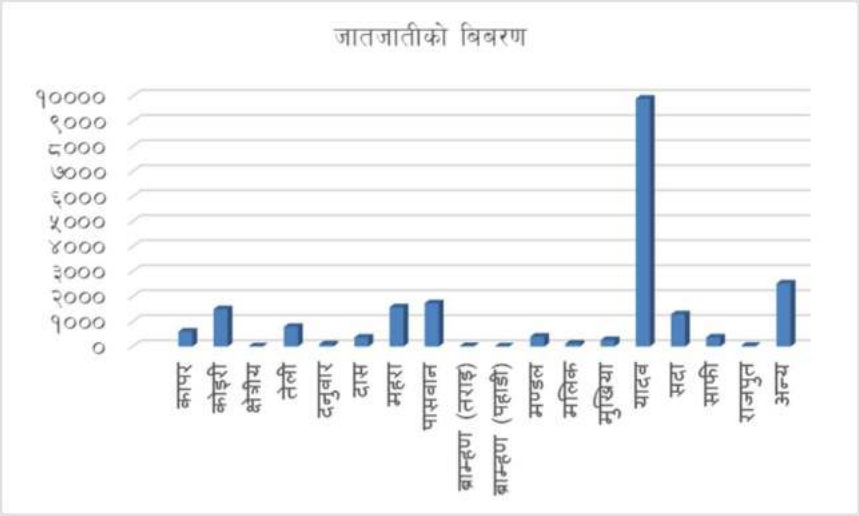

चित्र ३: जातजातिको बिबरण

३.५ मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

मातृभाषाका आधारमा यस गाँउपालिकामा नेपाली भाषा बोल्ने मानिसहरूको सङ्ख्या अत्यधिक मात्रामा रहेको देखिन्छ। यस गाँउपालिकामा रहेको जम्मा जनसङ्ख्या २१५६६ मध्ये १४९७२ जनाले (कुल जनसङ्ख्याको ७४.०६ (प्रतिशत)ले मैथली भाषा बोल्ने गरेको पाइएको छ भने त्यसपछिको ठूलो हिस्सा क्रमशः नेपाली भाषा बोल्ने मानिसहरू रहेका पाइएको छ। तलको तालिका नं. ९ मा तथा स्तम्भ चित्रमा मातृभाषाका आधारमा रहेको जनसङ्ख्याको विवरणलाई प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ९: मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

मातृभाषा	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
मैथली	६००१	१०२९	१३००	४१३२	३५१०	१५९७२	74.06%
नेपाली	३५	०	१५	८२	८८	२२०	1.02%
नेवारी	११	०	४	०	०	१५	0.07%
भोजपुरी	६	०	०	०	४	१०	0.05%
हिन्दी	११	०	०	४	४	१९	0.09%
उर्दु	०	५२	०	५७	३९	१४८	0.69%
अन्य	३६४	१८१८	१८९४	९०१	२०५	५१८२	24.03%
जम्मा	६४२८	२८९९	३२१३	५१७६	३८५०	२१५६६	१

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

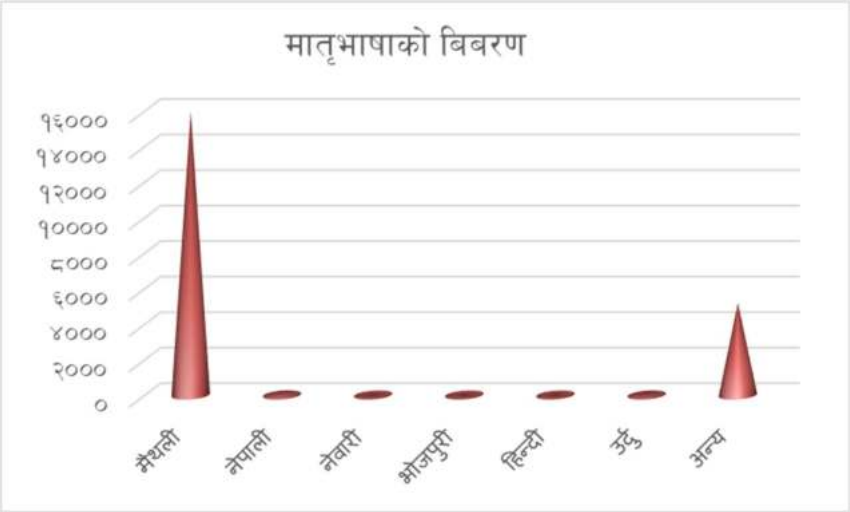

चित्र ४: मातृभाषाको विवरण

३.६ धर्मअनूसार जनसङ्ख्या विवरण

जनसङ्ख्याको आधारमा हेर्दा यस गाँउपालिकामा बसोवास गर्ने अधिकांश मानिसहरू हिन्दु रहेका छन् । जसअनुसार १९०६० (कुल जनसङ्ख्याको ८८.३८ %) हिन्दु धर्मावलम्बीहरू रहेका देखिन्छ भने दोस्रो मुख्य धर्मको रूपमा इस्लाम धर्म रहेको छ । अन्य धर्म अन्तर्गत बौद्ध,ईसाइ, कबिरपन्थी, कृष्ण प्रणामी आदि छन् । धर्मका आधारमा यहाँको जनसङ्ख्याको अवस्थालाई तलको तालिका नं. १० मा तथा स्तम्भ चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १०: धर्मअनूसार जनसङ्ख्या विवरण

धर्म	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
हिन्दु	६३५७	२८३४	३१५४	३१४४	३५७१	१९०६०	88.38%
इस्लाम	५	५९	१०	६३	८८	२२५	1.04%
कविरपन्थी	५	०	०	९	०	१४	0.06%
बैद्ध	०	०	०	०	१३	१३	0.06%
कृष्ण प्रणामी	०	०	०	०	४	४	0.02%
इसाइ	०	०	०	१३	०	१३	0.06%
अन्य	६१	६	४९	१९४७	१७४	२२३७	10.37%
जम्मा	६४२८	२८९९	३२१३	५१७६	३८५०	२१५६६	१

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

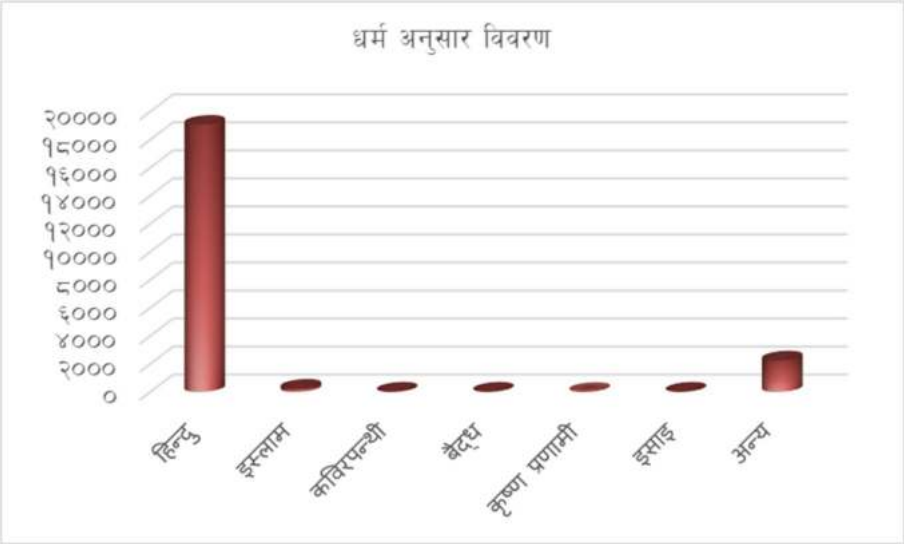

चित्र ५: धर्म अनुसार विवरण

३.७ पेशाको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

पेसाको आधारमा यहाँको मानिसहरूको संलग्नता विषयमा सर्वेक्षण गर्दा यस गाँउपालिकाको कुल जनसङ्ख्याको ८९.२९ प्रतिशत अन्य बिभिन्न पेशा जस्तै व्यापार, राजनिती, समाजसेवा आदीमा सम्लग्न छन र ४.२८ प्रतिशत हिस्सा १६ वर्षभन्दा कम उमेर समूहका बालबालिकाहरू रहेका छन् । जुन वर्गलाई आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्याको रूपमा लिन सकिँदैन । बालवालिकाको हिस्सा बाहेक बाँकी मानिसहरूलाई बितेको बाह्र महिना यता कुन पेसामा संलग्न हुनु हुन्छ भन्ने प्रश्नमा २.८७ प्रतिशत जनसङ्ख्या कृर्षि गरेको देखिन्छ यसरी हेर्दा नेपाल एक कृर्षि प्रदान देश भए पनि यस गाँउपालिकामा कृर्षिमा संग्लन मानिसहरु कमै रहेको देखिन्छ । तलको तालिका नं. ११ मा बिभिन्न पेसामा संलग्न भएको जनसङ्ख्यालाई विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ११: पेशाको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

मुख्या पेशा	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
कृषि तथा खेती	२०८	१५१	३१	१०९	१२०	६१९	2.87%
नोकरी	३५	१०	२	१२	४	६३	0.29%
ज्यालादारी	११६	१७	२२	९	१७	१८१	0.84%

दक्ष रोजगार	४२	५	०	०	४	५१	0.24%
बैदेशिक रोजगार	१११	५४	२८	२९	३७	२५९	1.20%
बेरोजगार	७७	२३	०	६	८	११४	0.53%
अध्यायन	५४	१५	४	११	१६	१००	0.46%
१६ बर्ष मुनि	४६६	१७०	५८	११०	११८	९२२	4.28%
अन्य	५३१९	२४५४	३०६८	४८९०	३५२६	१९२५७	89.29%
जम्मा	६४२८	२८९९	३२१३	५१७६	३८५०	२१५६६	100%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

३.८ अपाङताको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

घरधुरी सर्वेक्षणमा विभिन्न शारीरिक तथा मानसिक अपाङ्गता हेर्दा बिष्णुपुर गाँउपालिकामा कुल १४० जना विभिन्न किसिमका शारीरिक क्षमता भएका व्यक्तिहरू रहेको देखिन्छ । तथ्याङ्कलाई हेर्दा कुल १४० जनामध्ये ९८ जना शारीरिक रूपमा अपाङ्ग देखिन्छन् भने ५ जना मानसीक रूपमा अपाङ्ग छन् । यस विषयमा विस्तृत जानकारी तल तालिका नं. १२ मा देखाइएको छ ।

तालिका १२: अपाङताको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

अपाङ्गता	वडा					वडागत	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
शारिरिक अपाङ्गता	२६	१३	२०	२२	१७	९८	0.45%
मानसिक अपाङ्गता	५	९	५	७	३	२९	0.13%
बहु अपाङ्गता	५	१	२	३	२	१३	0.06%
लागु नहुने	६३९२	२८७६	३१८६	५१४४	३८२८	२१४२६	99.35%
जम्मा	६४२८	२८९९	३२१३	५१७६	३८५०	२१५६६	100%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

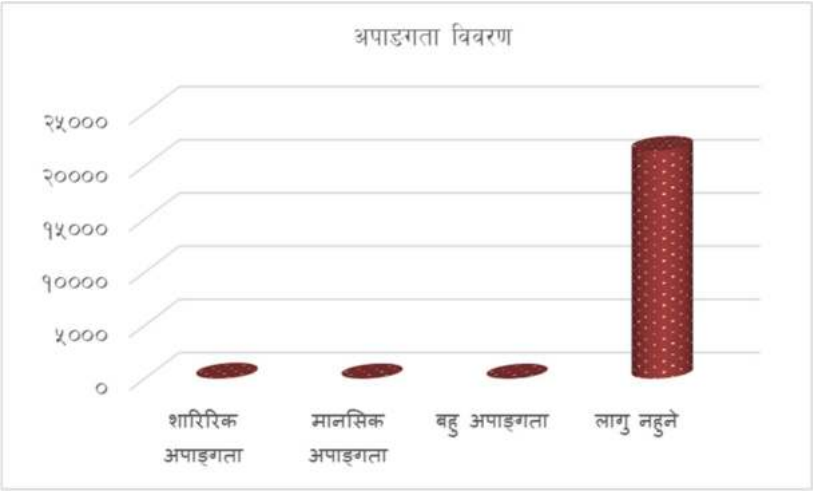

चित्र ६: अपाङ्गताको आधारमा विवरण

३.९ बसाईसराइ सम्बन्धी विवरण

सहज र सुलभ जीवन प्राप्तिको खोजीमा एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा जाने भौगोलिक गतिशीलतालाई बसाइँ- सराइ भनिन्छ । यस प्रक्रियाले सामाजिक व्यवहार, सम्बन्ध तथा विचारहरूमा समेत थुप्रै परिवर्तन ल्याउँदछ । बसाइँ-सराइले सामाजिक तथा सांस्कृतिक परिवर्तनमा थप उर्जा प्रदान गर्दछ । सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, भौगोलिक आदि थुप्रै कारणहरूले गर्दा मानिस आफू बसिरहेको स्थान छाडेर अन्य गन्तव्यतर्फ स्थानान्तरण हुने गर्दछ । यस गाँउपालिकाको छ वा छ महिना भन्दा बढकि लागी अन्यत्र बसोबास गर्न जाने जनसङ्ख्या सम्बन्धी विवरणलाई अध्ययन गर्दा यहाँको कुल ४२,०२९ जनसङ्ख्या मध्ये १४८ जना अन्यत्र बसाइँ गएको देखिन्छ । वडागत रूपमा हेर्दा यसरी यहाँ बाट अन्यत्र बसाइँ सरेर जानहरूमा सबैभन्दा बढी वडा नं ४ मा ८७ जना रहेका छन् । तल तालिका नं. १३, १४, १५ र १६ मा वडागत बसाइँ- सराइ गरी अन्यत्र जाने, बसाई सराई जानेको किसिम, कारण र स्थानको विवरणलाई क्रमश देखाइएको छ ।

तालिका १३: बसाईसराई गरी जाने जनसङ्ख्या विवरण

अन्यत्र बसोबास गर्ने	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
होइन	६३८३	२८९५	३२०६	५०८९	३८४५	२१४१८	99.31%
हो	४५	४	७	८७	५	१४८	0.69%
जम्मा	६४२८	२८९९	३२१३	५१७६	३८५०	२१५६६	100%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका १४: बसाईसराई गरी जानेकोको किसिमको विवरण

बसोबास किसिम	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
स्थायी	७	३	७	४२	३	६२	9.80%
अस्थायी	३८	१	०	४५	२	८६	90.20%
जम्मा	४५	४	७	८७	५	१४८	100%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका १५: बसाई सराई गरी जानूको कारण सम्बन्धी विवरण

बसोबास कारण	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
अध्ययन र तालिम	६	०	४	३२	१	४३	29.05%
जागिरर रोजगार	६	०	२	६	२	१६	10.81%
बैदेशिक रोजगार	३०	२	१	२४	२	५९	39.86%
शान्ति सुरक्षा	२	०	०	१२	०	१४	9.46%
अन्य	१	२	०	१३	०	१६	10.81%
जम्मा	४५	४	७	८७	५	१४८	100%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका १६: बसाई सराई गरी गएको स्थान

बसाई सराईको स्थान	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
अन्य नपा. /गा. पा.	२२	१	५	६८	४	१००	67.57%
अन्य जिल्ला	१३	१	०	६	१	२१	14.19%
विदेश	१०	२	२	१३	०	२७	18.24%
जम्मा	४५	४	७	८७	५	१४८	100%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

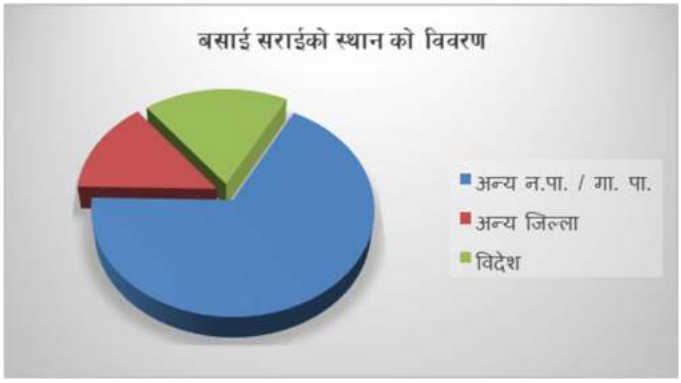

चित्र ७: बसाई सराईको विवरण

३.१० जन्म दर्ता सम्बन्धी विवरण

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा १६ वर्ष भन्दा मुनिका बालबालीकाहरु ७२१८ जना रहेका छन् । जस मध्य ६५३३ जनाको जन्म दर्ता गरेको छ भने ६८५ जना बालबालिकाको जन्मदर्ता गरेको छैन् । किन जन्मदर्ता गाँउेको भनेर हेर्दा कुल ६८५ मध्य ३०६ जनाको अब बनाउने ,२३९ जना को थाहा नभएर र बाँकी १४० जनाको बनाउन नमिलेर भने कुरा सर्वेक्षणले देखाएको छ । तलको तालिका नं. १७ र १८ मा जर्न्म दर्ता सम्बन्धी विवरणलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १७ : जन्म दर्ता सम्बन्धी विवरण

जन्म दर्ता गरेको	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	१९४३	८०६	८५३	१६७७	१२५४	६५३३	90.51%
छैन	१०२	५७	१२७	१६२	२३७	६८५	9.49%
जम्मा	२०४५	८६३	९८०	१८३९	१४९१	७२१८	100%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका १८: जन्म दर्ता नगर्नूको कारण

जन्म दर्ता नगनुको कारण	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
अव बनाउने	८०	४१	६०	१०२	२३	३०६	44.67%
थाहा नभएर	१	१	३४	२४	१७९	२३९	34.89%
बनाउन्नमिलेर	२१	१५	३३	३६	३५	१४०	20.44%
जम्मा	१०२	५७	१२७	१६२	२३७	६८५	100%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

३.११ नेपाली नागरिकता सम्बन्धी विवरण

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा १६ वर्ष भन्दा माथिका मानिसहरु १४,३४८ रहेका छन् । जस मध्य १२,२६५ जना मानिसको नेपाली नागरिकता छ भने बाँकी २०८३ जना मानिसको नागरिकता नभएको सर्वेक्षण देखाएको छ। २०८३ जनाको के कारणले गर्दा नागरिकता प्राप्त गर्नु भएन भनेर अध्ययन गर्दा २,००५ जनाले अब बनाउने २१ जनालाई थाहा नभएर र ५७ जनाले बनाउन नमिलेर भने तथ्याङ्क प्राप्त भएको छ नेपाली नागरिकता सम्बन्धी विवरणलाई तलको तालिका नं. १९ र २० मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १९: नेपाली नागरिकता सम्बन्धी विवरण

नागरकिता लिनु भएको	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	३७५५	१७२९	१८७२	२८९४	२०१५	१२२६५	85.48%
छैन	६२८	३०७	३६१	४४३	३४४	२०८३	14.52%
जम्मा	४३८३	२०३६	२२३३	३३३७	२३५९	१४३४८	100%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका २०: नेपाली नागरिकता नलिनुको कारण

नागरकिता नलिनुको कारण	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
अव बनाउने	६०४	३००	३४३	४२५	३३३	२००५	292.70%
थाहा नभएर	५	०	१०	४	२	२१	3.07%
बनाउन्नमिलेर	१९	७	८	१४	९	५७	8.32%
जम्मा	६२८	३०७	३६१	४४३	३४४	२०८३	304%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

परिच्छेद ४ : आर्थिक अवस्था

४.१ प्रमूख आर्थिक विवरण

आर्थिक विकास तथा सशक्तीकरण केन्द्रीय सरकारदेखि स्थानीय तहसम्मको प्रमुख उद्देश्यका रूपमा रहेको हुन्छ । रोजगारीको अवस्था सिर्जना, प्राविधिक शिक्षा, उद्योगधन्दाको पूर्ण विकास, व्यावसायिक खेती प्रणाली, जलविद्युत, पर्यटनको प्रर्वद्धन आदिबाट आर्थिक विकास हुन सक्ने मानिन्छ । रोजगारीले मानिसहरूलाई सवल र सक्षम पनि बनाउने गर्दछ । यस्तो रोजगारी स्वदेशमा गरिने र विदेशमा गरिने गरी मुख्य रूपमा दुई प्रकारको हुने गर्दछ । यिनीहरू मध्ये विदेशमा गरिने नोकरीबाट वैदेशिक मुद्रा आर्जनमा सहयोग पुग्ने गर्दछ भने आन्तरिक रोजगारीले मानिसलाई सक्षम बनाउन मद्दत गर्दछ । वर्तमानमा बिष्णुपुर गाँउपालिकाबाट आर्थिक विकास तथा सशक्तीकरणका लागि गरिएका मुख्य कार्यहरूमा बिष्णुपुर गाँउपालिका घोषणा भए पश्चात् कार्यालय स्थापना गरी कार्य सञ्चालन, विकास निर्माणतर्फ बाटो ग्राभेल, कल्भर्ट निर्माण, विद्यालय, मठमन्दिर निर्माण तथा मर्मत सुधार, लक्षित वर्गतर्फ विभिन्न सीपमूलक, आयआर्जन, क्षमता अभिबृद्धि तालिमहरू, चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन् । बिष्णुपुर गाँउपालिकाको भौगोलिक अवस्था अनुसार बढी मात्रामा कृषियोग्य जमिन रहेको तथ्याङ्कले देखाएको र कृषि उत्पादनको लागि उर्वरा माटो तथा हावापानी भएको हुँदाहुदै पनि जनसङ्ख्याको चापले गर्दा खेतीयोग्य जमिन मासिँदै गएको अवस्था रहेको छ । यहाँ भएको कृषियोग्य भूमिलाई व्यवसायिक रूपमा उपयोग गर्न तथा कृषिमा आधुनिकीकरण ल्याउन सकेमा यस क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनताको आर्थिक उन्नति छिट्टै हुने देखिन्छ ।

४.१.१ प्राविधिक, सीपयूक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संशाधनको विवरण

यस गाँउपालिकामा बसोबास गर्ने धेरै कम मानिसहरूले जीविकोपार्जनको लागि विशेष सीप तथा तालिमहरूमा सहभागी भएको देखिन्छ । काम गर्न सक्ने (१६ वर्षभन्दा माथिका) जनसङ्ख्यालाई सङ्ख्यात्मक रूपमा हेर्दा यसरी तालिम प्राप्त गर्नेहरूमा विशेष गरी सिलाइबुनाइ सम्बन्धी तालिममा बढी सहभागिता भएको देखिन्छ । जसमा ३९१ जनाले सिलाइबुनाइ सम्बन्धी तालिम लिएको पाइयो । ११०७५ जना कुनै पनि सीप तालिम नलिएको मानिसहरू हुन् । यीमध्ये केही प्रतिशत जनसङ्ख्याले एकभन्दा बढी तालिम लिएका छन् । तलको तालिका नं. २१ मा विभिन्न प्राविधिक, सीपयुक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संशाधनको विवरणलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २१: प्राविधिक, सीपयूक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संशाधानको विवरण

सिप तथा तालिम	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
कारपेन्ट्री	२२	५	३	१३	८	५१
प्लम्बिङ्ग	५	४	४	७	२	२२
फोटोग्राफि	३	०	१	०	१	५
म्यासन	३१	६	६	२०	७	७०
सिलाइ बुनाइ	१२३	७१	७२	६६	५९	३९१
सुचना तथा प्रविधि	३	३	३	२	७	१८
सृंगार / पार्लर	१३	२	२	३	६	२६
अन्य	४९१	४८५	७८०	५८९	३४५	२६९०
कुनै पनि सिप तालिम नभएको	३६९२	१४६०	१३६२	२६३७	१९२४	११०७५

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

४.१.२ विपन्नता स्तरीकरण विवरण

आर्थिक हैसियतको आधारमा विश्लेषण गर्दा यस गाँउपालिकाभित्र मिश्रित वर्गको बसोबास रहेको देखिन्छ । अति गरिबदेखि सम्पन्न वर्गका परिवारहरूको बसोबास रहेको पाइन्छ । तुलनात्मक रूपमा हेर्दा यहाँ मध्यम स्तरका परिवारको बसोबास बढी रहेको पाइन्छ । यस गाँउपालिकामा कुल आम्दानीले खर्च धान्न पुग्ने घर परिवार ७१.७७ प्रतिशत छन् भने बाँकीले आफ्नो आम्दानीबाट खर्च धान्न नपुग्ने स्थिति तथ्याङ्कले प्रस्तुत गरेको छ । यसरी खर्च धान्न नसेको घरपरिवारले विभिन्न व्यवस्था मिलाएर खर्च धानेको सर्वेक्षणले प्रस्तुत गरेको छ । तलको तालिकामा कुल आम्दानीले खर्च धान्न पुग्ने वा नपुग्ने र नपुगे कसरी व्यवस्था गरिन्छ भन्ने कुरालाई प्रष्ट रूपमा तालिका नं. २२ र २३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २२: कूल आम्दानीले खर्च धान्न सम्बन्धी विवरण

कुल आम्दानीले खर्च पुगेको	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	११५२	४५४	४२५	५७८	६३८	३२४७	७१.७७%
छैन	२२२	१५८	२३८	४७२	१८७	१२७७	२८.२३%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका २३: खर्च धान्न नसके मिलाउने व्यवस्था सम्बन्धी विवरण

खर्च धान्न मिलाउने व्यवस्था	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
संचित धनको प्रयोग	२१	७	१६	२७	५	७६
पैचो सापटी लिएर	६६	३९	८२	२३७	२९	४५३
ऋण	१०८	१०७	१२७	१७८	१४१	६६१
चल अचल संम्पति बिक्री गरेको	७	४	२	१७	२	३२
अन्य	११७२	४५५	४३६	५९१	६४८	३३०२

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

४.१.३ घर र भवनको स्वामित्व

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा बसोबास गरिरहेका ७,४१२ घरपरिवारमध्ये स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार सङ्ख्यालाई हेर्दा आफ्नै स्वामित्वमा घर भएको परिवार सङ्ख्या ६,४४३ रहेका छन् । यो सङ्ख्या कुल घरपरिवार सङ्ख्याको ८६.९ प्रतिशत हो भने भाडामा बस्नेको सङ्ख्या १०६ (१.४ प्रतिशत० रहेका छन् । यस्तै सार्वजनिक जग्गामा बसेको, स्थायी पुर्जा नभएको तर भोगचलनमा रहेको , संस्थागत रूपमा बसोबास गर्ने , सुकुम बासी र ऐलानी घरपरिवारको सङ्ख्या क्रमशः २६, १८८, ६ ८२ र ५२८ रहेका छन् । यसभन्दा बाहेक अन्य तरिकाबाट बसोबास गर्दै आएका घरपरिवारको सङ्ख्या ३३ रहेको छ । तलको तालिका नं. २४ मा र स्तम्भ चित्रमा घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार सङ्ख्याको विवरणलाई विस्तृत रूपमा देखाइएको छ ।

तालिका २४: घर र भवनको स्वामित्व विवरण

स्वामित्व	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
निजि	९३३	५८९	५२३	१००४	६४९	३६९८	८१.७४%
भाडामा	१४	४	०	०	३	२१	०.४६%
सार्वजनिक जग्गामा	१०	२	०	०	१	१३	०.२९%
संथागत	१	०	०	१	०	२	०.०४%
सुकुम्बासी	३०	३	५	३	९	५०	१.११%
भोगचलनमा रहेको तर स्थायी पुर्जा प्राप्त नभएको	३००	१०	६२	०	१४५	५१७	११.४३%

ऐलानी र अन्य	८६	४	७३	४२	१८	२२३	४.९३%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

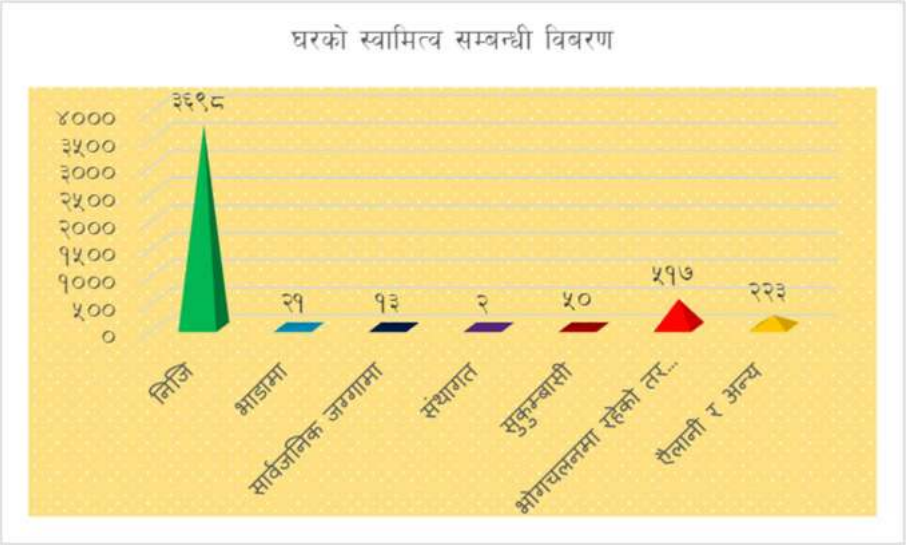

चित्र ८: घरको स्वामित्व सम्बन्धी बिबरण

४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व

४.२.१ भू-उपयोग

वर्तमान भू-उपयोग हेर्दा ०.५६ प्रतिशत भू-भाग जङ्गल रहेको देख्न सक्छौं । खेती योग्ग जमिन २१ प्रतिशत तथा खोला नालाले करिब ०.२५ र बस्ती क्षेत्र (आवासीय, व्यापारिक तथा धार्मिक क्षेत्र) ले करिब ४.३० प्रतिशत भू-भाग ओगटेको देखिन्छ भने बाँकी अन्य विविध प्रयोजनको लागि उपयोग भइरहेको देखिन्छ । यसलाई विस्तृत रूपमा तालिका नं. २५ मा देखाइएको छ ।

तालिका २५: भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

भू-उपयोग	क्षेत्रफल (वर्ग.कि.मि)
खेती योग्य जमिन	२१
जङ्गल	०.५६

खोला नाला तथा पोखरी	०.२५
बस्ती /भवन	४.३०
बुट्यान	०.२२
बाझँो जमिन	०.०२
जम्मा	२६.३५

४.२.२ भु-स्वामित्व

तथ्याङ्कलाई हेर्दा यस गाँउपालिकामा महिलाको नाममा सम्पत्ति हुने परिवार सङ्ख्या न्यून नै रहेको देखिन्छ । यहाँको कुल ११०५७ जनसङख्या महिला मध्ये महिलाको नाममा चलअचल सम्पति रहेको १६४० महिला रहेको छ भने ९४१७ महिलाको नाममा कुनै पनि चल-अचल सम्पत्ति नरहेको देखिन्छ । तलको तालिका नं. २६ मा महिलाको नाममा चल-अचल सम्पत्ति सम्वन्धी विवरणलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २६: महिलाको नाममा चल-अचल सम्पत्ति भएको परिवार सम्बन्धी विवरण

महिलाको नाममा चल/ अचल सम्पति	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	४८२	२६८	२४४	३६२	२८४	१६४०	१४.८३%
छैन	३१४०	११०३	१४३७	२०११	१७२६	९४१७	८५.१७%
जम्मा	३६२२	१३७१	१६८१	२३७३	२०१०	११०५७	१००.००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

४.३ कृषि तथा पशु विकास

४.३.१ बाझो जमिन सम्बन्धी विवरण

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा भएको कुल ४५२४ घरपरिवार मध्ये बाँझो जग्गा नभएको परिवार ४४२४ छन् भने बाँकी घर परीवारको विभिन्न कारणले गर्दा खेतियोग्य जमिनहरु बाँझो रहन गएको छ । हाल बाँझो जमिन सम्बन्धि सर्वेक्षण गर्दा कम्तिमा १ वर्ष देखि तथा बढिमा ४० वर्ष सम्म बाँझा रहेको देखिन्छ । संख्याको आधारमा २ वर्ष देखि खेति योग्य जमिन बाँझो रहने परिवार संख्या अत्यधिक छ भने ४० वर्ष देखि जग्गा बाँझो हुने परिवार संख्या सबै भन्दा कम देखिन्छ । त्यसै कारणले गर्दा

बाँझो जग्गा पुन :उपयोग गर्नको लागि गाँउपालिकाले विशेष ध्यान दिनु पर्ने देखिन्छ। तलको तालिका नं.२७ मा बाँझो जग्गा सम्बन्धी विवरणलाई प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २७: बाझो जग्गा सम्बन्धी विवरण

बाजो रहेको जग्गा बर्ष	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
बाजो नरहेको	१३२८	६०९	६६१	१०११	८१५	४४२४
१ वर्ष	३	१	०	७	१	१२
२ वर्ष	१०	०	०	८	१	१९
३ वर्ष	५	०	०	७	०	१२
४ वर्ष	६	०	०	०	०	६
५वर्ष	२	०	०	४	०	६
६ वर्ष	०	०	०	०	१	१
७ वर्ष	१	०	०	१	१	३
८ वर्ष	१	०	०	०	१	२
१० वर्ष	६	१	०	१	१	९
१२ वर्ष	२	०	०	०	०	२
१५ वर्ष	४	०	०	१	१	६
२० वर्ष	१	१	२	७	१	१२
२५ वर्ष	१	०	०	१	०	२
३० वर्ष	४	०	०	१	१	६
३५ वर्ष	०	०	०	०	१	१
४० वर्ष	०	०	०	१	०	१
जम्मा	**१३७४**	**६१२**	**६६३**	**१०५०**	**८२५**	**४५२४**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

४.३.२ प्रमूख कृषि उत्पादन

तराईको उर्वर भूमि समेटेको यस गाँउपालिकाका प्रमुख कृषि उत्पादन धान,मकै र गहुँ रहेको छ। यहाँको कुल ४,५२४ घरधुरी मध्ये २,५७६ घरपरिवारमा धान,मकै र गहुँको उत्पादन भएको देखिन्छ। त्यसै गरी अन्य प्रमुख बालीहरू सम्बन्धी अध्ययन गर्दा मुसुरो, तोरी आदि उत्पादन हुने कुरा तथ्याङ्कबाट बुझिन्छ। तलको तालिका नं.२८ मा यस गाँउपालिकाभित्र उत्पादन हुने विभिन्न अन्नबालीहरू सम्बन्धी विवरणलाई प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २८: विभिन्न कृषि उत्पादन गर्ने घरपरिवार सम्बन्धी विवरण

प्रमुख कृषि उत्पादन	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
धान गहु मकै	७१०	३९८	३३०	६२१	५१७	२५७६
साग सब्जी	२	१	४	०	२	९
जडिबुटी	०	०	१	०	०	१
केरा, मेवा	०	०	०	१	०	१
तोरी	०	०	०	१	०	१
दाल तथा गेडागुडीजन्य	०	१	०	१	०	२
लागु नहुने	६६२	२१२	३२८	४२६	३०६	१९३४
जम्मा	**१३७४**	**६१२**	**६६३**	**१०५०**	**८२५**	**४५२४**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

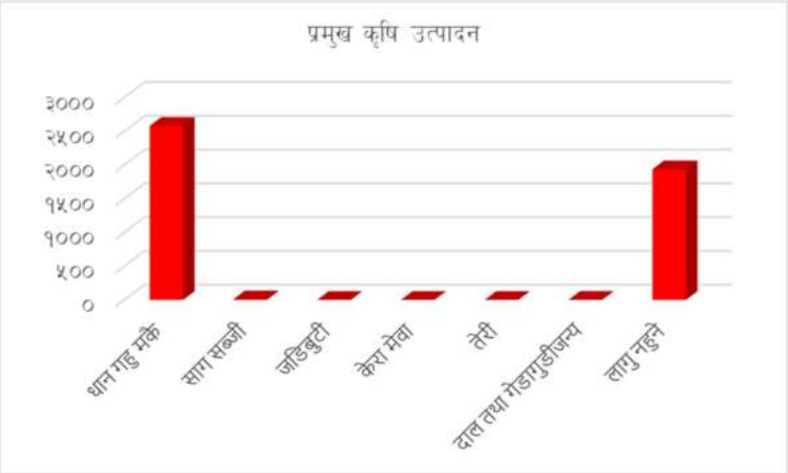

चित्र ९: प्रमुख कृषि उत्पादन विवरण

४.३.३ चौपाया, माछा, मौरी तथा पशूपक्षी

यस गाँउपालिकामा पशुपक्षीपालन सम्बन्धी अध्ययन गर्दा सबैभन्दा धेरै भसी /राँगापालन गरेको पाइन्छ। जसमा १३७२ घरपरिवार छन्। त्यसै गरी ३३१ घरपरिवारले गाई/ गोरुपालन गरेको पाइन्छ भने बाखा/ खसी/ भेडापालन गर्ने ३३१ घरपरिवार रहेका छन्। ३ घरपरिवारले माछा/ मौरीपालन गरेको पाइन्छ र हाँस /कुखुरापालन गर्ने १६ रहेका छन्। तलको तालिका नं. २९ र स्तम्भ चित्र १० मा चौपाया तथा पशुपक्षी सम्बन्धी विवरणलाई विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २९: चौपाया,माछा, मौरी तथा पशुपक्षीपालन गर्ने घरपरिवार सम्बन्धी विवरण

चौपाया तथा पशुपक्षी	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
गाइ गोरू	८२	३०	३४	९०	९५	३३१
गाइ गोरू भैसी राङ्गा	८४	७४	२९	११८	२६	३३१
भैसी राङ्गा	३८५	२२७	२०६	२९३	२६१	१३७२
बाख्रा खसि भेडा भेडी	७५	१९	३६	९०	३६	२५६
सुङ्गुर बुङ्गुर	२	०	०	२	०	४
कुखुरा हांस जस्ता चराजन्य	०	११	३	०	२	१६
माछा तथा मैरीपालन	३	०	०	०	०	३
लागु नहुने	७४३	२५१	३५५	४५७	४०५	२२११

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

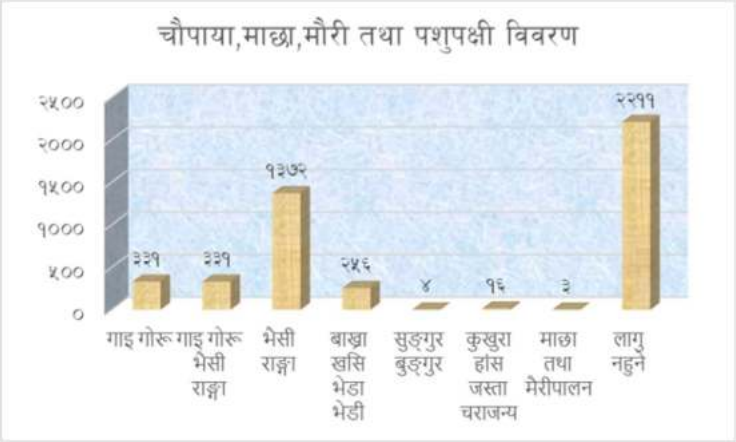

चित्र १०: चौपाया तथा पशुपक्षी विवरण

४.४.४ खाद्यान्न अवस्था सम्बन्धी विवरण

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा गरिएको सर्वेक्षण अनुसार वडाअनुसार खाद्यान्नको अवस्थालाई हेर्दा यस गाँउपालिकामा आफ्नो उत्पादन नभएको घरपरिवार लगभग कुल परिवारको ४१.३८ प्र रहेको देखिन्छ भने बाँकी घरपरिवार जसले खाद्यान्न उत्पादन गर्दै आएका छन् । उनीहरूलाई आफ्नो उत्पादनबाट कति समय खान पुग्छ भन्ने प्रश्न गर्दा आफ्नो उत्पादनबाट ३ महिनाभन्दा कम समय खान पुग्ने परिवार सङ्ख्या २९५ देखियो । यस्तै आफ्नो उत्पादनबाट ४ देखि ६ महिनासम्म खान पुग्ने परिवार

सङ्ख्या ५१७ रहेका देखिन्छ भने ७ महिनादेखि ९ सम्म खान पुग्ने परिवार सङ्ख्या ५३० रहेका छन् । यस्तै यस गा.पा. भित्र ३१७ घरपरिवारले आफ्नो उत्पादन उपभोग गरी बचेको खाद्यान्न बेचविखन गर्ने गरेको देखिन्छ । तलको तालिका नं.३० र चित्रमा खाद्यान्नको उपलब्धताको अवस्था सम्बन्धी अवस्थालाई विस्तृत रूपमा चित्रण गरिएको छ ।

तालिका ३०: खाद्यान्न अवस्था सम्बन्धी विवरण

महिना खान पुग्ने	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
३ महिना भन्दा कम	६८	३७	४४	९५	५१	२९५	६.५२%
४-६ महिना	१३०	८९	८४	११०	१०४	५१७	११.४३%
७ देखि ९ महिना	१४१	६७	८२	१०७	१३३	५३०	११.७२%
१०-१२ महिना	३३९	१५६	१०१	१९३	२०४	९९३	२१.९५%
बर्ष भरि पुग्ने र बचत समेत हुने)	४९	५१	२५	१६१	३१	३१७	७.०१%
उत्पादन गर्दिन, छैन	६४७	२१२	३२७	३८४	३०२	१८७२	४१.३८%
जम्मा	**१३७४**	**६१२**	**६६३**	**१०५०**	**८२५**	**४५२४**	**१००%**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

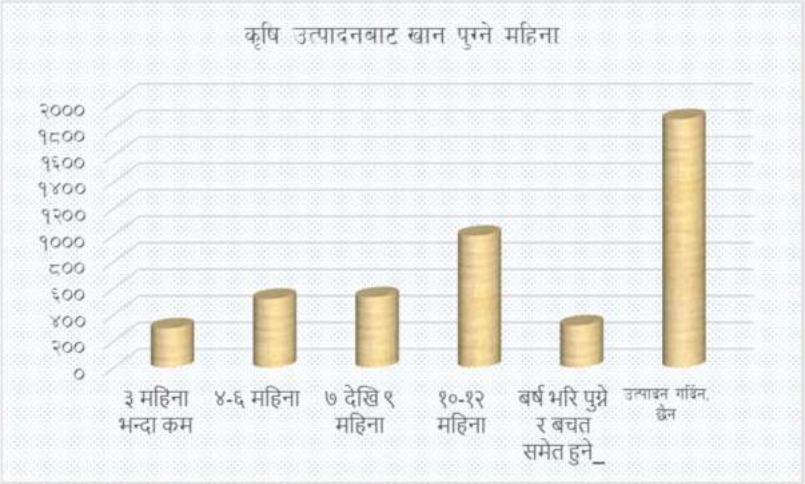

चित्र ११ : कृषि उत्पादनबाट खान पुग्ने महिना

परिच्छेद ५ : सामाजिक अवस्था

यस परिच्छेदमा बिष्णुपुर गाँउपालिकाभित्र रहेको शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, बालबालिका तथा महिला विकास आदि लगायतको वर्तमान अवस्थालाई अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । गाँउपालिका भित्र माथि उल्लेख गरिएका शीर्षक सम्बन्धी उपलब्ध तथ्याङ्कहरूलाई सङ्कलन गरी अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

५.१ शैक्षिक तथा मानव संशाधन विकास

५.१.१ साक्षरता विवरण

बिष्णुपुर गाँउपालिकाको साक्षरता सम्बन्धी विवरणलाई हेर्दा यहाँको कुल जनसङ्ख्या २१५६६ मध्ये १९७१ जना पाँच वर्षभन्दा मुनिका रहेछन् । उक्त पाँच वर्षभन्दा माथिकालाई मात्र साक्षरता सम्बन्धी विश्लेषमा समावेश गरिएको छ । उक्त पाँच वर्षभन्दा माथिका जनसङ्ख्यामध्ये पढ्न मात्र जान्ने ६९०५ रहेका छन् । त्यसै गरी पढ्न र लेख्न जान्ने ६३२७ छन् भने पढ्न लेख्न दुवै नजान्ने ६३६३ जना रहेका छन् । तलको तालिका नं. ३१ तथा पाई चार्टमा बिष्णुपुर गाँउपालिकाको साक्षरता सम्बन्धी विवरणलाई विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३१: सारक्षरता विवरण

साक्षरता	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
पढ्न मात्र जानेको	२०८०	९८६	१०९८	१५५५	११८६	६९०५	३२.०२%
पढ्न लेख्न जानेको	२०३१	९१४	७४४	१५१४	११२४	६३२७	२९.३४%
पढ्न लेख्न दुवै नजानेको	१८३४	७९०	१११२	१५७३	१०५४	६३६३	२९.५०%
५ वर्ष भन्दा मुनिका	४८३	२०९	२५९	५३४	४८६	१९७१	९.१४%
जम्मा	**६४२८**	**२८९९**	**३२१३**	**५१७६**	**३८५०**	**२१५६६**	**१००%**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

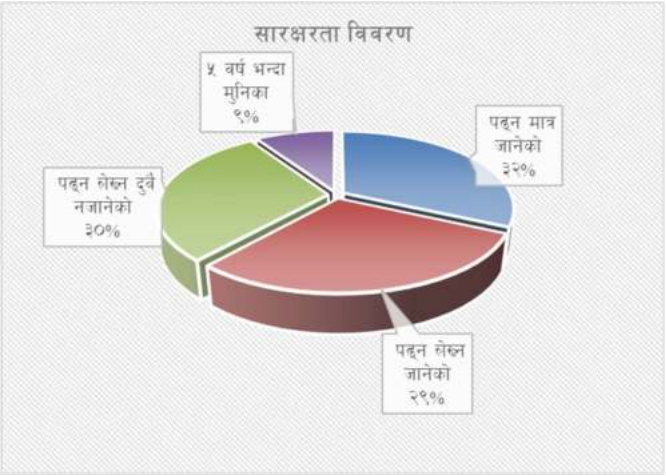

चित्र १२: सारक्षरता विवरण

तालिका ३२: सारक्षर तथा सोभन्दा माथिको शैक्षिक अवस्था

शिक्षा (कति पढेको)	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
साक्षर मात्र	२०८०	९८६	१०९८	१५५५	११८६	६९०५	५२.१८%
निम्नमाध्यामिक तह	५५५	३३३	२९८	५५३	३०२	२०४१	१५.४२%
एस.ई.ई /एस.एल.सी तह	७०७	२९५	२१४	४१७	४५२	२०८५	१५.७६%
आई.ए. तह	४२३	१७१	१४७	३१४	२३२	१२८७	९.७३%
बि.ए वा सो सरह	२८२	९२	७१	१८७	११७	७४९	५.६६%
एम.ए वा सो भन्दा माथी	६४	२३	१४	४३	२१	१६५	१.२५%
जम्मा	**४१११**	**१९००**	**१८४२**	**३०६९**	**२३१०**	**१३२३२**	**१००%**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

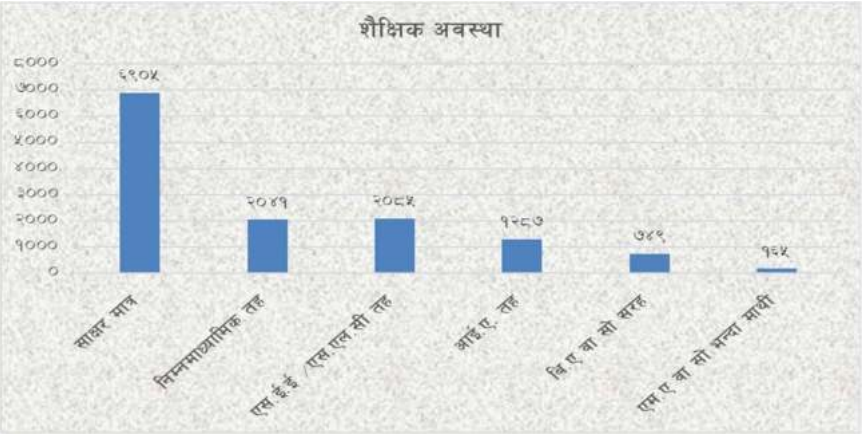

चित्र १३: शैक्षिक अवस्था सम्बन्धी विवरण

५.१.२ विद्यालय जान लाग्ने समय

यस गाँउपालिकामा कुल ४५२४ घरघुरी छन् । यस गाँउपालिका नेपालको तराई भएको कारणले गर्दा विद्यालय बस्तीहरु भन्दा धेरै टाढा छैन सबै भन्दा टाँढा ४६ देखि ६० मिनेट लाग्ने घरघुरी ११३ छन् भने सबै भन्दा नजिक ० देखी १५ मिनेट सम्म लाग्ने २२९३ घरघुरी रहेको छन् जस सम्बन्धी विवरण तलको तालिका नं. ३३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३३: विद्यालय जान लाग्ने समय

स्कुल जान लाग्ने समय	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
० देखि १५ मिनेट सम्म	७०८	३५४	३७२	४२६	४३३	२२९३	५०.६९%
१६ देखि ३० मिनेट	५८०	१९९	२८१	४१७	३५०	१८२७	४०.३८%
३१ देखि ४५ मिनेट	६६	५६	८	१३२	२९	२९१	६.४३%
४६ देखि ६० मिनेट	२०	३	२	७५	१३	११३	२.५०%
जम्मा	**१३७४**	**६१२**	**६६३**	**१०५०**	**८२५**	**४५२४**	**१००%**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

हाल नेपाल सरकारले स्थानीय तहमा यस गाँउपालिकाको प्रत्येक वडाभित्र एउटा स्वास्थ्य चौकी स्थापना गर्ने निर्णय गरेपछि देशका विभिन्न भागहरूमा स्वास्थ्य चौकी तथा अस्पतालहरू बन्न लागेका देखिन्छन् । यसै गरी यस बिष्णुपुर गाँउपालिकामा पनि स्वास्थ्य चौकीहरू स्थापना हुने क्रममा छन् । यस गाँउपालिकाभित्र बस्ने अधिकांश घरपरिवारहरूले बिरामि. हुँदा स्वास्थ्य चौकीको सेवामा निर्भर रहेका हुन्छन भने केही मात्रामा गाँउपालिकाभन्दा बाहिर अर्को गाँउपालिका वा जिल्लाको अस्पतालमा जाने गरेको पनि देखिन्छ ।

५.२.१ स्वास्थ्य चौकी जान लाग्ने समय

यस गाँउपालिकामा कुल ४५२४ घरघुरी छन् । यस गाँउपालिका स्वास्थ्य चौकी बस्तीहरु भन्दा धेरै टाढा छैन सबै भन्दा टाँढा ४६ मिनेट देखी माथी लाग्ने घरघुरी २६१ छन् भने सबै भन्दा नजिक ० देखी १५ मिनेट सम्म लाग्ने १४९७ घरघुरी रहेको छन् जस सम्बन्धी विवरण तलको तालिका नं. ३४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३४: स्वास्थ्य चौकी जान लाग्ने समय

स्वास्थ्य चौकी जान लाग्ने समय	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
० देखि १५ मिनेट सम्म	४४२	२४८	२१७	३७८	२१२	१४९७	३३.०९%
१६ देखि ३० मिनेट	६७२	२९५	४३७	४५९	४९३	२३५६	५२.०८%
३१ देखि ४५ मिनेट	१०६	६६	७	१३५	९६	४१०	९.०६%
४६ मिनेट देखि माथि	१५४	३	२	७८	२४	२६१	५.७७%
जम्मा	**१३७४**	**६१२**	**६६३**	**१०५०**	**८२५**	**४५२४**	**१००%**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

खानेपानी तथा सरसफाई स्वास्थ्यसँग प्रत्यक्ष सरोकार रहेको विषय हो । स्वास्थ्य जीवन जीवनका लागि यी तत्वको निकै महत्त्व रहेको हुन्छ र यस बारेमा सचेत पनि रहनु पर्दछ । खानेपानीले मानिसको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा असर गर्ने गर्दछ । तसर्थ खानेपानी सफा तथा शुद्ध हुन आवश्यक छ र यसको साथसाथै सरसफाईमा पनि त्यतिकै जानकारी राख्नु पर्दछ ।

५.३.१ खानेपानीको स्रोतको विवरण

बिष्णुपुर गाँउपालिकाको खानेपानीको मुख्य स्रोत भनेको ट्यूबवेल, बोरिङ/ह्याण्ड पम्प हो, यहाँका कुल ४५२४ घरपरिवार मध्ये ४४७० परिवार खानेपानीको लागि पाइप र ट्यूबवेल, बोरिङ/ह्याण्ड पम्पबाट आउने पानीमा निर्भर रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । यसै गरी खानेपानीको लागि नदी र खोलामा निर्भर रहने परिवार सङ्ख्या २ रहेका छन् । माथि उल्लेखित दुईवटा स्रोतबाहेक यस गाँउपालिकाका बासिन्दाहरू ढुङ्गेधारा/मूल, ढाकिएको तथा नढाकिएको इनार कुवामा पनि प्रयोग गर्दछन् । तलको तालिका नं. ३५ मा र चित्रमा यहाँका बासिन्दाहरूले खानेपानीको लागि प्रयोग गर्ने विभिन्न स्रोतहरूको विवरण वडागत रूपमा प्रष्टसँग उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ३५: खानेपानीको स्रोतको विवरण

खानेपानीको मुख्य स्रोत	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
पाइप बाट / हेन्ड पम्प	१३५५	६०८	६५२	१०३९	८१६	४४७०	९८.८१%
नदि / खोला	१	०	१	०	०	२	०.०४%
कुवा / इनार	२	०	०	१	१	४	०.०९%
मुल / ढुङ्गे धारा	१	१	१	१	०	४	०.०९%
अन्य	१५	३	९	९	८	४४	०.९७%
जम्मा	**१३७४**	**६१२**	**६६३**	**१०५०**	**८२५**	**४५२४**	**१००%**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

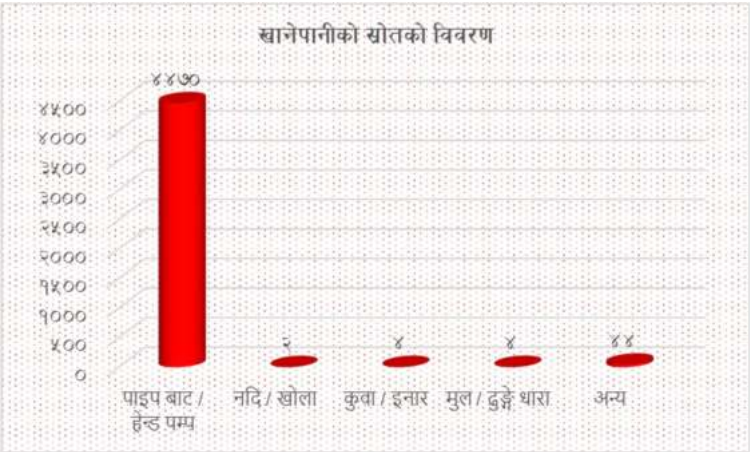

चित्र १४: खानेपानीको स्रोतको विवरण

५.३.२ खानेपानी पर्याप्ताको विवरण

खानेपानीको लागि विभिन्न स्रोतहरू प्रयोग भएका छन् र सो स्रोतहरूबाट प्राप्त पानी पर्याप्त छ वा छैन भनी सोध्दा ४२२५ जनाले छ भन्ने उत्तर दिएका छन् र २९९ ले छैन भनी उत्तर दिएका छन् । तलको तालिका नं. ३६ मा यस सम्बन्धी विवरणलाई वडागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३६: खानेपानी पर्याप्ताको विवरण

पानी पर्याप्त	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	१२७६	५७०	६११	९७८	७९०	४२२५	९३.३९%
छैन	९८	४२	५२	७२	३५	२९९	६.६१%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

५.३.३ खानेपानीको गूणस्तरको विवरण्

खानेपानीको लागि विभिन्न स्रोतहरू प्रयोग भएको र सो स्रोतहरूबाट प्राप्त पानीको गुणस्तर कस्तो छ भनी सोध्दा ३४८७ जनाले ठिकै छ भन्ने उत्तर दिएका छन् भने ५१७ ले राम्रो र ५२३ परिवारले नराम्रो छ भन्ने उत्तर दिएका छन् । तलको तालिका नं. ३७ मा यस सम्बन्धी विवरणलाई वडागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३७: पानीको गूणस्तरको विवरण

पानीको गुरस्तर	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
राम्रो	१२२	३६	४	२३९	११६	५१७	११.४३%
ठिक	१००७	५४७	६१२	७५०	५६८	३४८४	७७.०१%
नराम्रो	२४५	२९	४७	६१	१४१	५२३	११.५६%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

गाँउपालिकाका बासिन्दाहरूलाई पानी शुद्धीकरण सम्बन्धी प्रश्न गर्दा कुल ४५२४ घर परिवारमध्ये ४४७९ ले प्रशोधनबिना नै पानी पिउने गरेको देखिन्छ । यस्तै फिल्टर गरेर भन्ने उत्तर दिने परिवार १४, उमालेर भन्ने २६ र अन्य छन् । तालिका नं.३८ मा पानी शुद्धीकरण गर्ने विभिन्न उपायहरूलाई विस्तृत रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ३८: पानीको प्रशोधन विधि सम्बन्धी विवरण

मुख्य स्रोतको पानीको प्रशोधन	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
उमालेको	१६	०	२	३	५	२६	०.५७%
फिल्टर	०	२	२	८	२	१४	०.३१%
Water guard / chlorine	४	०	०	१	०	५	०.११%
प्रशोधन गदैन	१३५४	६१०	६५९	१०३८	८१८	४४७९	९९.०१%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

५.३.४ शौचालय प्रयोगको अवस्था

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा भएका ८५२४ घरपरिवार सङ्ख्या मध्ये ३९३१ परिवारले शौचालय छ भन्ने जानकारी दिएका छन् भने शैंचालय छँदै छैन भन्ने घरपरिवार सङ्ख्या ५९३ रहेको छ । तलको तालिका नं. ३९ मा शौचालय छ वा छैन सम्बन्धी विवरणलाई स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका ३९: शौचालयको स्वामित्वको विवरण

शौचालय	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	१२११	५३४	५४६	९००	७४०	३९३१	८६.८९%
छैन	१६३	७८	११७	१५०	८५	५९३	१३.११%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

५.३.५ फोहोरमैला व्यवस्थापन

फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन गर्दा प्राप्त तथ्याङ्कले देखाए अनुसार यस गाँउपालिकाका गाँउवासीहरू फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेत रहेको देखिएतापनि नदी तथा सडक पेटीमा फोहर फाल्ने, फोहर जलाउने जस्ता विषय पूर्ण रूपमा बन्द गर्न यहाँको जनतालाई फोहर मैलाको उचित व्यवस्थापन सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा जनचेतनामूलक तालिमहरू दिनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ। फोहरको समुचित व्यवस्थापन गरे गाँउ क्षेत्र सफा, स्वच्छ तथा हरियाली बनाउन सकिनुका साथै विभिन्न रोग तथा महामारीहरूबाट बच्न सकिन्छ। फोहर मैला व्यवस्थापनकै विषयलाई लिएर बिष्णुपुर गाँउपालिकाभित्र फोहोर मैलाको उचित व्यवस्थापन कसरी भइरहेको छ वा कस्तो स्थिति छ भन्ने विषयमा अध्ययन गर्दा घरबाट उत्पादित फोहर आफ्नै घर कम्पाउण्डमा जलाउने वा गाड्ने घरपरिवार ८३१ रहेका छन् भने पालिकाले फोहर सङ्कलन गर्ने गाडी लिन आउँछ भनेर बताउने घरधुरी सङ्ख्या ९ रहेका छन्। तलको तालिका नं. ४० मा बिष्णुपुर गाँउपालिकाभित्र कसरी फोहर मैलाको व्यवस्थापन गरिदैं आएको छ भन्ने विषयलाई तथ्याङ्कसहित प्रष्ट पार्न खोजिएको छ।

तालिका ४०: फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण

ठोस फोहोरमेला बिर्सजन	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र जलाउने , गाड्ने	२१८	१५०	१४८	२३८	७७	८३१	१८.३७%
पालिकाले लाने	४	०	१	३	१	९	०.२०%
व्यवस्थापन नगरिएको	११५२	४६२	५१४	८०९	७४७	३६८४	८१.४३%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

५.३.६ वैवाहिक स्थिति

मानव समाजमा विवाह एक महत्त्वपूर्ण संस्थाको रूपमा स्थापित छ जसमा विवाह उत्तर उमेरका विशेष गरी विपरीत लिङ्गी दुई व्यक्तिहरू बीच नयाँ सम्बन्धको स्थापना गरी पारिवारिक जीवनको सुरुवात गरिन्छ । शारीरिक रूपमा विवाह गर्ने उमेर वा उपयुक्त समय एकै भएतापनि समाज र संस्कृतिअनुसार विवाह गर्ने तरिका तथा यस सम्बन्धी मानकहरू भिन्न रहन्छ । नेपालमा पनि कानुनी रूपमा विवाह गर्ने उपयुक्त उमेर १८ वर्ष भएतापनि सामाजिक र सांस्कृतिक चालचलन, चेतना वा शिक्षाका स्तर, जातियता, प्रविधिको प्रयोग आदि अनुसार वैवाहिक स्थिति फरक फरक देखिन्छ । बिष्णुपुर गाँउपालिकामा बसोबास गर्ने २१५६६ जना व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थिति विषयमा अध्ययन गर्दा कुल जनसङ्ख्याको ५४.८७ प्रतिशत व्यक्तिहरू विवाहित रहेको देखिन्छ जसमा एक विवाह गर्ने ५१.०३ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसै गरी ०. ४२ प्रतिशतले बहुविवाह गरेका छन् भने सम्बन्ध बिच्छेद तथा छुट्टिएर बसेको मानिसहरू क्रमशः ०.०५ र ०.१९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी विवरणलाई तलको तालिका नं. ४१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४१: वैवाहिक स्थिति विवरण

वैवाहिक स्थिति	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
विवाह नभएको	२९६५	१२६६	१४०३	२३८२	१७१७	९७३३	४५.१३%
एक विवाह	३२१९	१५१७	१६७४	२६१३	१९८२	११००५	५१.०३%
बहु विवाह	२९	८	१२	१४	२७	९०	०.४२%
पुर्न विवाह	२८	१५	७	२८	८	८६	०.४०%
विधुर /विधुवा	१७६	८७	१०८	१२८	१०२	६०१	२.७९%
सम्बन्ध विच्छेद	२	१	३	३	१	१०	०.०५%
छुट्टिएको	९	५	६	८	१३	४१	०.१९%
जम्मा	**६४२८**	**२८९९**	**३२१३**	**५१७६**	**३८५०**	**२१५६६**	**१००%**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

चित्र १५: वैवाहिक स्थिति विवरण

परिच्छेद ६ : वन तथा वातावरणीय स्थिति

ग्रामीण अर्थतन्त्रमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने कृषिदेखि लिएर जलस्रोत, पर्यटन आदिको विकासमा वन क्षेत्रले महत्त्वपूर्ण अवसरहरूको सृजना गरेको हुन्छ । तर बढ्दो जनसङ्ख्या र अरू वैकल्पिक व्यवस्थाहरूको अभावमा वन क्षेत्रमा चाप बढी रहेको छ । जसले गर्दा वन जङ्गलको विनाश, भू-क्षय, जैविक विविधतामा ह्रास जस्ता पर्यावरणीय प्रतिकूलताहरू बढ्दै गएको छ ।

६.१ जोखिमयुक्त (संवेदनशील स्थानमा बसोबास गरेका परिवार) को विवरण

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा बसोबास गर्ने कुल घरधुरी ४५२४ लाई प्राकृतिक जोखिम सम्बन्धी प्रश्न गर्दा २०५ घरधुरी प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम छ भन्ने उत्तर दिएका छन् भने ४२६४ घरधुरीले घरमा प्राकृतिक प्रकोपको खतरा नभएको बताएका छन् । त्यसै गरी ५५ घरधुरी प्राकृतिक प्रकोपको बारेमा थाहा नै नभएको बताएका छन् । यस सम्बन्धी विस्तृत तथा वडागत विवरण तलको तालिका नं.४२ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ४२: जोखिमयूक्त सम्बन्धी विवरण

प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
छ	११३	५	१०	४१	३६	२०५
छैन	१२४८	६०५	६३६	९९९	७७६	४२६४
थाहा छैन	१३	२	१७	१०	१३	५५
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

६.२ गाउपालिकाबाट अनूमति पत्र र नक्सा

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा गाँउपालिकाबाट अनुमति पत्र र नक्सा पास गरेर ९८ वटा घर तथा भवनहरू बनेका छन् भने ४४२६ वटा घर तथा भवनहरू गाँउपालिकाबाट अनुमति पत्र र नक्सा पास नगरी नै निमार्ण गरेको तथ्य सर्वेक्षणले प्रष्ट पार्दछ । यस सम्बन्धी विस्तृत जानकारी तलको तालिका नं. ४३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४३: गाउपालिका बाट अनूमति पत्र र नक्सा सम्बन्धी विवरण

न.पा वाट अनुमति र नक्सा	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
छ	३६	११	१४	१४	२३	९८

छैन	१३३८	६०१	६४९	१०३६	८०२	४४२६
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

६.३ विपद्को किसिम अनुसार जोखिम

६.३.१ भुकम्प प्रतिरोधी घर तथा भवनहरू

भूकम्पको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्ने एउटा प्रमुख उपाय वा पूर्व तयारीको रूपमा भवन संहिताको पालना गर्ने तथा भूकम्प प्रतिरोधी घरहरूको निर्माण गर्नु हो बिष्णुपुर गाँउपालिकामा यस विषय सम्बन्धी अध्ययन गर्दा केही घरहरू मापदण्ड अनुसार निर्माण भएको खासै दखिदैन जसमा कुल ४५२४ घरघुरिमध्ये ७५ घरधुरीको भवनहरू भूकम्प प्रतिरोधी छन् । तलको तालिका नं. ४४ मा भूकम्प प्रतिरोधी घर तथा भवनहरू सम्बन्धी विवरणलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४४: भुकम्प प्रतिरोधी घर तथा भवनहरू सम्बन्धी विवरण

भूकम्प प्रतिरोधी	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
छ	१९७	५	७	११९	७५	४०३
छैन	११७७	६०७	६५६	९३१	७५०	४१२१
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

६.३.२ खूल्ला क्षेत्र र आपत्कालीन समयमा काम लाग्ने संसाधनहरु

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा गाँउपालिका प्राकृतिक प्रकोप जस्तै बाढी, पहिरो, भूकम्प आदि आएको बेलामा खुल्ला तथा सुरक्षित क्षेत्र सम्बन्धी सुरक्षित क्षेत्रको पहिचान गरेको छ भनेर हेर्दा ३२९१ घरपरिवारले सुरक्षित क्षेत्रको पहिचान गरेको पाइन्छ भने बाँकी १२३३ घरपरिवारले विपद्को बेलामा खुल्ला तथा सुरक्षित क्षेत्रको पहिचान गरेको छैन । तलको तालिका नं. ४५ र तालिका नं. ४६ मा खुल्ला तथा सुरक्षित र आपत्कालीन समयमा काम लाग्ने संसाधनहरूको बारेमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४५: घर छेउमा खुल्ला तथा सुरक्षित क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

खुल्ला र सुरक्षित क्षेत्र	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
छ	१०१२	४३०	४६७	७२०	६६२	३२९१
छैन	३६२	१८२	१९६	३३०	१६३	१२३३
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका ४६: आपत्कालीन समयमा काम लाग्ने संसाधनहरुको विवरण

आपतकालिन समयमा काम लाग्ने संसाधनहरु	वडा					वडागत जम्मा
	१	२	३	४	५	
छ	८८७	४०९	४२५	७७४	५५८	३०५३
छैन	४८७	२०३	२३८	२७६	२६७	१४७१
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

६.३.३ घर वा भवनमा आगलागी सम्बन्धी विवरण

विपद् कहिले कहाँ र कसलाई हुन्छ भन्ने कुरा थाहा हुँदैन यो आकस्मिक रुपमा जसलाई जहाँ पनि हुन सक्छ । विपद् जोखिमहरु मध्ये आगो लागी पनि एक प्रमुख विपद् हो । सर्वेक्षणमा प्राप्त तथ्याङ्क अनूसार यस गाँउपालिकामा ८० घर (कूल घरधुरीको १.७७ प्रतिशत) ले आगालागीको समस्या बेहोर्नु परेको तलको तालिका ४७ मा देखिन्छ ।

तालिका ४७: आगो लागि सम्बन्धी विवरण

आगो लागि	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
थियो	११	१४	५	३७	१३	८०	१.७७%
थिएन	१३६३	५९८	६५८	१०१३	८१२	४४४४	९८.२३%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

परिच्छेद ७ : भौतिक विकासको अवस्था

७.१ यातायात पुर्वाधार

हरेक समुदायदेखि लिएर बस्तीको आर्थिक तथा सामाजिक विकासको लागि अत्यावश्यक आधारभूत पूर्वाधार सडक यातायातको सबैभन्दा कम खर्चिलो माध्यम हो । बिष्णुपुर गाँउपालिका क्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने मानिसहरूले पूर्वाधार विकासका आधारमा के कस्तो प्रकारका सेवा सुविधा पाइरहेका छन् र त्यसको अवस्था के कस्तो रहेको छ भन्ने बारेमा अध्ययन गर्नको लागि यस क्षेत्रमा प्राप्त हुने न्यूनतम आधार क्षेत्रहरूलाई सहस्राब्दी विकास लक्ष्यले अङगिकार गरेको वातावरणीय दिगोपनलाई स्थानीयकरण गरी अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

७.१.१ घरसम्म जाने सडकको किसिम अनुसार घरपरिवार विवरण

घरसम्म जानको लागि सडकको किसिम अनुसार घरपरिवार विवरणलाई हेर्दा यहाँको कुल घरपरिवारको करिब ७.५८ प्रतिशत परिवारको घरसम्म पुग्ने बाटो कालोपत्रे गरेको देखिन्छ । घरसम्म जानको लागि सडकको किसिम अनुसार घरपरिवार तल तालिका नं. ४८ मा र चित्रमा विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४८: घरसम्म जाने सडकको किसिम अनुसार घरपरिवार विवरण

सडको किसिम	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
कालोपत्रे	७८	८६	१५	१२०	४४	३४३	७.५८%
कंक्रिट ढलान	६९	३०	८७	१२०	१००	४०६	८.९७%
ग्राभेल	५२	१११	१४२	९१	१७५	५७१	१२.६२%
ढुङ्गा इट्टा बिछाएको	२	०	०	१५	१	१८	०.४०%
गोरेटो / कच्ची	११७३	३८५	४१९	७०४	५०५	३१८६	७०.४२%
जम्मा	**१३७४**	**६१२**	**६६३**	**१०५०**	**८२५**	**४५२४**	**१००%**

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

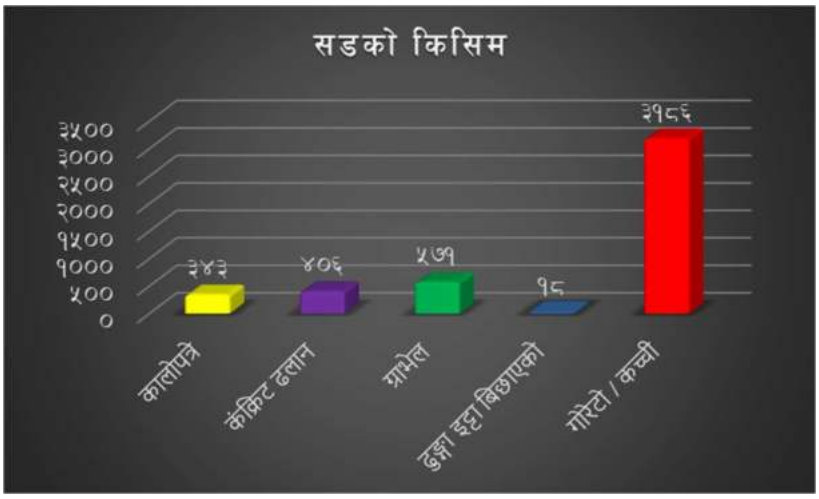

चित्र १६: घरसम्म जाने सडकको किसिम अनुसार घरपरिवार विवरण

७.२ विद्युत् तथा वैकल्पिक उर्जा

७.२.१ बिद्युतको पहूच

यस गाँउपालिकामा बिद्युतको पहुच हेर्दा ७१.३१ प्रतिशत घरपरीवारमा बिद्युत पुगेको देखीन्छ। तलको तालिका नं. ४९ मा बिद्युतको पहुचको बिबरण देखाइएको छ।

तालिका ४९: बिद्युतको पहूचको बिबरण

बिद्युतको पहुच	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	१२७६	५८०	६१४	०	७५६	३२२६	७१.३१%
छैन	९८	३२	४९	१०५०	६९	१२९८	२८.६९%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

७.२.२ इन्धन उपयागे विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार)

यस गाँउपालिकामा रहेका घरपरिवारहरूले खाना पकाउने इन्धनको रूपमा सबैभन्दा बढी ३६.४७ प्रतिशत घरपरिवारले गोबर गुइठा प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ भने त्यसपछिको ठूलो हिस्सा (कुल घरपरिवारको ३६.०७ प्रतिशत) घरपरिवारले काठदाउरा प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ। तलको तालिका नं.५० मा वडागत रूपमा खाना पकाउने इन्धनको प्रयोग सम्बन्धी विवरणलाई देखाइएको छ।

तालिका ५० : खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

इन्धन	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
काठ दाउरा	५७२	१५३	१८७	२६७	४५३	१६३२	३६.०७%
गोबर गुइठा	४२६	२९०	३२४	४३३	१७७	१६५०	३६.४७%
विजुली सोलार	४	२	४	२	५	१७	०.३८%
L.P.G	३४१	१५०	१२६	३३१	१७४	११२२	२४.८०%
गोबर ग्यास	२	५	०	२	३	१२	०.२७%
अन्य	२९	१२	२२	१५	१३	९१	२.०१%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

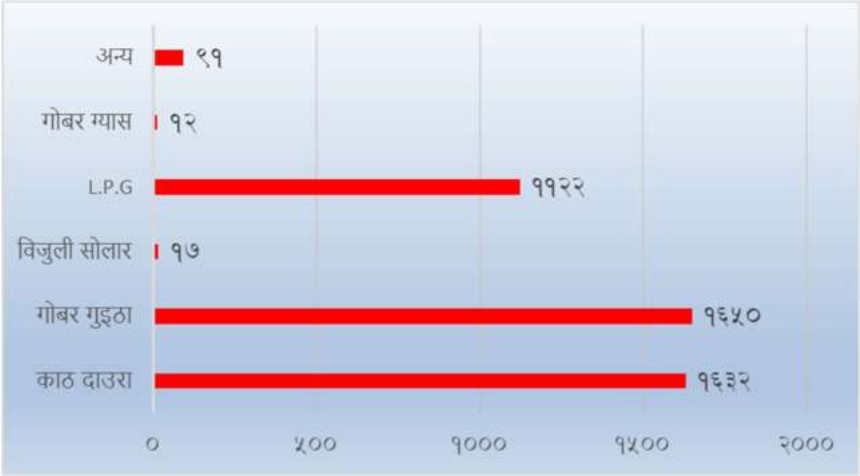

चित्र १७: खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

७.२.३ बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार

बिष्णुपुर गाँउपालिकामा रहेका घरपरिवारमध्ये अधिकतम सङ्ख्यामा (कुल घरपरिवारको ८०.३५ प्रतिशत) घरधुरीले बिजुलीको प्रयोग गरेको देखिन्छ भने त्यसबाहेक केही घरधुरीले मट्टितेल, बायो ग्यास, आदि पनि प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ। उज्यालोको लागि विभिन्न इन्धनहरूको प्रयोगको विवरण र यदि बिजुली बत्तीको प्रयोग गर्ने भए बिजुली बत्तीको मिटरजडान गरेको घरपरिवार सम्बन्धी तथ्याङ्क तल तालिका नं. ५१ मा र तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ।

तालिका ५१: बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवारको विवरण

बत्ती	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
विजुली सोलार	११०१	४४९	४९४	८५९	७३२	३६३५	८०.३५%
मट्टितेल	४	४	३	१५	६	३२	०.७१%
गोबर ग्यास	२	०	२	३	३	१०	०.२२%
अन्य	२६७	१५९	१६४	१७३	८४	८४७	१८.७२%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

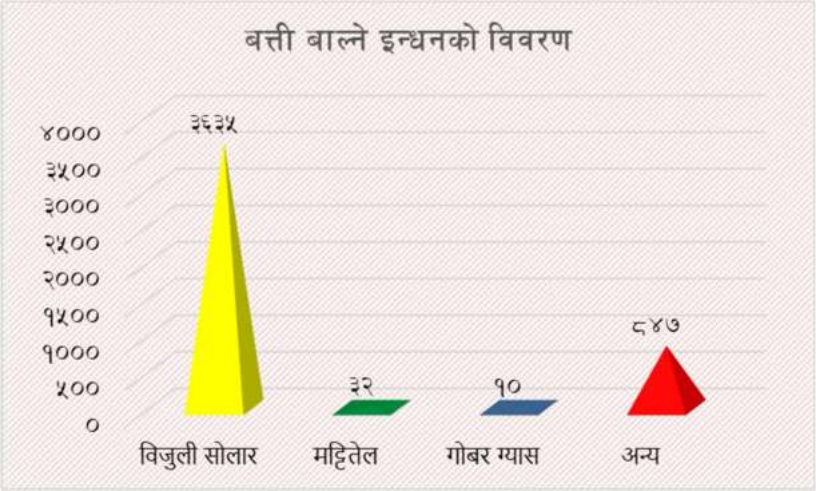

चित्र १८: बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका ५२: बत्ती बाल्ने बिजुलीको मिटर सम्बन्धी विवरण

बिजुलीको मिटर वडाग	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	१२८६	५७६	६२०	९५६	७९०	४२२८	९३.४६%
छैन	८८	३६	४३	९४	३५	२९६	६.५४%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

७.२.४ आधुनिक सुबिधामा पहुच सम्बन्धी विवरण

बिष्णुपुर गाँउपालिकाको बासिन्दाहरूले प्रयोग गरिरहेको विलासिताका साधनहरू सम्बन्धी अध्ययन गर्दा साइकल र टेलिफोन/मोबाइलको प्रयोगकर्ता अत्यधिक देखिन्छ भने कार/जिप/भ्यान/टेम्पोको प्रयोगकर्ता न्यून देखिन्छ। यस सम्बन्धी विवरणलाई तलका तालिकाहरु मा आधुनिक सुबिधाहरु विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ५३: संचारको पहुचको विवरण

संचारको पहुच	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	१०९८	४५३	४६७	८१५	७१२	३५४५	७८.३६%
छैन	२७६	१५९	१९६	२३५	११३	९७९	२१.६४%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका ५४: सवारी साधन सम्बन्धी बिबरण

सवारी साधन	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	६५४	३०७	३०६	५३६	४०५	२२०८	४८.८१%
छैन	७२०	३०५	३५७	५१४	४२०	२३१६	५१.१९%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका ५५: साइकल सम्बन्धी बिबरण

साइकल	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	३९४	२१०	१९२	३५३	२८७	१४३६	३१.७४%
छैन	९८०	४०२	४७१	६९७	५३८	३०८८	६८.२६%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका ५६: मोटरसाइकल सम्बन्धी बिबरण

मोटरसाइकल	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	४२४	१८१	१७५	२८६	२२७	१२९३	२८.५८%
छैन	९५०	४३१	४८८	७६४	५९८	३२३१	७१.४२%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

तालिका ५७: कार सम्बन्धी बिबरण

कार	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छ	१५	८	४	२	६	३५	०.७७%
छैन	१३५९	६०४	६५९	१०४८	८१९	४४८९	९९.२३%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

७.३ आवास तथा भवन

७.३.१ घरको किसिमको आधारमा घरधुरी

यस गाँउपालिका अवस्थित घरहरूको किसिमको आधारमा अध्ययन गर्दा ५६.६५ प्रतिशत कच्ची र बाकि ४३.३५ प्रतिशत घरहरु पक्की रहेका छन । घरको किसिमको आधारमा घरधूरी तल तालिका नं. ५८ र मान चित्रमा देखाइएको छ ।

तालिका ५८: घरको किसिमको आधारमा घरधुरीको विवरण

घरको किसिम	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
कच्ची	७१७	३६८	४३६	६२३	४१९	२५६३	५६.६५%
पक्की	६५७	२४४	२२७	४२७	४०६	१९६१	४३.३५%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

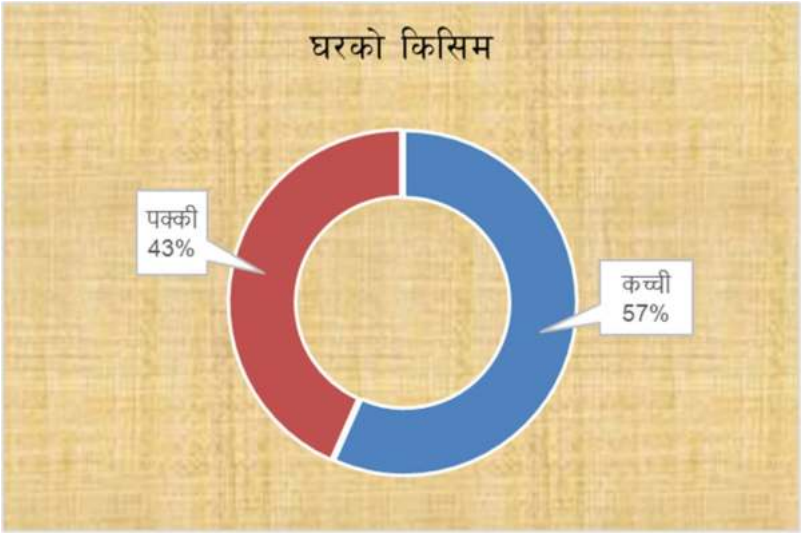

चित्र १९: घरको किसिमको आधारमा घरधुरी

७.३.२ घरको तल्ला आधारमा घरधुरी

यस गाँउपालिका अवस्थित घरहरूको तल्लाको आधारमा अध्ययन गर्दा १.११ प्रतिशत परिवार छाप्रोमा बसोबास गर्ने गर्दछन् भने एक र दुई तल्ले घरमा बस्ने परिवार सङ्ख्या क्रमशः ९५.४२ र २.८९ प्रतिशत छन् । घरको तल्लाको आधारमा गरिएको वर्गीकरणमा २२ परिवारको (कुल परिवारको ०.४९ प्रतिशत) तीन तल्ले घर रहेको देखिन्छ । घरको तल्ला अनुसारको घरपरिवारको विवरण वडागत रूपमा तल तालिका नं. ५९ र स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ ।

तालिका ५९: घरको तल्ला आधारमा घरधुरीको विवरण

घरको तल्ला	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
छाप्रो	९	४	१२	१४	११	५०	१.११%
एक	१३०४	५९०	६३८	१००१	७८४	४३१७	९५.४२%
दुई	५५	१६	८	३१	२५	१३५	२.९८%
तीन	६	२	५	४	५	२२	०.४९%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

चित्र २०: घरको तल्ला आधारमा घरधुरी

७.३.३ छानाको किसिमको आधारमा घरधुरी

घरको छानाको किसिम सम्बन्धि गरीएको अध्ययनबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गदा यस गाँउपालिकामा सबै भन्दा बढि ३६.०५ प्रतिशत परिवार टीन वा जस्तापाताको घरमा बस्ने गरको देखिन्छ । आर.सी.सी.मा ३१.६३ प्रतिशत ,खपडाको घरमा बस्ने परिवारको संख्या २४.७३ प्रतिशत रहेको छ । सबै भन्दा कम माटोले छाएको ०.१३ प्रतिशत रहेको । अन्य प्रकारको छाना भएको घरको संख्या न्यून रहेको देखिन्छ । घरको छानाको किसिम अनुसारको घरपरिवारको विवरण वडागत रुपमा तलको तालिका नं. ६० र चित्रमा देखाईएको छ ।

तालिका ६०: छानाको किसिमको आधारमा घरधुरीको विवरण

छानाको किसिम	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
टिन / जस्ता पाता	४६२	२९४	२८७	३४४	२४४	१६३१	३६.०५%
टाटी	३	०	०	१	२	६	०.१३%
RCC वा RBC	४८५	१८२	१५६	३२५	२८३	१४३१	३१.६३%
खपडा	३३८	१०१	१६१	२८०	२३९	१११९	२४.७३%
खर	६३	२२	४१	६६	३९	२३१	५.११%
माटोले छाएको	४	०	०	२	०	६	०.१३%
स्लेट	१०	११	८	२७	११	६७	१.४८%
अन्य	९	२	१०	५	७	३३	०.७३%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

चित्र २१: छानाको किसिमको आधारमा घरधुरी

७.३.४ घरको जगको प्रकार

यस गाँउपालिकामा घरको जगको प्रकार लाई आधार मानि हेर्दा सबै भन्दा बढि करिब ३६.८ प्रतिशत परिवारको घर काठको खम्वाले बनेको देखिन्छ भने माटो र ढुंगा प्रयोग गरी बनेको घरमा बस्ने परिवारको संख्या २६.१ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै सिमेन्ट र ईटा जग भएको घर २५.१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । लोड बेरिङ्ग जग भएको घरहरु १.८ प्रतिशत भएको देखिन्छ । सबैभन्दा कम फ्रेम स्ट्रक्चर घरको जग भएको ०.१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । घरको जगको प्रकार अनुसरको घरपरिवारको विवरण वडागत रुपमा तलको तालिका नं. १४३ र स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ ।

तालिका ६१: घरको जगको प्रकारको आधारमा घरपरीवारको विवरण

घरको जगको प्रकार	वडा					वडागत जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५		
काठको खम्वा	६९७	३६४	४२४	५८२	४११	२४७८	५४.७७%
फ्रेम स्ट्रक्चर	२६५	१४६	१४६	२४८	१७४	९७९	२१.६४%
माटो र ढुङ्गाको	४	०	१	६	१	१२	०.२७%
लोड वियरिङ्ग Load Bearing	२३३	६	२	७३	१३१	४४५	९.८४%
सिमेन्ट र इट्टा	१५८	९२	७८	१२०	१००	५४८	१२.११%
अन्य	१७	४	१२	२१	८	६२	१.३७%
जम्मा	१३७४	६१२	६६३	१०५०	८२५	४५२४	१००%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण २०७९

चित्र २२:घरको जगको प्रकार

नक्शाहरु

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

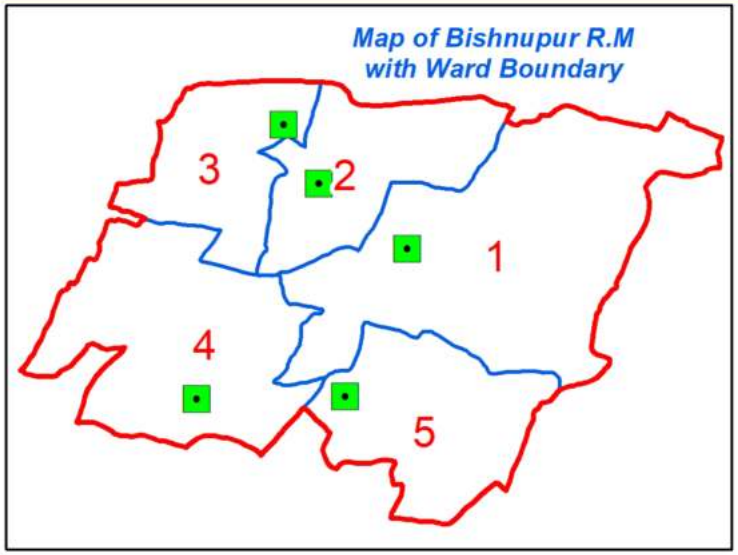

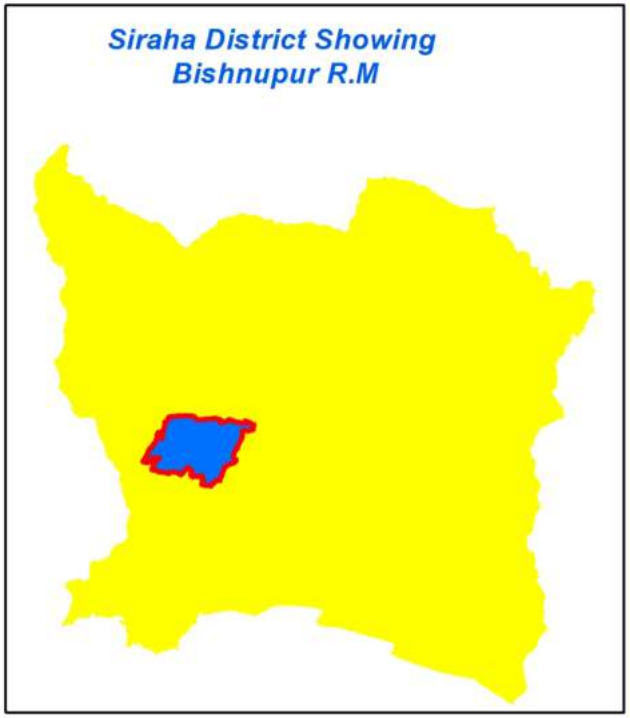

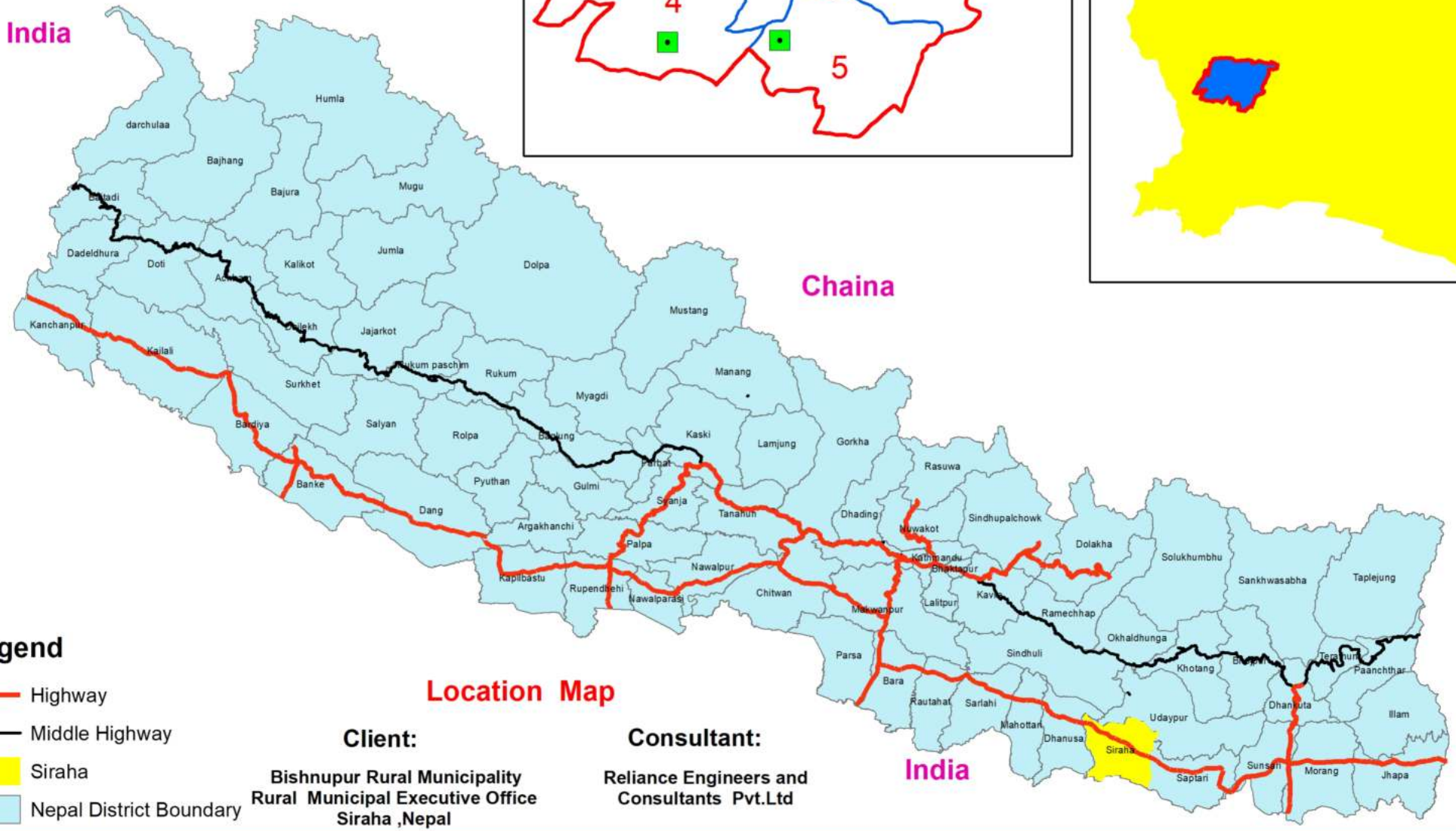

Legend

- Highway
- Middle Highway
- Siraha
- Nepal District Boundary

Location Map

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and
Consultants Pvt.Ltd

Map No
1

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

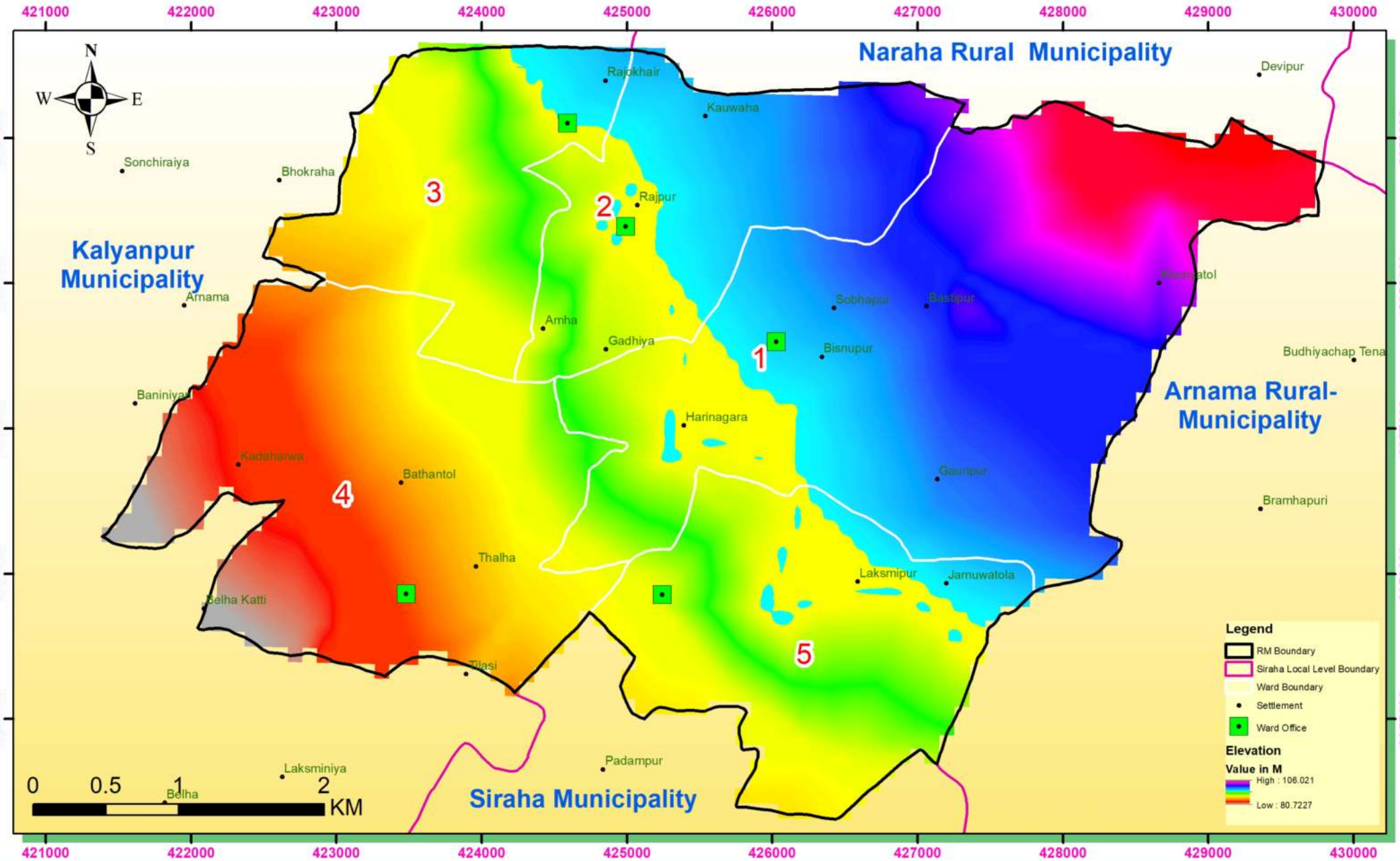

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Elevation (DEM) Map

A digital elevation model (DEM) is a 3D representation of a terrain's surface - commonly of a planet (e.g Earth.Moon) or asteroid -created from a terrain's elevation data .

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 2

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

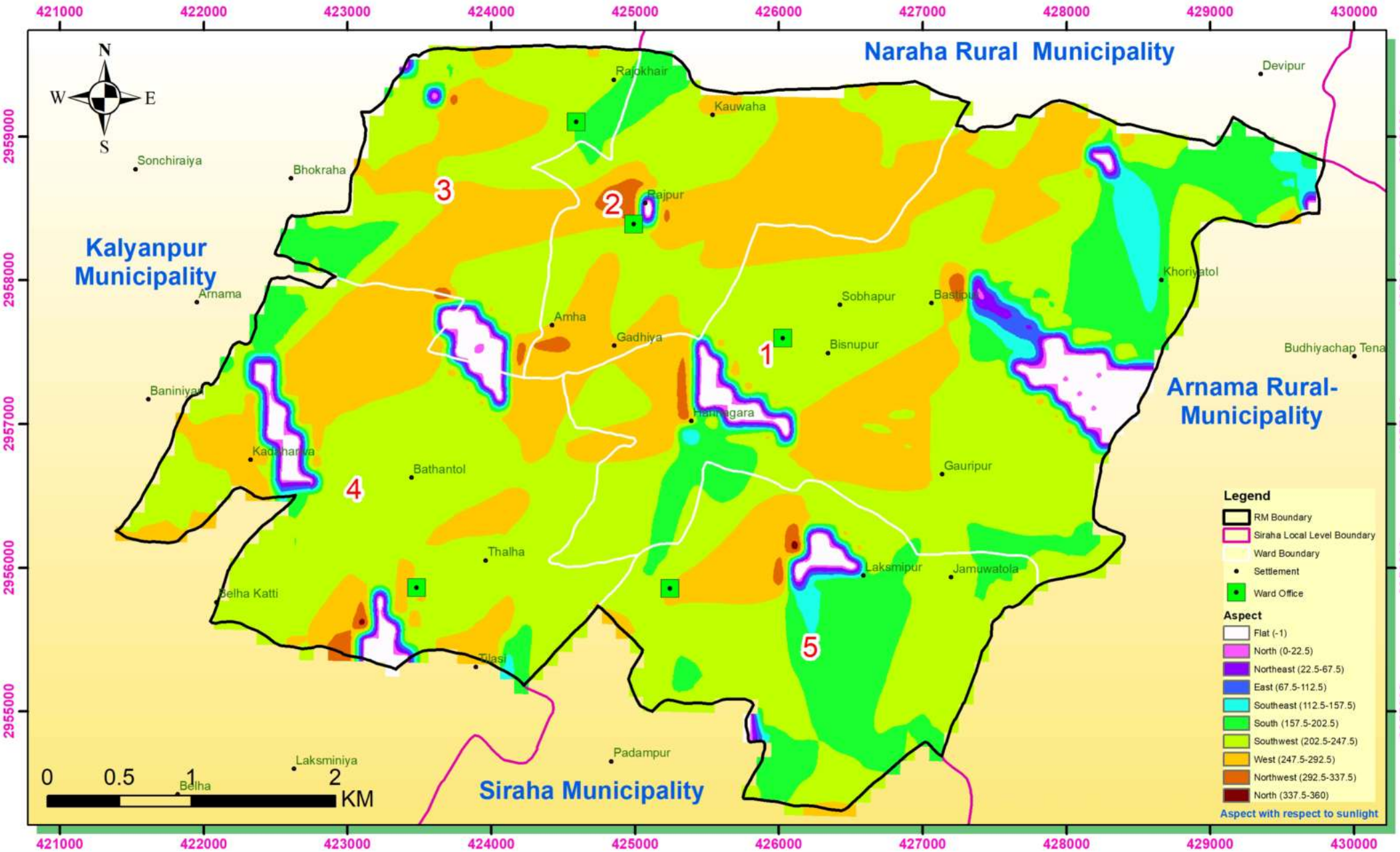

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Aspect Map

Aspect:A particular status or phase in which something appears or may regraded

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 3

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

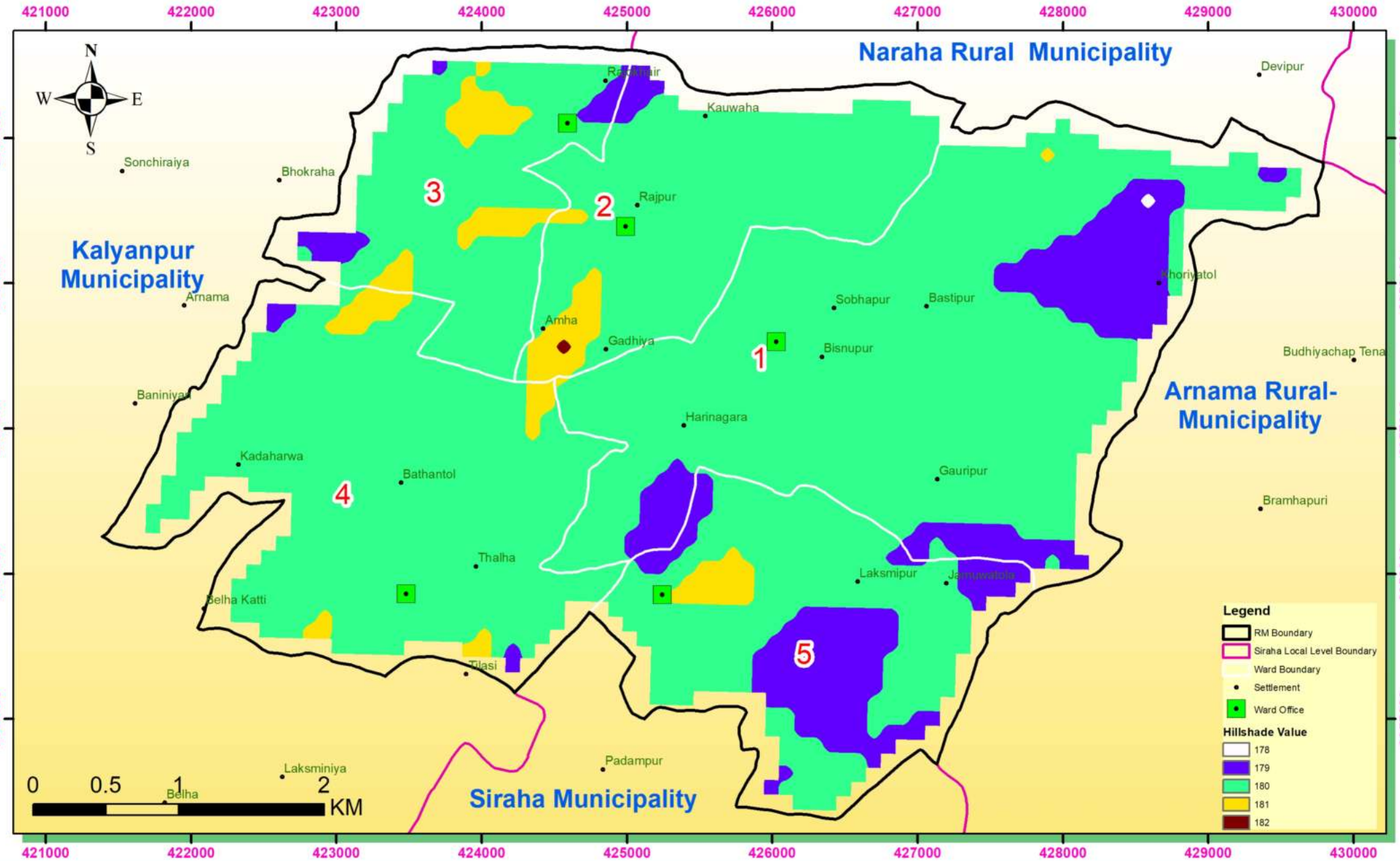

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Hillshade Map

The hillshade function produces a grayscale 3D representation of the terrain surface with the sun relative position taken into account for shading the image

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 4

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

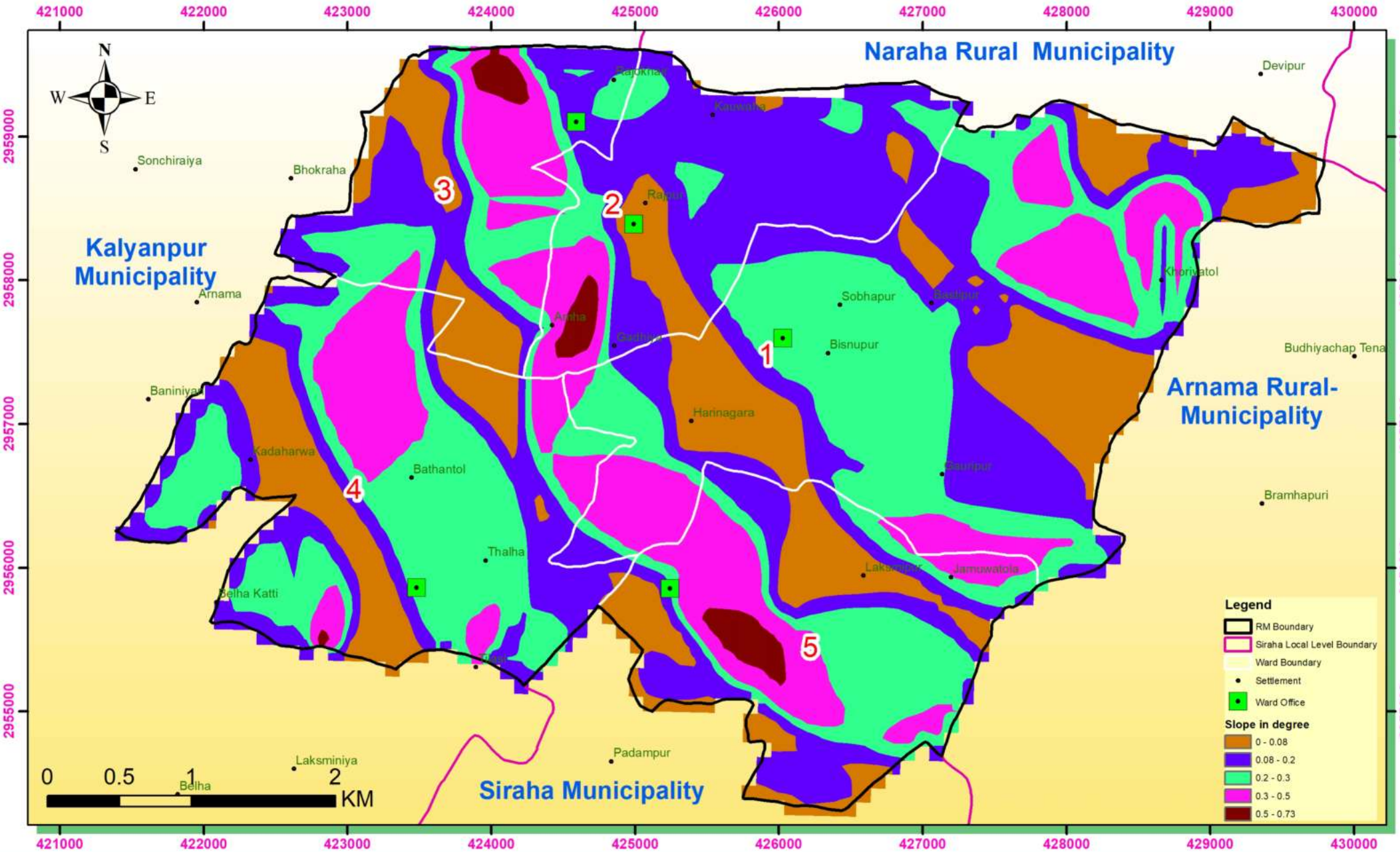

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Slope Map

This map provides a colorized representation of slope,generated dynamically using server -side slope function on Terrain service .In mathematics ,the slope or gradient of a line describes its steepness , incline or grade .A higher slope value indicates a steeper incline

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 5

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

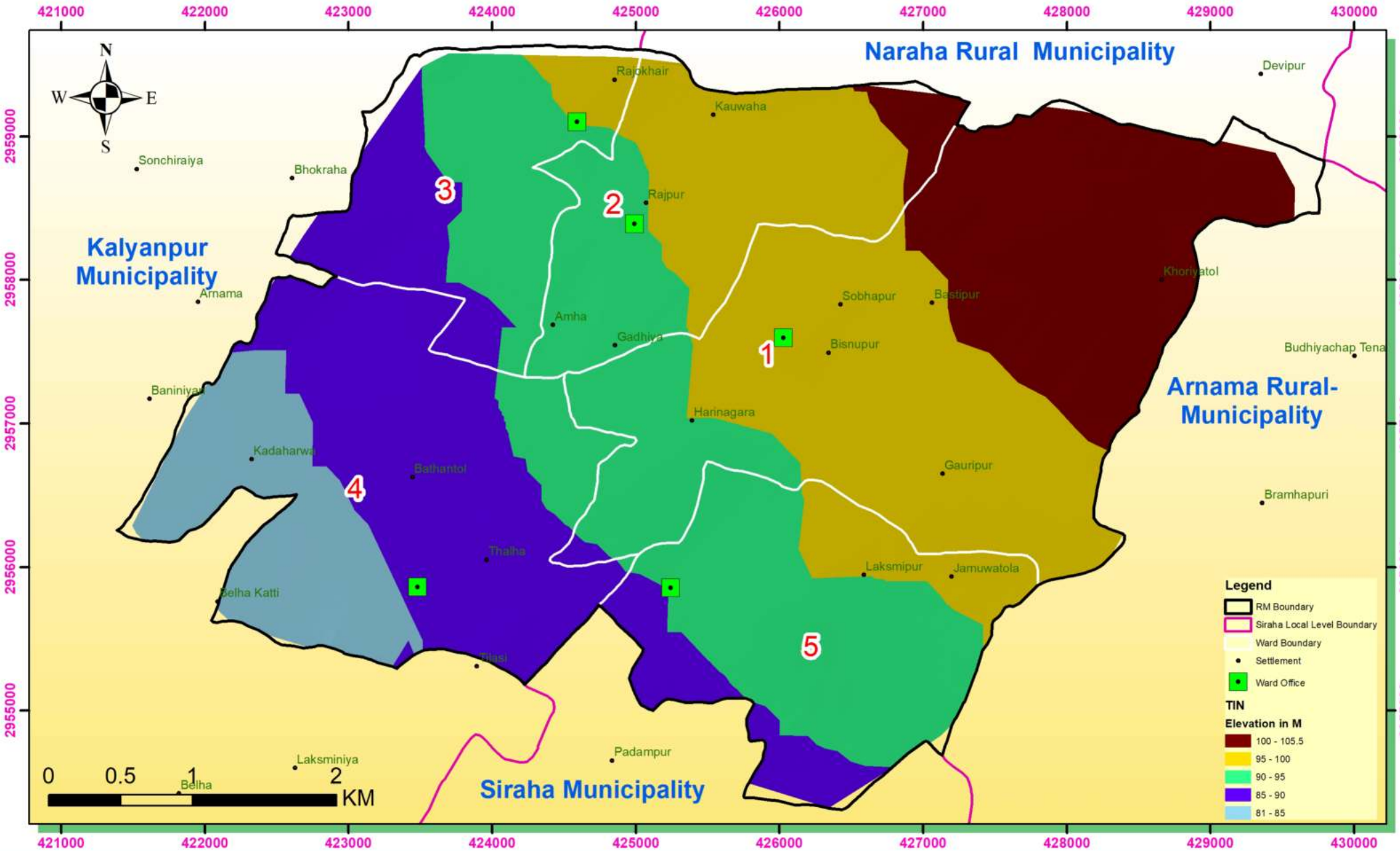

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

TIN Map

Triangular irregular networks (TIN) area a digital mean to represent surface morphology .TIN area a form of vector base digital geo-graphic data and are constructed by trian -gulating a set of vertices (Points)

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 6

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

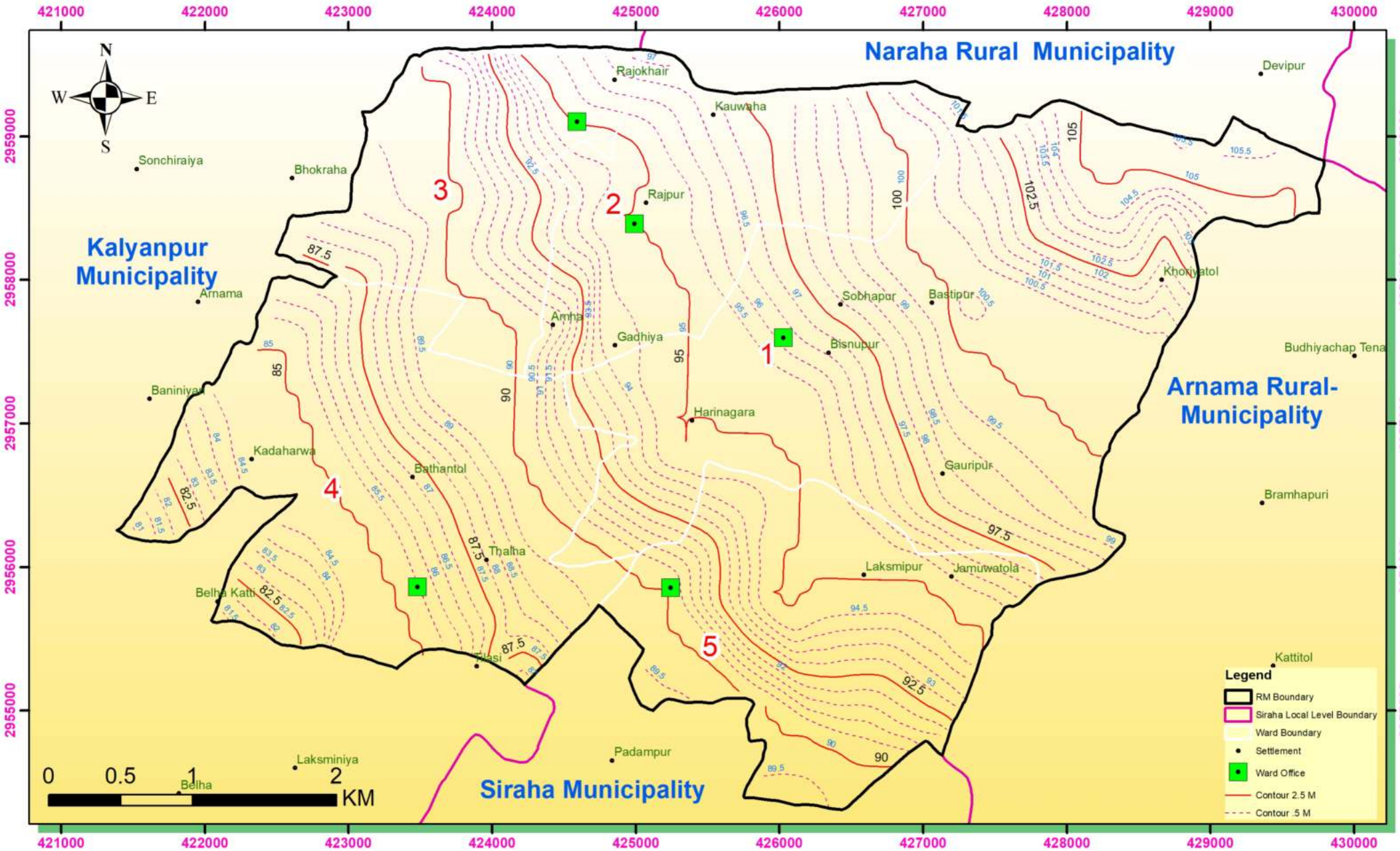

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Contour Map

A contour map is map illustrated with contour lines, for example a topographic map ,which thus shows valleys and hills and the steepness or gentleness of slopes

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 7

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

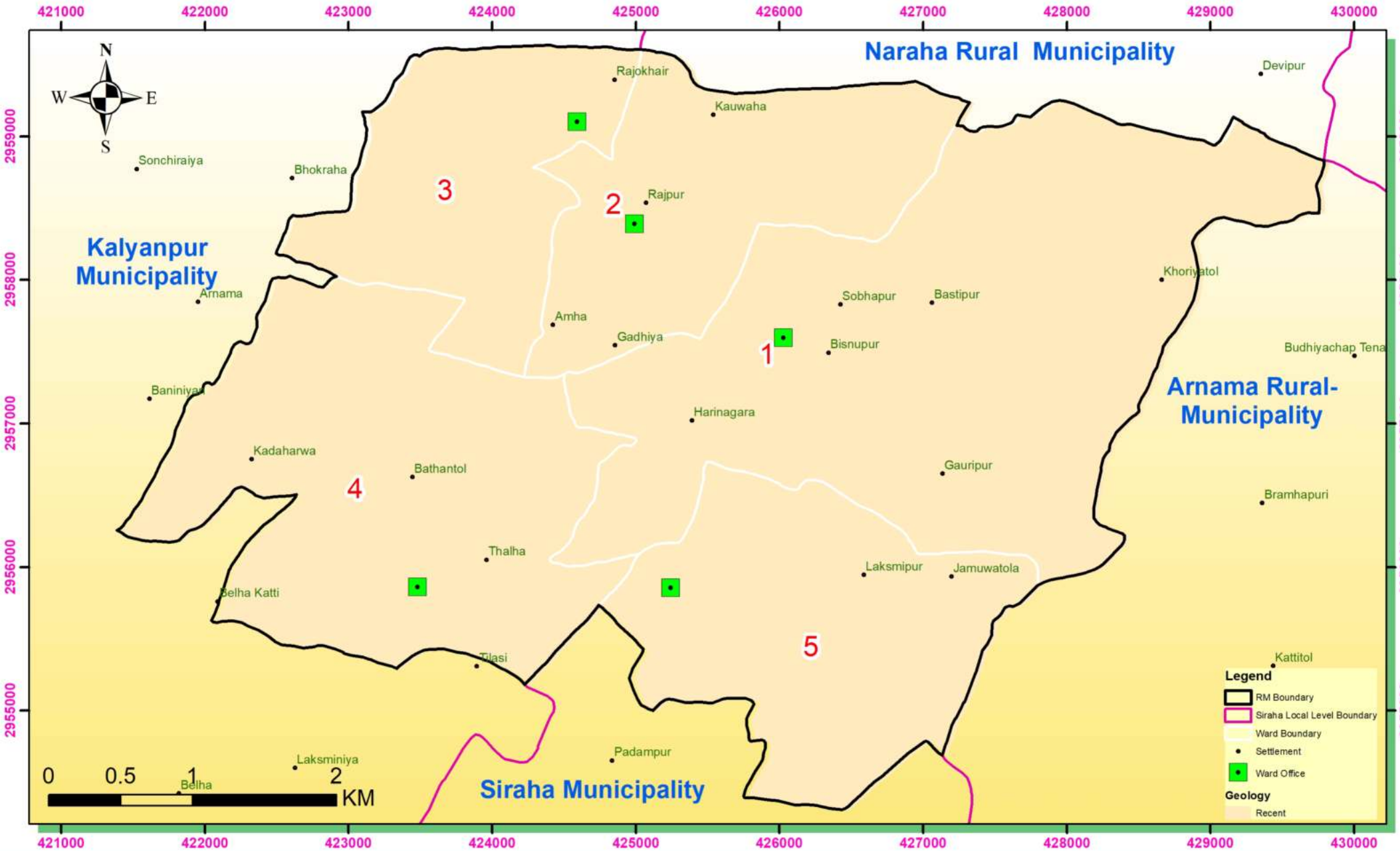

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Gelogy Map

Geologic maps represnet the distribution of different types of rock and surficial deposits as well as locations of geologic structures such as faults and folds .Geologic maps are the primary source of information for various aspects of land-use planning , including the siting of buildings and transportation systems .

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 8

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

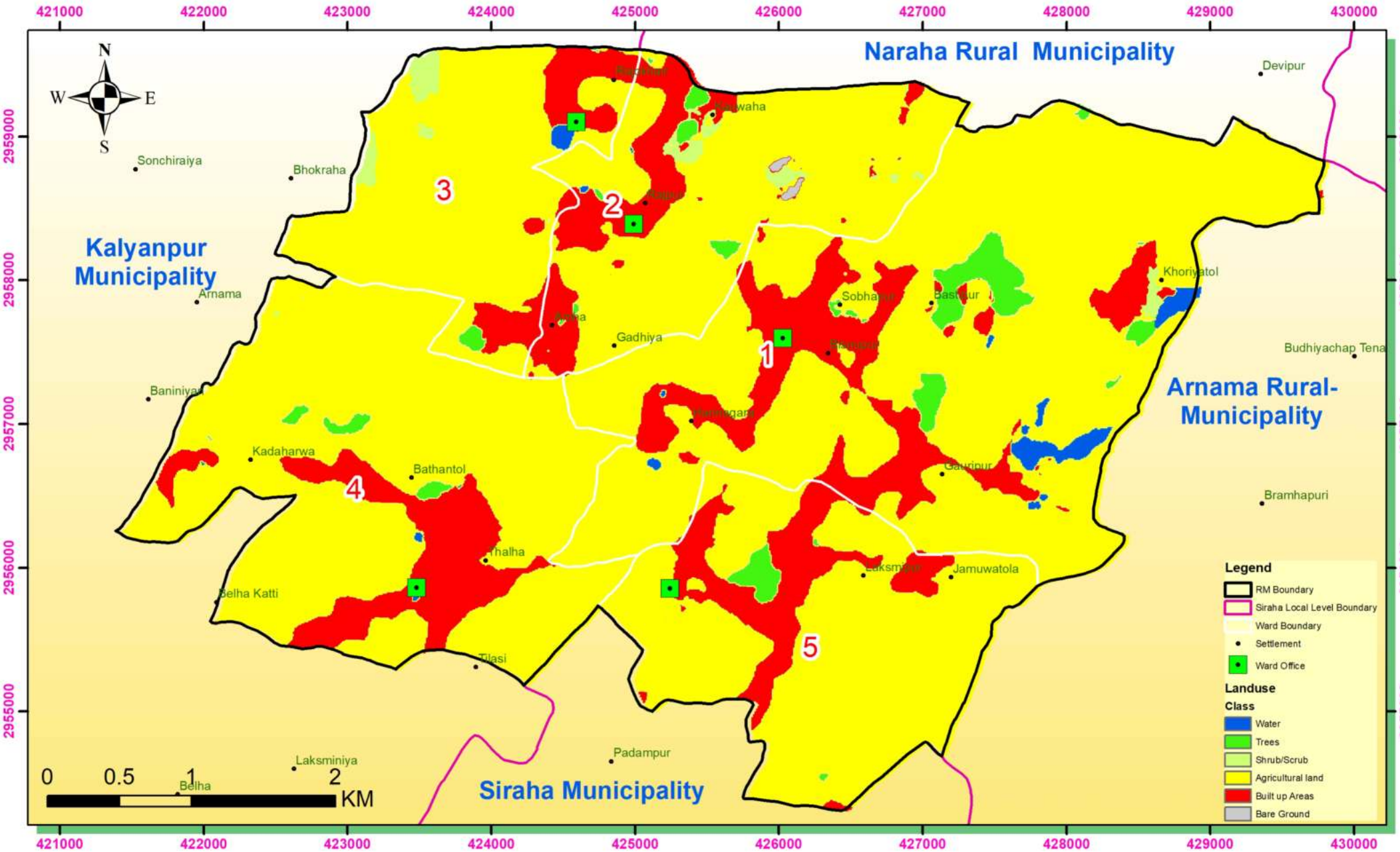

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Landuse Map

Landuse maps area maps which provide information about landuse

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 9

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

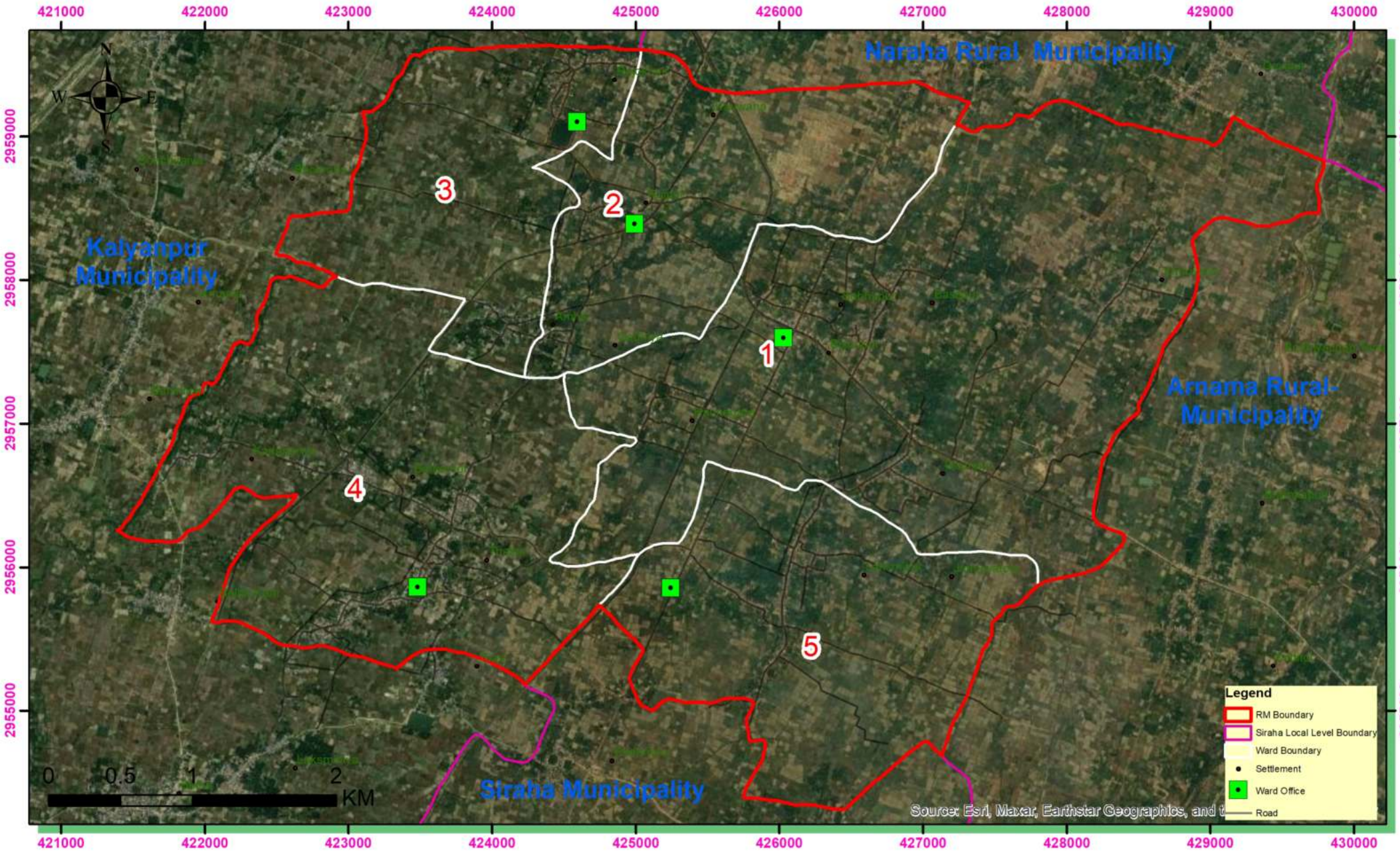

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Satellite Map

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 10

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

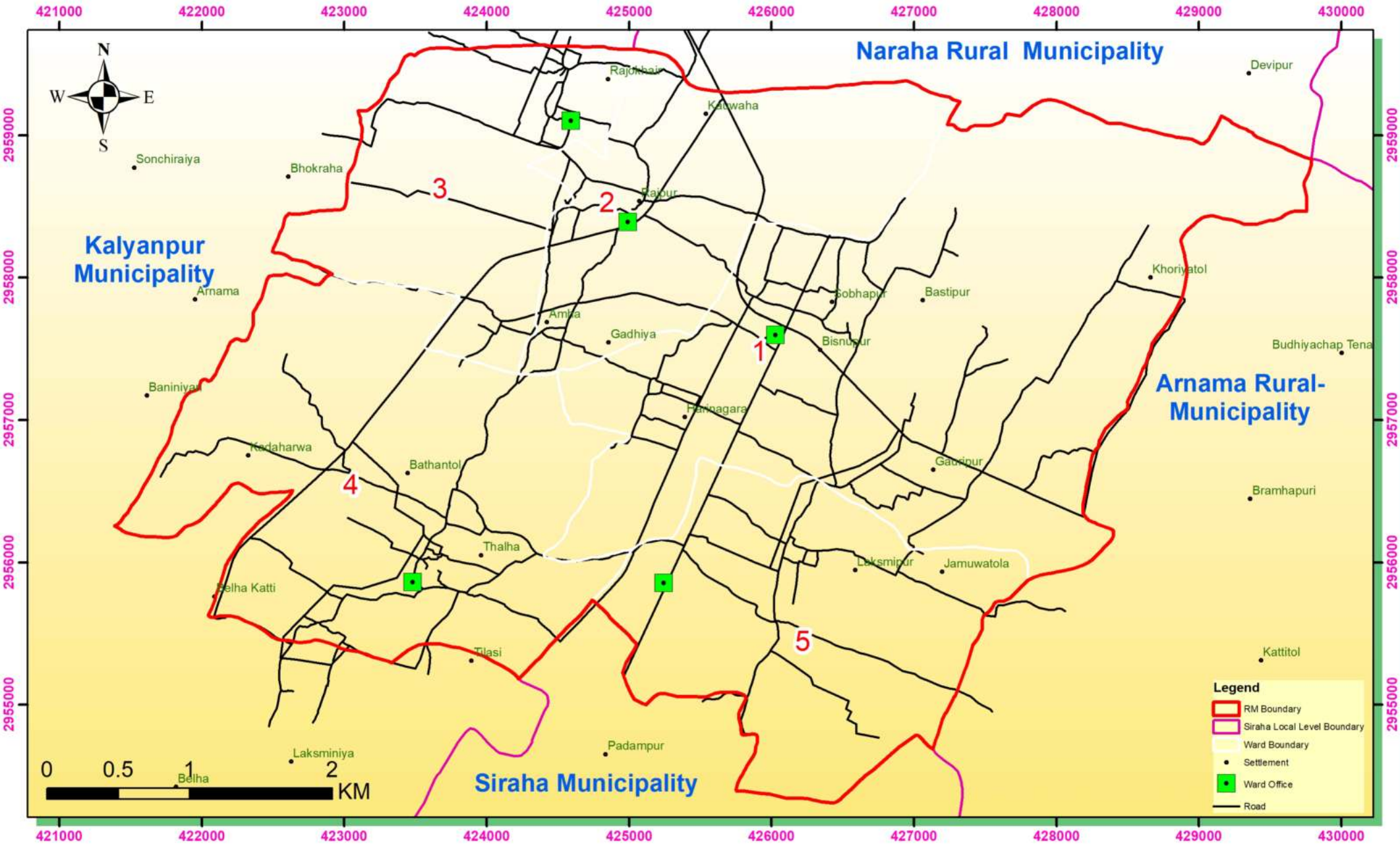

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Road Network Map

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 12

Digital Profile of Bishnupur Rural Municipality

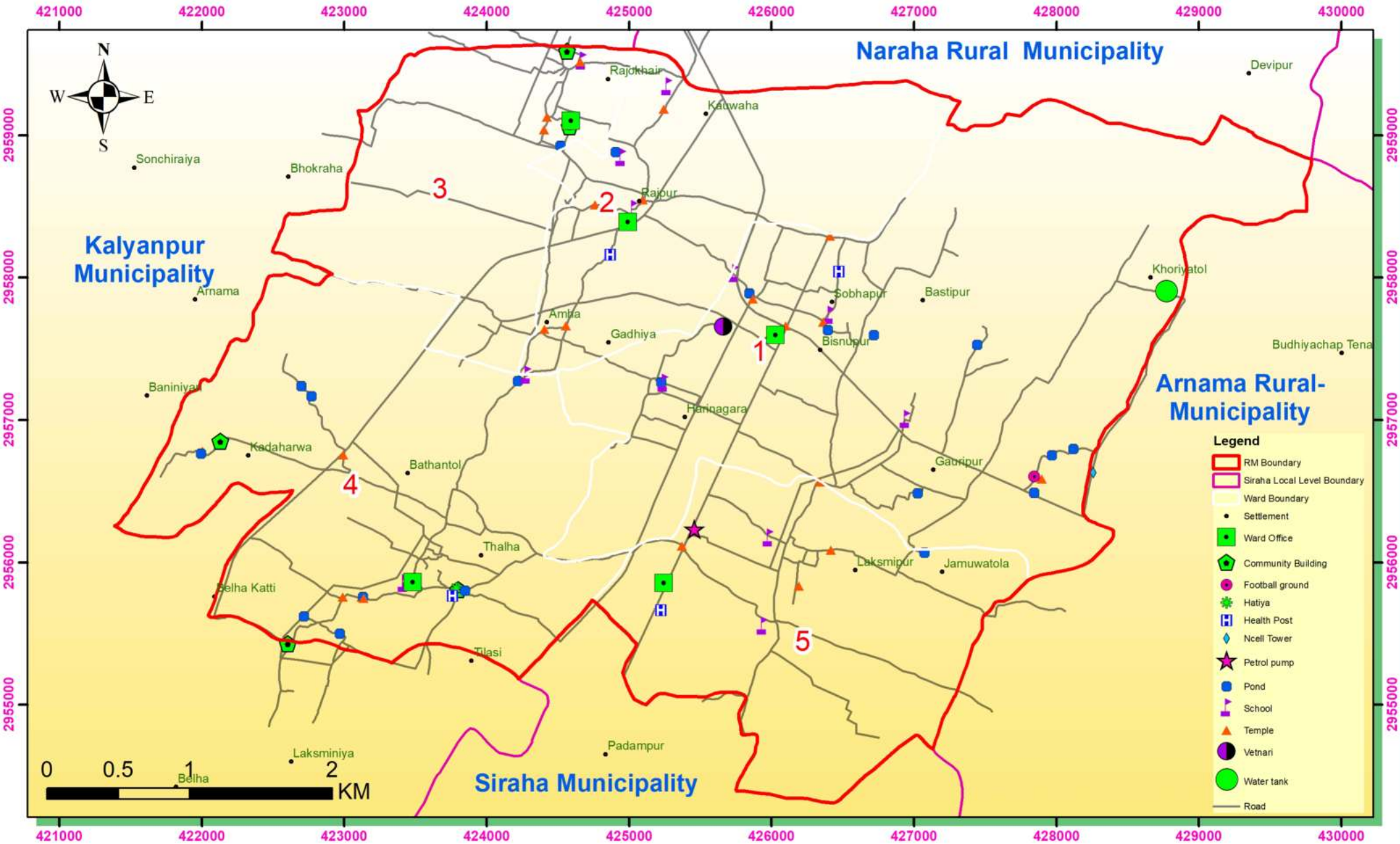

Client:

Bishnupur Rural Municipality
Rural Municipal Executive Office
Siraha ,Nepal

Consultant:

Reliance Engineers and Consultants Pvt.Ltd

Existing Infrastructure Map

Coordinate System

Nepal MUTM 87
Projection: Transverse_Mercator
False Easting: 500000.0
False Northing: 0.0
Central Meridian: 87.0
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0.0
Linear Unit: Meter (1.0)

Source:Survey Department , DEM file ,Google eath Field Survey

Prepare in :2022

Map No. 13